

ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ

Δρ ΕΙΡΗΝΗ ΤΣΙΜΠΟΥΚΙΔΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: 12 ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Εισαγωγή

Ενότητα 1: Η ταυτότητα της εκτιμητικής έργων τέχνης

Ενότητα 2: Πως καθορίζονται οι τιμές στην αγορά μίας δημοπρασίας

Ενότητα 3: Catalogue Raisonne

Ενότητα 4: Τα εκτιμητικά πρότυπα

Ενότητα 5: Νομοθεσία

Ενότητα 6: Ο έλεγχος της αυθεντικότητας του έργου τέχνης

Ενότητα 7: Το περιεχόμενο των υφολογικών εκθέσεων. Το περιεχόμενο των εκθέσεων τεκμηρίωσης

Ενότητα 8: Το στήσιμο μίας συλλογής

Ενότητα 9: Το ζήτημα του “κακόγουστου” στη σύγχρονη ελληνική εκκλησιαστική τέχνη

Ενότητα 10: Η εκκλησιαστική ξυλογλυπτική. Τα θρησκευτικά χειρόγραφα

Ενότητα 11: Υφολογία εκκλησιαστικών κειμηλίων. Μεταλλικά. Ξυλόγλυπτα. Υφαντά. Μελέτες περιπτώσεων.

Ενότητα 12: Οι φορητές εικόνες. Υφολογία σε μελέτες περιπτώσεων

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Το μάθημα **εκτιμητική εκκλησιαστικών κειμηλίων** προσεγγίζει ζητήματα της εκτίμησης έργων τέχνης γενικότερα και ειδικότερα της εκτίμησης των εκκλησιαστικών κειμηλίων. Αναπτύσσετε σε ενότητες με θεματικές που αφορούν στη μέθοδο παρουσίασης και ανάλυσης έργων τέχνης και ειδικότερα των εκκλησιαστικών κειμηλίων, σε ζητήματα της εκτιμητικής διαδικασίας, στη συγγραφή εκθέσεων τεκμηρίωσης, στα διεθνή εκτιμητικά πρότυπα, στο Ελληνικό και διεθνές στερέωμα οργανισμών, ιδρυμάτων, εταιρειών και οίκων, που ασχολούνται με ζητήματα της εκτίμησης έργων τέχνης, σε μελέτες περιπτώσεων εκτίμησης εκκλησιαστικών κειμηλίων. Εξετάζονται μεταξύ άλλων, θέματα όπως: τι είναι η εκτιμητική, ποια είναι το σχετικό νομοθετικό εθνικό και διεθνές πλαίσιο, ποιά είναι η διαδικασία της εκτίμησης ενός έργου τέχνης, ποιες είναι οι δεοντολογικές αρχές της εκτιμητικής διαδικασίας, ποιοι είναι οι παράγοντες στην εκτίμηση των έργων τέχνης, τι περιλαμβάνει μία έκθεση εκτίμησης, τι περιλαμβάνει μία έκθεση γνησιότητας, πως εξακριβώνεται η αυθεντικότητα των έργων τέχνης, ζητήματα υφολογίας εκκλησιαστικών κειμηλίων ανά κατηγορία, και ζητήματα επικαιρότητας της αγοράς έργων τέχνης.

Λέξεις κλειδιά και βασικές έννοιες:

Κειμήλιο: Ένα αντικείμενο με μεγάλη συναισθηματική αξία.(Heirloom, relic, memento, precieux, relique)

Εκτιμητική: Ο προσδιορισμός της αξίας του έργου τέχνης στην αγορά.
 Βασικός παράγοντας εκτίμησης του έργου τέχνης είναι η αισθητική του αξία.

Ενότητα 1: Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ.		
1	Τι περιλαμβάνει η εκτιμητική έργων τέχνης:	Περιλαμβάνει τον συνυπολογισμό των παραγόντων που οδηγούν στον προσδιορισμό της οικονομικής αξίας του έργου τέχνης.
2	Τι πρέπει να κάνει ο εκτιμητής:	Να εκτιμήσει, ακολουθώντας τη ΔΙΕΘΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ, τα ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ, την ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ, τους κανόνες της επιστημονικής δεοντολογίας (ETHICS).
3	Νομοθεσία: Για σχετική νομοθεσία ενημερωθείτε από τη κεντρική σελίδα του Υπουργείου Οικονομικών στη διαδρομή: www.minfin.gr, Γ.Γ. Οικονομικής Πολιτικής, Μητρώο Πιστοποιημένων Εκτιμητών/ Νομοθεσία.	Ν. 4254/14, παρ. Γ1: «Εκτίμηση είναι κάθε εργασία και έρευνα που έχει ως σκοπό την αποτίμηση της αξίας περιουσιακών στοιχείων, άυλων ή ενσώματων, και εκτελείται με βάση τα ευρωπαϊκά ή διεθνώς αναγνωρισμένα εκτιμητικά πρότυπα». Στον τομέα των έργων τέχνης, ο προσδιορισμός της αξίας του έργου στην αγορά προσδιορίζεται, μετά την εξέταση διάφορων παραγόντων. Η εξέταση των παραγόντων οδηγεί στην ΑΞΙΑ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ, η οποία αφορά στη χρονική στιγμή που πραγματοποιήθηκε η εξέταση. Η αξία μπορεί να αλλάξει με νέα δεδομένα μετά από νέα εξέταση.
4	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ:	Ως σημαντικότετος παράγοντας της εκτιμητικής διαδικασίας προσδιορίζεται η αισθητική αξία του έργου τέχνης.
5	ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΕΧΝΗΣ:	Βασικοί παράγοντες είναι: 1. Το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο βρίσκεται το έργο, 2. Οι αναφορές στο έργο τέχνης από φορείς (αξιόπιστους, εξειδικευμένους όπως τα ιδρύματα κ.α.) και ειδικούς εμπειρογνώμονες, 3. Οι υπάρχουσες εκτιμήσεις από οίκους, επιμελητές, γκαλερίστες, 4. Η ύπαρξη υπογραφής, 5. ημερομηνίας, 6. Ο βαθμός διατήρησής του, 7. Η αναφορά του σε κατάλογο δημοπρασίας, 8. Η παρουσίασή του σε εκθέσεις ή δημοσιεύσεις για αυτό, 9. Η ποιότητά του, 10. Η προέλευσή του (provenance), 11. Η «πέραση του», η δημοτικότητά του δηλαδή, τη δεδομένη χρονική στιγμή, 12. Το θέμα του έργου, 13. η σπανιότητα του έργου σε σχέση με τη ζήτησή του.

6	Ο ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΤΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ:	Η ζήτηση του έργου ΚΑΘΟΔΗΓΕΙΤΑΙ από τους εκτιμητές, τους οίκους, τους συλλέκτες ,στο πλαίσιο, στη χρονική στιγμή της εκτίμησης του έργου. Η «πέραση» είναι ένας ισχυρός παράγοντας αφού πολλές φορές διαμορφώνει πτώσεις ή ανόδους.
7	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗ ΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΕΧΝΗΣ:	Η διαφήμιση στο έργο του καλλιτέχνη από τους οίκους, ή από άλλους φορείς που επηρεάζουν την αγορά, την κοινή γνώμη.
8	ΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ Η «ΠΕΡΑΣΗ» ΣΕ ΕΝΑ ΕΡΓΟ ΤΕΧΝΗΣ:	Η δημοσίευση του έργου μέσα από καταξιωμένες γκαλερί, μουσεία, οι δημοσιεύσεις σε Catalogue Raisonne του δημιουργού, οι εκδόσεις άλμπουμ της δουλειάς του δημιουργού, η εκ νέου προβολή ενός καλλιτέχνη από ιστορικό τέχνης ή συλλέκτη ή ειδικό.
9	PEER EXAMINATION:	Ο εκτιμητής μπορεί και ενδείκνυται να <u>συνεργάζεται</u> με άλλους εξειδικευμένους εμπειρογνώμονες για να τεκμηριώνεται με μεγαλύτερη αξιοπιστία η εκτίμηση του έργου.
---	-----	----- Μελετήστε τις περιπτώσεις: 1. Των έξι μικρών διαστάσεων πινάκων, χωρίς υπογραφή που έφεραν την ένδειξη « Ecole Slavobyzantine” στην δημοπρασία της Ρώμης του κόμη Volpi di Misurata, 1972 και παρακολουθήστε πως η δεύτερη και επιπλέον εκτίμηση από εμπειρογνώμονες ανέτρεξε την πρώτη 2. Σε συνδυασμό μεταξύ τους τον κατάλογο της έκθεσης « Θεοφάνης Ο Κρής» Εθνική Πινακοθήκη, 1993 με το 2.51 λήμμα,(σελ. 118), από το Θησαυροί του Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη, 1997 και υπογραμμίστε τη βαρύτητα της «θέσης» έναντι της «υπόθεσης» στην εκτίμηση των έργων τέχνης,
10	Έκθεση εκτίμησης:	Αφού ερευνήσει τα δεδομένα που προκύπτουν στα παραπάνω σημεία: 4, 5, 6, 7, 8και 9, ο εκτιμητής συντάσσει μια λεπτομερή έκθεση εκτίμησης .
11	Σημαντικά: 1. Catalogue Raisonne:	Είναι μια περιεκτική κατάσταση πληροφοριών για όλα τα έργα ενός δημιουργού. Περιέχει:

		<ul style="list-style-type: none"> • τίτλο, τίτλοι • διαστάσεις, μέγεθος • ημερομηνία • μέσο/υλικό • τοποθεσία (τώρα) • provenance 	<ul style="list-style-type: none"> • ιστορία εκθέσεων • κατάσταση του έργου • βιβλιογραφία (αναφορές) • δοκίμια για το έργο • κριτικές, εκτιμήσεις • υπογραφή <p>Αναζητήστε</p>	<ul style="list-style-type: none"> • μονογραφία • αναπαραγωγές • έργα που έχουν χαθεί, καταστραφεί, κλαπεί, κ.α. • νούμερο καταλόγων
	2. Provenance	<ul style="list-style-type: none"> • Η προέλευση του έργου 		
12	Οργανισμοί/οίκοι/ εταιρείες:	<ul style="list-style-type: none"> • Εταιρία Ελλήνων ιστορικών τέχνης. • Hellenic Auctions www.hellenicauctions.com. Μελετήστε τον κατάλογο 30^η Ελλήνων Τέχνη Επίλεκτα έργα Ελληνικής Τέχνης 19^{ου} & 20^{ου} αιώνα, της Hellenic Auctions, από την Διαδικτυακή Ζωντανή Δημοπρασία, στη Θεσσαλονίκη 2020. • Σύλλογος εκτιμητών Ελλάδος (Σ.ΕΚ.Ε) Αναζητήστε τα πιστοποιημένα μέλη εκτιμητών έργων τέχνης από το Μητρώο Πιστοποιημένων Εκτιμητών του Υπουργείου Οικονομικών Wildenstein Institute (Γαλλικό ινστιτούτο τέχνης που δημοσιεύει καταλόγους Raisonne). • Διεθνής εταιρεία εκτιμητών www.isa-appraisers.org • IFAR (International Foundation for Art Research). • International Fine Art Appraisers (ifaa). • TEGOVA. The European Group of Valuers' Associations (Βέλγιο, 2016). • European Valuation Standards. Ευρωπαϊκά εκτιμητικά πρότυπα. 8^η έκδοση. 		

13	Ασκήσεις:	<ul style="list-style-type: none"> • Αναζητήστε πληροφορίες για το Ταμεία των Ανταλλαξιμών στο arχειomnimon.gak.gr • Αναζητήστε βιβλιογραφία για τα Χριστολογικά κειμήλια • Αναζητήστε καταλόγους Raisonne στο Wildenstein Institute • Αναζητήστε επεισόδια της θρυλικής τηλεοπτικής σειράς: Fake and Fortune του BBC One (βρετανική τηλεοπτική εκπομπή για την εκτιμητική έργων τέχνης). • Μελετήστε το άρθρο της: Xydous E. (2014). Short but explosive. Rics Property Journal, March/April 2014. • Μελετήστε το περίγραμμα του επαγγελματικού τίτλου Εκτιμητής Έργων Τέχνης, όπως αυτό περιγράφεται στην πύλη EDUJOB eMentoring
----	-----------	---

Ενότητα 2: ΠΩΣ ΚΑΘΟΡΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΤΙΜΕΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΜΙΑΣ ΔΗΜΟΠΡΑΣΙΑΣ		
Παράγοντες		
<ul style="list-style-type: none"> • Ο τρόπος δημιουργίας του έργου (η τεχνική του). • Το μέγεθος ενός έργου. • Η ιστορία του. • Το φαινόμενο του δειλινού: Δηλαδή εάν είστε αγοραστής, αγοράστε στο τέλος της δημοπρασίας. Εάν είστε πωλητής διασφαλίστε την είσοδο του έργου σας στις πρώτες θέσεις της λίστας στη πορεία της δημοπρασίας. 		
Έργα τέχνης – Κειμήλια –Biennale- Δημοπρασίες Η Biennale των Antiquaires, στη Φλωρεντία Biennale Internazionale del Antiquariato di Firenze	Το ετερογενές κοινό των Δημοπρασιών.	Πως να πλειοδοτήσετε:
Αγορά		1. Αποστέλλετε στον οίκο: καθαρές φωτογραφίες του αντικειμένου και μια λεπτομερή περιγραφή του έργου με διαστάσεις, υπογραφή καλλιτέχνη, κατασκευαστική σφραγίδα, συντήρηση και τωρινή κατάσταση του έργου και ότι άλλη «ιστορία» έχει το έργο.
Οίκοι δημοπρασιών παραδείγματα	Ηλεκτρονικές δημοπρασίες Παραδείγματα	
<ul style="list-style-type: none"> • Σωματείο Αρχαιοπωλών 	Οι 10 κορυφαίες διαδικτυακές πλατφόρμες πωλήσεων:	
<ul style="list-style-type: none"> • Έμποροι τέχνης • Γκαλερίστες • Συλλέκτες • Υπεύθυνοι μουσείων • Κοσμικοί 		

<p>& Εμπόρων Έργων Τέχνης της Ελλάδας</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sothebys • Christies* • Bonhams • Millers • Phillips • Lyon & Turnbull <hr/> <p>Η εταιρία ArtTactic Η Ο Toole Ewald, Art associates Inc (Νέα Υόρκη)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Christies 2. Artsy 3. Sothebys 4. Artnet 5. 1stdibs 6. Phillips 7. Padde 8. SaatchiArt 9. Etsy 10. Bonhams <p>+ ευκαιρίες - κίνδυνοι ως προς την αυθεντικότητα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σταρ • κ.α. 	<ol style="list-style-type: none"> 2. Σχεδόν μετά από 1 μήνα λαμβάνεται την εκτίμηση του οίκου και αποφασίζεται εάν θέλετε να δημοπρατηθεί το έργο. 3. Ο οίκος προτείνει μια ημερομηνία και μια τιμή. 4. Ο πωλητής μπορεί να θέσει κάποια τιμή (5-10% πιο χαμηλή από τον οίκο σαν minimum τιμή). 5. Τα έξοδα μεταφοράς και ασφάλειας χρεώνουν τον πωλητή. 6. Ο οίκος αναλαμβάνει την επίσημη εκτίμηση και την αποθήκευση μέχρι την δημοπρασία. 7. Η προμήθεια του οίκου 10%-20% ανάλογα με τη τιμή πώλησης.
<ul style="list-style-type: none"> • Αναζητήστε: • 1. Το Σωματείο Αρχαιοπωλών & Εμπόρων Έργων Τέχνης της Ελλάδας • 2. Στον οίκο Christies στη διεύθυνση: https://www.christies.com/icons-and-artefacts-from-21941.aspx?saletitle=#lot_5152440 παρουσιάσεις εκκλησιαστικών κειμηλίων από τον οίκο. • 3. Στον οίκο BOTSIS Greek Art Auctions στη διεύθυνση www.botsisauctions.com παρουσιάσεις εκκλησιαστικών κειμηλίων από τον οίκο. 			
<p>Ενότητα 3: CATALOGUE RAISONNE</p>			
<p>Ο κατάλογος Raisonne είναι ένα εργαλείο έρευνας: α. της provenance, β. της αυθεντικότητας, γ. της απόδοσης αξίας ενός έργου τέχνης. Είναι μια εμπειριστατωμένη, περιεκτική έρευνα για τα έργα ενός καλλιτέχνη που αφορά σε ένα είδος εικαστικών τεχνών (π.χ. γλυπτική, ζωγραφική, χαρακτική), καταγράφοντας το έργο του δημιουργού, με μια επιλογή αυθεντικότητας και εκτίμησης. Ο catalogue Raisonne δεν είναι μια μονογραφία, ούτε μια έκθεση συλλογής, αν και σε κάποιες μονογραφίες περιέχονται catalogue Raisonne. Οι περισσότεροι catalogue Raisonne περιέχουν πληροφορίες για τη περιγραφή του έργου – περιεκτική, φωτογραφία, (ιες), όχι όμως πολλές-, διαστάσεις, υλικό, μέσο, χρονολογία δημιουργίας,</p>			

ιστορικό ιδιοκτησιών (provenance δηλαδή), ιστορικό εκθέσεων και βιβλιογραφικό ιστορικό. Τέλος, επιστημονικά δοκίμια σχετικά με το έργο και πληροφορίες για το όνομα, ην εποχή, τη χώρα και το χρόνο που έδρασε ο καλλιτέχνης.

Δείτε: 1. http://www.ifar.org/cat_rais.php

2. Gaunt W. (1926) The Etchings of Frank Brangwyn, RA. A Catalogue Raisonne. The Studio, London

3. International Catalog Raisonne Association <https://icra.org>. Art

4. Catalogue Raisonne Scholars Association CRSA

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ CATALOGUE RAISONNE

• Τίτλος έργου/ ή και παραλλαγές τίτλου • Διαστάσεις/ μέγεθος (πρώτα το ύψος σε cm συνήθως) • Έτος ή χρονικό διάστημα δημιουργίας • Υλικό • Κατάσταση του έργου • Βιβλιογραφία όπου να αναφέρεται το έργο • Πλήρης περιγραφή του έργου (κείμενο) • Αναπαραγωγή του έργου (έντυπη μορφή, μεταξοτυπία, αφίσα, κ.α.)	• Τρέχουσα τοποθεσία/ κάτοχος κατά τη στιγμή της δημοσίευσης • Ιδιοκτήτης τη στιγμή της δημοσίευσης • Provenance, η προέλευση, το ιστορικό ιδιοκτησίας, το μητρώο • Εκθεσιογραφία • Σημαντικές εκτιμήσεις και παρατηρήσεις • Ύπαρξη ή όχι μονογραμμάτων, υπογραφών • Κατάλογος έργων που αποδόθηκαν, χάθηκαν, καταστράφηκαν και πλαστά

Ενότητα 4: ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

Τι κάνουν τα ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ.

- Βοηθούν τον εκτιμητή να συντάξει εκτιμητικές εκθέσεις που θα υποβάλλουν στους πελάτες παρέχοντας στους εκτιμητές **τη μεθοδολογία**.
- Επιτρέπουν στους χρήστες των εκτιμήσεων να γνωρίζουν και να κατανοούν τι σημαίνουν συγκεκριμένοι **όροι**.
- Αποτελούν σημείο αναφοράς για τον **«πιστοποιημένο εκτιμητή»**.
- Παρέχουν **πρότυπα** προς υιοθέτηση για να διασφαλίσουν την **αξιοπιστία** στις εκθέσεις εκτίμησης.
- Προωθούν τη συνοχή μεταξύ εθνικών και ευρωπαϊκών κανονισμών για την **εγκυρότητα** της εκτίμησης.

Τα εκτιμητικά πρότυπα θέσπισαν 5 κατηγορίες βασικών προτύπων:

<ul style="list-style-type: none"> • Το ΕΕΠ1 καλύπτει την αγοραία αξία (market value). • Το ΕΕΠ2 καλύπτει όλες τις βάσεις αξίας. • Το ΕΕΠ3 ασχολείται με τον καταρτισμένο εκτιμητή. • Το ΕΕΠ4 περιγράφει τη διαδικασία εκτίμησης. • Το ΕΕΠ5 αφορά στη σύνταξη εκτιμητικών εκθέσεων. 	
Ευρωπαϊκά Εκτιμητικά Πρότυπα Αναλυτικά	
ΕΕΠ1	<ul style="list-style-type: none"> • Αγοραία Αξία. Ο όρος αυτός πρέπει να χρησιμοποιείται από τον εκτιμητή (Market Value). <u>Αγοραία Αξία</u> ορίζεται το αποτιμηθέν ποσό στο οποίο πρέπει να ανταλλάσσεται ένα πάγιο στοιχείο κατά την ημερομηνία εκτίμησης μεταξύ ενός <u>πρόθυμου αγοραστή</u> και ενός <u>πρόθυμου πωλητή</u> μετά από ένα λογικό χρόνο διαδικασίας αγοραπωλησίας σε μια συναλλαγή σε συνήθη συναλλακτική κίνηση όπου κάθε πλευρά ενεργεί με <u>γνώση, σύνεση και χωρίς πίεση</u>.
ΕΕΠ2	<ul style="list-style-type: none"> • Βάσεις εκτίμησης άλλες από την Αγοραία Αξία. Ο εκτιμητής πρέπει να καθορίσει τον σκοπό για τον οποίο απαιτείται η εκτίμηση πριν χρησιμοποιήσει μία βάση εκτίμησης άλλη, από την αγοραία αξία. Πρέπει να υιοθετούνται μόνο αναγνωρισμένες βάσεις εκτίμησης και αναφορές, που να συνάδουν με τη διεθνή πρακτική και την ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία και τους κανονισμούς, τις ανάγκες των πελατών, με την προϋπόθεση ότι υπόκεινται στις βασικές αρχές της διαφάνειας, της συνέπειας και της συνοχής. Αυτές οι βάσεις αξίας πρέπει να χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τις επιταγές του νόμου, των περιστάσεων ή τις οδηγίες των πελατών. Όταν οι παραδοχές που υποστηρίζουν την Αγοραία Αξία δεν είναι κατάλληλες ή δεν πληρούνται το αποτέλεσμα δεν θα είναι η Αγοραία Αξία. (Εύλογη αξία, ειδική αξία).
ΕΕΠ3	<ul style="list-style-type: none"> • Ο Πιστοποιημένος εκτιμητής. Κάθε <u>εκτίμηση</u> που πραγματοποιείται σύμφωνα με τα ΕΕΠ πρέπει να γίνεται από <u>Πιστοποιημένο Εκτιμητή</u> ή με την αυστηρή εποπτεία του. Οι εκτιμητές πρέπει πάντα να διατηρούν τα υψηλότερα επίπεδα <u>τιμότητας</u> και <u>ακεραιότητας</u> και να εκτελούν τις δραστηριότητές τους κατά τρόπο <u>μη επιβλαβή για τους πελάτες τους, το κοινό, το επάγγελμά τους ή τους αντίστοιχους εθνικούς επαγγελματικούς εκτιμητικούς οργανισμούς</u>. Όλοι οι πιστοποιημένοι εκτιμητές και οι επαγγελματικοί ή τεχνικοί οργανισμοί εκπροσώπησής τους πρέπει να υιοθετούν τον <u>Επαγγελματικό Κώδικα Συμπεριφοράς (Professional Code of Conduct) της TEGOVA</u> καθώς και τους αντίστοιχους εθνικούς επαγγελματικούς εκτιμητικούς οργανισμούς.
ΕΕΠ4	<ul style="list-style-type: none"> • Η Διαδικασία Εκτίμησης. Οι δεσμευτικοί όροι καθώς και η βάση με την οποία θα πραγματοποιηθεί η εκτίμηση πρέπει να ορίζονται

	εγγράφως <u>πριν</u> την ανάθεση της εκτίμησης. Η εκτίμηση πρέπει να: <u>ΔΙΕΡΕΥΝΗΘΕΙ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΙ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΕΙ ΕΓΓΡΑΦΩΣ</u> σε <u>ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ</u> .
ΕΕΠ5	<ul style="list-style-type: none"> • Σύνταξη εκτιμητικών εκθέσεων. <p>Η εκτίμηση πρέπει να παρουσιαστεί με <u>σαφήνεια</u> και <u>εγγράφως</u> ανταποκρινόμενη σε επαγγελματικά πρότυπα, με <u>διαφάνεια αναφορικά με τις εντολές, τον σκοπό, τη βάση, τη μέθοδο, τα συμπεράσματα και τη πιθανή χρήση</u> της εκτίμησης.</p>
ΕΕΠ1 Αγοραία Αξία	
Ορισμός	<p>Αγοραία Αξία είναι βασική έννοια που προσδιορίζει την αναμενόμενη τιμή με βάση τις κατάλληλες πληροφορίες.</p> <p>Η αγοραία αξία ενός περιουσιακού στοιχείου σημαίνει <u>την τρέχουσα αξία</u> του στην αγορά, την εμπορική του αξία. Για την εκτίμηση αυτό θα πει την αξία του στην ημερομηνία εκτίμησης.</p>
Συνθήκες αγοράς	Παράγοντες: Διακυμάνσεις της προσφοράς και της ζήτησης, τις αλλαγές στις γνώσεις, η μόδα, τους κανόνες, τις προσδοκίες, τις ελπίδες για τα κέρδη.
Περιεχόμενο	<p>Το ΕΕΠ1 πρέπει να περιέχει τις έννοιες που εμπλέκονται με τα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αποτέλεσμα. • Την περιουσία που αποτιμάται. • Τη συναλλαγή. • Την εξέταση από τα συμβαλλόμενα μέρη. • Την ημερομηνία εκτίμησης. • Τα χαρακτηριστικά των υποθετικών μερών και πρόθυμων. • Την απαραίτητη προώθηση.
Σύνταξη	<p>Το αποτέλεσμα: «Το αποτιμηθέν ποσό...».</p> <p>Το εκτιμώμενο: «Το πάγιο στοιχείο...» (περιγραφή δηλαδή).</p> <p>Η συναλλαγή: «πρέπει να ανταλλάσσεται...».</p> <p>Ημερομηνία εκτίμησης: «κατά την ημερομηνία της εκτίμησης...».</p> <p>Τα συμβαλλόμενα μέρη: «μεταξύ των πρόθυμων πωλητή/αγοραστή...».</p> <p>Η προώθηση: «μετά από λογικό χρόνο διαδικασίας αγοραπωλησίας...».</p>
Οι ηθικοί κανόνες του εκτιμητή: αξιοπρέπεια, ακεραιότητα, διαφάνεια, υπευθυνότητα, αντικειμενικότητα, διακριτικότητα, κύρος, εχεμύθεια.	
ΕΕΠ2 Βασικές εκτιμήσεις άλλες από την αγοραία αξία.	
Ορισμός	Εναλλακτικές βάσεις διαφορετικές της βάσης της Αγοραίας αξίας.

Περιεχόμενο	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Εύλογη αξία</u>: Η εύλογη αξία είναι ο αποτιμηθέν ποσό στο οποίο μπορεί να ανταλλάσσεται ένα πάγιο στοιχείο ή να εξοφληθεί μια υποχρέωση μεταξύ καλά ενημερωμένων, πρόθυμων μερών σε μια συναλλαγή στο πλαίσιο της αγοράς. • Πρόσθετοι όροι από τους όρους της εκτίμησης της Αγοραίας Αξίας λιγότερο συγκεκριμένοι και ακριβείς: <ul style="list-style-type: none"> <u>Ειδική αξία</u>: Ένα ποσό επιπλέον της Αγοραίας Αξίας που αντικατοπτρίζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. <u>Πρόσθετη αξία</u>: Ένα πρόσθετο στοιχείο αξίας που δημιουργείται από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων ενδιαφερόντων όπου η αξία του συνδυασμένου ενδιαφέροντος είναι μεγαλύτερη από το άθροισμα των αρχικών ενδιαφερόντων. <u>Επενδυτική αξία</u> <u>Αξία Ενυπόθηκου Δανεισμού</u> <u>Αξία Εναλλακτικής Χρήσης</u> <u>Αξία Αναγκαστικής Πώλησης</u> 	
ΕΕΠ3 Εκτιμητικό πρότυπο 3 Ο Πιστοποιημένος εκτιμητής.	Υπευθυνότητα ¹ Ανεξαρτησία ² για το έγκυρο και αξιόπιστο αποτέλεσμα.	Πως θα διαχειριστεί τα θέματα: <ul style="list-style-type: none"> • Απειλών ανεξαρτησίας. • Σύγκρουσης συμφερόντων. • Αδυναμίας εκτίμησης.
Ποιότητες: Η εμπειρία, ακαδημαϊκές γνώσεις εξειδίκευσης, ανάληψη ευθύνης αποτελέσματος, αμερόληπτος, ήθος, εντιμότητα, κύρος, να μην εκτελεί εκτιμήσεις κατά παραγγελία, να μην συζητά το αποτέλεσμα πριν παραδοθεί, να μην συνδέει την αμοιβή με το αποτέλεσμα, να δέχεται βοήθεια και συστάσεις, να είναι γνώστης της αγοράς, εχέμυθος, διακριτικός, να αποφεύγει τη σύγκρουση συμφερόντων.		
<p>1) Μια εκτίμηση έγκυρη πρέπει να συνταχθεί με επαγγελματικό τρόπο από <u>καταρτισμένο, ικανό, έμπειρο και αντικειμενικό εκτιμητή</u> ή με την αυστηρή <u>εποπτεία</u> αυτού. <u>Είναι υπεύθυνος για το αποτέλεσμα της εκτίμησης.</u> Έχει πανεπιστημιακό τίτλο που αφορά στην εκτίμηση, έχει τουλάχιστον 2 έτη επαγγελματική εμπειρία σε θέματα εκτίμησης και βελτιώνει τις επαγγελματικές του γνώσεις με προγράμματα συνεχούς κατάρτισης. Εναλλακτικά έχει αναλάβει τουλάχιστον <u>20 έγγραφες εκτιμήσεις</u> τα τελευταία 2 χρόνια ή πληρεί τις απαιτήσεις του Προγράμματος <u>Πιστοποιημένου Ευρωπαϊκού Εκτιμητή της TEGOVA</u>. Διαθέτει επαρκή γνώση των τοπικών συνθηκών και εμπειρία στην εκτίμηση στην περιοχή και κατηγορία που ζητείται. Διαθέτει τυχόν άδεια <u>εξάσκησης επαγγέλματος εκτιμητή</u> ή διαθέτει την ιδιότητα <u>μέλους επαγγελματικής ένωσης</u>. Συμφωνεί με όλες τις νομικές, κανονιστικές, δεοντολογικές και συμβατικές απαιτήσεις που αφορούν την εκτίμηση. Είναι ευυπόληπτο άτομο. Είναι ανεπηρέαστος κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του από δημόσιες αρχές και εντολές. Είναι ανεπηρέαστος από αθέμιτες επιρροές στα συμπεράσματά του.</p> <p>2) <u>Σύγκρουση συμφερόντων</u> μεταξύ του εκτιμητή, των εταίρων του εκτιμητή, τους συνεργάτες. Εάν υπάρχει πιθανότητα</p>		

<p>πρέπει να δηλωθεί εγγράφως από τον πελάτη και κατόπιν να γίνει η ανάθεση.</p> <p>3) <u>Ανεξαρτησία του εκτιμητή</u>. Απειλές για την ανεξαρτησία και την αντικειμενικότητα.</p> <p>4) <u>Ευθύνη του Εκτιμητή</u>. Για να μην προκύψουν ζημίες λόγω αδυναμίας εγγράφως στο τι είναι υπεύθυνος.</p>
--

<p>ΕΕΠ4 Εκτιμητικό πρότυπο 4 Η Διαδικασία Εκτίμησης.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σαφήνεια, Έγγραφη δήλωση, Συναίνεση. • Πρωτογενείς, δευτερογενείς πηγές • Διαχείριση κρίσεων (4) • Διασταύρωση, Τριγωνοποίηση
--	--

<p>Τα διαδικαστικά βήματα για την εκπόνηση της έκθεσης εκτίμησης.</p>	
<p>1) <u>Δεσμευτικοί όροι</u>: Οι λεπτομερείς όροι ανάθεσης που καλύπτουν τις <u>παραδοχές εκτίμησης</u>, τις <u>ευθύνες του εκτιμητή</u> και τη βάση υπολογισμού αμοιβών πρέπει να αναφέρονται εγγράφως. Οι όροι πρέπει να συμφωνηθούν πριν από την ανάληψη της εκτίμησης. Εάν προκύψουν θέματα πρέπει να καταγράφουν και να συνυπολογιστούν χωρίς παρανοήσεις.</p> <p>2) <u>Ρητή και σαφή διατύπωση του διορισμού</u>.</p> <p>3) <u>Τυχόν απόκλιση από τα πρότυπα</u> που ζητά ο πελάτης θα αναφέρονται σαφώς και <u>ρητώς στην επιστολή ανάθεσης</u> και στην έκθεση εκτίμησης. Διασφάλιση ότι κάθε τέτοια απόκλιση <u>δεν θα οδηγήσει σε παραπλάνηση</u> ή σύγχυση του χρήστη της Έκθεσης.</p> <p>4) <u>Αππροσδόκητα γεγονότα</u>: δικαστικές διενέξεις κ.α. Η καταγραφή πρέπει να καταδειξεί αν η εκτίμηση χρησιμοποιήθηκε για σκοπούς άλλους από αυτούς για τους οποίους εκπονήθηκε (!).</p> <p>5) <u>Άδεια από τον πελάτη για την Ανάθεση εκτίμησης σε τρίτους</u> με έγγραφη έγκριση με δεσμευτικούς όρους.</p> <p>6) <u>Επιθεώρηση περιουσιακού στοιχείου, με αυτοψία με καταγραφές</u> (δες ανάλυση έργου τέχνης).</p> <p>7) <u>Έλεγχος εκτίμησης</u>. Το peer examination (δες προηγούμενο μάθημα).</p>	

<p>ΕΕΠ5 Εκτιμητικό πρότυπο 5 Σύνταξη εκτιμητικών εκθέσεων.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Διαφάνεια • Εστίαση • Σκοπιμότητα • Περιορισμοί
--	--

<p>1) Η έκθεση εκτίμησης πρέπει να είναι <u>γραπτή</u>, να παρουσιάζεται με <u>αξιόπιστο και κατανοητό τρόπο</u> στον πελάτη και στο κοινό της.</p> <p>2) Στην έκθεση ο εκτιμητής πρέπει να εκθέσει τις <u>εντολές</u>, τα <u>προσόντα</u> του εκτιμητή, τις σχετικές <u>λεπτομέρειες</u> του περιουσιακού στοιχείου, τυχόν <u>παραδοχές</u>, τυχόν <u>περιορισμούς</u> και <u>συμπεράσματα σχετικά</u> με την αξία, τον σκοπό της εκτίμησης και τις αναλυτικές διαδικασίες που ακολουθήθηκαν για την εκτίμηση.</p> <p>3) Το πιστοποιητικό εκτίμησης αναφέρει περιληπτικά τα <u>συμπεράσματα του εκτιμητή</u> για την αξία. Κατ' εξαίρεση, σε χώρες</p>	
---	--

όπου η νομοθεσία ή η πρακτική ορίζει ότι ο εκτιμητής πρέπει να πιστοποιήσει το ποσό της εκτίμησης για το πάγιο στοιχείο τότε παίρνει τη μορφή σύντομης επιστολής η οποία περιλαμβάνει:

Όνομα/διεύθυνση πελάτη, στοιχεία του αντικειμένου, ημερομηνία εκτίμησης, σκοπός ανάθεσης, ημερομηνία πιστοποιητικού έκθεσης, τυχόν παραδοχές που βασίζεται η εκτίμηση, όνομα/διεύθυνση εκτιμητή.

4) Προσχέδια εκθέσεων.

Ενότητα 5: ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ

Νόμος 5351/1932 «πάντα τα εν Ελλάδι ευρισκόμενα αρχαία, κινητά και ακίνητα από αρχαιοτάτων χρόνων και εφεξής είναι ιδιοκτησία του κράτους». Η πολιτεία, ο διαχειριστής του συστήματος διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σύνταγμα του 1975 άρθρο 24. Η Ελλάδα αναλαμβάνει ρητά την προστασία όλων ανεξαιρέτα των πολιτιστικών αγαθών.

-Άρθρο 16 § 1 του Συντάγματος περί ελευθερίας της τέχνης.

-Άρθρο 24 του Συντάγματος: η διάκριση μεταξύ των κοινών και των θρησκευτικών πολιτιστικών αγαθών* (Κυριαζόπουλος Κ., (1993), προστασία πολιτιστικών αγαθών και θρησκευτική ελευθερία, Σάκκουλας Εκδόσεις).

Νόμος 590/1977 Περί του Καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος (Α' 146)

Τα ΙΕΡΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' Γενικές Διατάξεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' Περί Συνοδικών Επιτροπών

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ' Περί των Εκκλησιαστικών πραγμάτων Άρθρο 45

Τα πολιτιστικά αγαθά θρησκευτικού χαρακτήρα που έχουν λατρευτικό προορισμό ανταποκρίνονται σε μια χρησιμότητα που είναι αποκλειστική μιας πρωτότυπης πραγματικότητας που έχει επίκεντρο τη λατρεία του θείου.

Η Εκκλησία της Ελλάδος συνεργάζεται μετά της Πολιτείας ... της διαφύλαξης των ιερών κειμηλίων και εκκλησιαστικών και χριστιανικών μνημείων..

Προβλέπεται η Συνοδική Επιτροπή εκκλησιαστικής τέχνης και μουσικής. (Σημ. συγγραφέα Κυριαζόπουλου: Δεδομένου ότι καμία Συνοδική Επιτροπή δεν έχει μεταξύ των αρμοδιοτήτων της τη προστασία των πολιτιστικών αγαθών εκκλησιαστικού χαρακτήρα, η Συνοδική Επιτροπή θα μπορούσε να μετονομαστεί σε Συνοδική Επιτροπή για την προστασία των εκκλησιαστικών πολιτιστικών αγαθών και να αναλάβει τις σχετικές αρμοδιότητες. Επιβάλλεται επίσης με κατάλληλη τροποποίηση του ίδιου Νόμου να ιδρυθούν Μητροπολιτικές Επιτροπές για την προστασία των εκκλησιαστικών πολιτιστικών αγαθών στην έδρα της κάθε Μητρόπολης, οι οποίες θα υπάγονται στην αντίστοιχη Συνοδική Επιτροπή).

ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΕΙ τη μεταφορά σε μη εκκλησιαστικό μουσείο οποιουδήποτε ιερού πράγματος κατά την έννοια της § 3 του ίδιου άρθρου και επιβάλλει στην εκκλησιαστική αρχή την υποχρέωση απαιτήσεως της αποδόσεώς του.

Περί της διαδικασίας εκποίησης των τιμαλφών αναθημάτων που καθορίζεται με απόφαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου, εγκρίνεται από την Ιεραρχία της Ιεράς Συνόδου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

Προβλέπει τη σύσταση Εκκλησιαστικών Μουσείων με απόφαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου που εγκρίνεται από την Ιερά Σύνοδο της ιεραρχίας και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης με σκοπό την καταγραφή, φύλαξη, συντήρηση κειμηλίων, ιερών εικόνων και λοιπών έργων τέχνης.

Ποινικός κώδικας, άρθρο 374, παράγραφος 1: Τιμωρεί εκείνους που αφαιρούν αντικείμενο αφιερωμένο στη θρησκευτική λατρεία από τόπο ιερό.

Η μεγάλη ηθική ευθύνη βαρύνει εκείνους που έχουν αναλάβει τη φύλαξη των ιερών τόπων (Θεοχάρη, 1986)

Η κανονιστική Διάταξη 9/1971, άρθρο 1 ορίζει: “Τιμαλφή θεωρούνται κινητά πράγματα από πολύτιμα μέταλλα ή λίθους ή από άλλο υλικό που έχουν ιδιαίτερη καλλιτεχνική ή ιστορική αξία τα οποία αφιερώθηκαν υπό των πιστών της εκκλησίας ως εκδήλωση της πίστεως και ευσέβειας αυτών”.

Νόμος 3028/2002 ΦΕΚ Α-153/28-6-2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς:

Άρθρο 2 παρ β' Ως μνημεία νοούνται όλα εκείνα τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας.

Οι ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ και τα ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Νόμος 4254/2014 παρ. 1: (εκτιμητική). Εκτίμηση είναι κάθε εργασία και έρευνα που έχει ως σκοπό την αποτίμηση της αξίας περιουσιακών στοιχείων, άυλων ή ενσώματων και εκτελείται με βάση τα ευρωπαϊκά τα διεθνώς αναγνωρισμένα εκτιμητικά πρότυπα. Ομοίως στον τομέα των έργων τέχνης προσδιορισμός της αξίας του, στην αγορά, μετά από εξέταση διάφορων παραγόντων επιτυγχάνεται. Η εξέταση των παραγόντων οδηγεί στην ΑΞΙΑ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ του ΕΡΓΟΥ, η οποία αφορά στη χρονική στιγμή της εκτίμησης. Η αξία μπορεί να αλλάξει με νέα δεδομένα μετά από νέα εξέταση.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ	Οι σημαντικότεροι διεθνείς οργανισμοί που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ : ICOM, UNESCO, CIETA (Διεθνές κέντρο μελέτης παλαιών υφασμάτων, Λυών Γαλλία), Συμβούλιο της Ευρώπης.
ΦΟΡΕΙΣ	Αρχαιολογική υπηρεσία (1833), - φορεία Αρχαιοτήτων (25 μονάδες κλασικές αρχαιότητες, 14 με βυζαντινές αρχαιότητες) επίβλεψη από τα Υπουργεία: (παλ.-σημ.: Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Εκπαίδευσης → Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων → Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης → Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών → Υπουργείο Πολιτισμού.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	<p>* Ιδρύονται συνήθως στις έδρες των Μητροπόλεων ή σε ιστορικά μοναστήρια. Υπάγονται διοικητικά στην εκκλησία της Ελλάδος [τα βυζαντινά μουσεία εποπτεύονται από το ΥΠΠΟ, τα εκκλησιαστικά ανήκουν στην εκκλησία της Ελλάδος].</p> <p>Η εκκλησιαστική τέχνη, το βασικό αντικείμενο των εκκλησιαστικών μουσείων θεσμοθετήθηκαν με τον Ν. 590/77.</p> <p>Εκκλησιαστικά μουσεία: www.ecclesia.gr</p>
---	--

Ενότητα 6: Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	
Πως ελέγχεται η αυθεντικότητα ενός πίνακα. Σημεία για έλεγχο μιας φορητής εικόνας.	
Υπό εξέταση θέμα: Αυθεντικότητα, γνήσιο έργο, πιστότητα αντιγραφής, απομίμηση.	
Ερώτηση: Γιατί θέλουμε ένα έργο; Απάντηση: Για να στολίσουμε το σπίτι; Γιατί μας αρέσει ο δημιουργός; Γιατί μας ελκύει το θέμα; Γιατί μας ενδιαφέρει η εποχή που αντιπροσωπεύουν; Για επένδυση; Γιατί είναι αυθεντικό έργο ενός καλλιτέχνη που μας αρέσει;	
Όπως αναφέρει ο Μαργαρίτωφ (1973) υπάρχουν σημεία τα οποία πρέπει να εξετάσει ο εκτιμητής προκειμένου να ελέγξει την αυθεντικότητα του έργου τέχνης.	
ΟΚΤΩ ΚΑΙΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ ΓΙΑ ΝΑ ΕΛΕΓΧΘΕΙ Η ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΝΟΣ ΠΙΝΑΚΑ σύμφωνα με τον ΜΑΡΓΑΡΙΤΩΦ	
ΠΑΛΑΙΟΤΗΤΑ ΥΛΙΚΟΥ	1. Αν το υλικό επάνω στο οποίο είναι ζωγραφισμένος ο πίνακας – μουσαμάς, ξύλο, χαρτί, μέταλλο, γυαλί κλπ. είναι παλαιότερο ή έστω και της ίδιας ηλικίας με τη ζωγραφική, εκτός βέβαια εάν έχει προηγηθεί foderatura (στα γαλλικά rentoilage) δηλαδή ο πίνακας όπως ήταν με τον μουσαμά του, κολλήθηκε επάνω σε καινούργια λινάτσα για να διατηρηθεί καλλίτερα. Έχει συμβεί να πωληθεί έργο του Βολανάκη – ζωγράφος Έλληνας 1837-1907 – επάνω σε hardboard.
ΣΚΑΣΙΜΑΤΑ	2. Φυσικά σκασίματα του μουσαμά . Έχουν δηλαδή προέλθει από το πέρασμα του χρόνου, από διαστολές – συστολές, από το πάχος και την ποιότητα του χρώματος, από την υφή του μουσαμά κ.α. και δεν έχουν γίνει με τεχνικά μέσα. Το ψεύτικο κρακελάρισμα πετυχαίνει όταν ζωγραφίσω επάνω σε μουσαμά με ακατάλληλη σχέση της προετοιμασίας με το χρώμα και το médium ή εκθέσω το έργο σε διάφορες διαδικασίες όπως πάτημα, πέταγμα από ψηλά ή φούρνισμα.
ΠΑΤΙΝΑ	3. Αληθινή ή φτιαχτή η πατίνα του έργου. Για τη φτιαχτή πατίνα του έργου έχουν χρησιμοποιηθεί καφές, τσάι, διάφορα χρώματα, υπέρυθρες λάμπες, έκθεση σε φως. Το ίδιο ισχύει και για τις οξειδώσεις των βερνικιών. Το βερνίκι που έχει σκουρύνει φυσιολογικά φαίνεται και μπορεί κανείς να το ξεχωρίσει από το τεχνητά οξειδωμένου, που γίνεται με συνδυασμό χρωμάτων και δύο ειδικών βερνικιών του I. VERNIS CRAQUELEUR και του 2. VERNIS A VIEILLIR.

ΚΑΠΝΙΑ	4.	Αν η καπνιά που έχει επικαθήσει επάνω στον μουσαμά είναι αληθινή, έχει δηλαδή δημιουργηθεί προοδευτικά κατά στρώματα , με την πάροδο του χρόνου ή είναι και αυτή «Ερζάτς» (υποκατάστατο) όπως τόσα άλλα.
ΠΙΝΕΛΙΑ	5.	Αν η φορά της πινελιάς και ο τρόπος γενικά με τον οποίο έχουν δουλευθεί τα χρώματα ανήκουν στον ζωγράφο που εμφανίζεται ως ο δημιουργός του έργου. Πρέπει να σημειωθεί πως η πινελιά για ένα ζωγράφο είναι ότι ακριβώς είναι τα δακτυλικά αποτυπώματα. Μπορεί να αλλάξει χρώματα, υπογραφή, η πινελιά του όμως παραμένω η ίδια. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί αν ένα μικρό τμήμα της ζωγραφικής μεγεθυνθεί μέχρι 1:220.
ΑΚΡΕΣ	6.	Εάν στις άκρες του μουσαμά διατηρούνται οι τρύπες από τα καρφιά του τελαρώματος με τη σχετική οξειδωση, λόγω της πολυκαιρίας και επίσης αν σ' αυτές τις άκρες ο μουσαμάς έχει απόχρωση διαφορετική από ότι έχει στα μέρη του που καλύπτονταν από την κορνίζα. Γενικά, οι άκρες του μουσαμά για τον φιλότεχνο έχουν τη σημασία που έχουν για τον φιλοτελιστή τα δοντάκια από τα γραμματόσημα.
ΥΠΟΓΡΑΦΗ	7.	Αν η υπογραφή έχει τεθεί από τον ζωγράφο, όσο τα χρώματα ήταν νωπά ακόμα, οπότε η πινελιά της έχει συμπαρασύρει και μέρος του χρώματος της παράστασής της έχει μπει όταν το έργο έχει πια στεγνώσει οπότε τα κρακελαρίσματα πρέπει να είναι ενιαία σε όλο το έργο. Και στις 2 περιπτώσεις το κρακελάρισμα θα παρασύρει και την περιοχή της υπογραφής. Αντίθετα εάν η υπογραφή είναι πλαστή, ακόμα και με πιστότητα αντιγραφής δε θα ακολουθήσει τα σκασίματα του μουσαμά, ενώ η υπογραφή θα έχει γραφτεί επάνω από την οξειδωση.
ΜΥΓΕΣ	8.	Αν τα «επισκεπτήρια» που έχουν αφήσει οι μύγες επάνω στο έργο είναι πραγματικά ή έχουν φτιαχτεί επίτηδες για να κάνουν το έργο να φαίνεται παλιό. Η συνταγή είναι γνωστή: Αλείφουμε το μουσαμά με ζάχαρη και περιμένουμε... Όμως τα φυσικά μυγοκαθίσματα προκαλούν μια οξειδωση στο μουσαμά, που χρόνο με το χρόνο τον τρώει, δημιουργώντας μικρά, ορατά και με το μάτι βαθουλώματα.
ΜΕΡΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ		
<ul style="list-style-type: none"> • Σε πολλές περιπτώσεις οι απομιμήσεις είναι τόσο τέλειες που μόνο μετά από επισταμένη έρευνα, αναλύσεις, τομές κλπ. είναι δυνατό να αποκαλυφθούν. Γι' αυτό το λόγο: 		
ΕΜΠΙΣΤΟ ΣΥ- ΝΗ	1.	Η αγορά από πρόσωπα ή γκαλερί χωρίς να έχουν εμπιστοσύνη πρέπει να αποφεύγεται.

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	2	Να ζητάτε επιμόνως από τον πωλητή πιστοποιητικό αυθεντικότητας , όχι μόνο για το έργο αλλά και για την υπογραφή του. Γιατί μπορεί το έργο να είναι αυθεντικό, αλλά να προέρχεται από μια μεγάλη σύνθεση η οποία έχει τεμαχιστεί (για να «αξιοποιηθεί» εμπορικά). Ένας τέτοιος εγκληματικός τεμαχισμός έγινε σε πίνακα α) του Βολανάκη, ζωγραφισμένο στο ξύλο μιας πόρτας μια εικόνα του παλιού Πειραιά, β) του Θεοτοκόπουλου.
ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	3	Το πιστοποιητικό να μην γράφει: το έργο «φέρεται» ή «αποδίδεται» στον τάδε ζωγράφο γιατί αυτό δείχνει αβεβαιότητα εκ μέρους του πωλητή.
FODERAT U-RA	4	Να κοιτάζω αν το έργο έχει φοντερατούρα , να υπάρχει έστω και ένα μικρό κομμάτι από το τελείωμα του παλιού μουσαμά με τις τρύπες του. Επίσης, το έργο να συνοδεύεται από υπεύθυνη βεβαίωση του συντηρητή που έκανε τη διαδικασία.
PROVENANCE	5	Απαραιτήτως να ζητάτε την provenance του έργου (την προέλευση, το μητρώο).

Ενότητα 7 .1. ΥΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ		
i. Υφολογική ανάλυση στο έργο :Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ, 16 ^{ος} αι. Πρωτάτο ,Άγιο Όρος Λέξεις κλειδιά: Θεοφάνης ο Κρής, Κρητική σχολή ζωγραφικής 16ο αιώνας, ευγενικός κλασικισμός.		Κείμενα εργασίας:: 1. Θησαυροί του Αγίου Όρους (1997)Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους Άθω, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997. Θεσσαλονίκη 2. Κατάλογος της έκθεσης « Θεοφάνης Ο Κρής» Εθνική Πινακοθήκη, 1993 3. Περιοδικό Ζυγός, τ.4-Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1973
Οπτικά	Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ Υλικό: Διαστάσεις: Τοποθεσία :	Θρησκευτική ζωγραφική, από τη Μεγάλη Δέηση, 1542. 16 ^{ος} αιώνας – Κρητική σχολή Αυγοτέμπερα σε ξύλο – υλικό στον μεσαίωνα, αναγέννηση. 116 x 91,5 εκ. (σύγκριση με διαστάσεις ακαδημαϊκού πορτρέτου). Σκευοφυλάκιο Πρωτάτου – Άγιο Όρος.

Περιγραφή	Το έργο είναι μέρος μιας ευρύτερης σύνθεσης της Μεγάλης Δέησης για το παλαιό τέμπλο του Ιερού Ναού της Κοίμησης της Θεοτόκου, Καθεδρικού Ναού του Αγίου Όρους. Στις τρεις εικόνες του τρίμορφου της Δέησης (Χριστός – ανφάς, Παναγία, Πρόδρομος). Οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ πλαισιώνουν τη Δέηση. Ακολουθούν οι Απόστολοι Πέτρος αριστερά και Παύλος δεξιά. Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ σε 3/4 θέση, με χαρακτηριστική στη χριστιανική ζωγραφική, θέση των χεριών σε δέηση προς το Χριστό, Παντοκράτορα, με το βλέμμα του, εστιασμένο, με λεπτή έκφραση στα χείλη και καθαρό βλέμμα. Ο ναός του Πρωτάτου είναι «ο πιο αρχαίος, ο πιο ιστορικός και ο πιο ωραίος του Αγίου Όρους*».
Μορφολογικά	<p>Σύνθεση: Τριγωνική, κλασική. Άξονες χιαστοί που τονίζουν τη χειρονομία και υπογραμμίζουν την εκφραστικότητα της μορφής.</p> <p>Φωτοσκίαση: Έντονη αντίθεση σκιάς και φωτός (στα: πρόσωπο, φτερά, χέρια). Σύνδεση με τη φωτοσκιαστική παράδοση του 16^{ου} αιώνα στη Δύση και στην μετά την άλωση (1453) στην Ανατολή. Φωτεινές ταινίες στις ακμές. Χωρίς μια πηγή φωτός, το απόκοσμο αποτέλεσμα.</p> <p>Χρώμα: Σαφής δήλωση περιγραμμάτων, γραμμικότητα, σχηματική αντίληψη στη πτυχολογία, με ευθείες και τεθλασμένες γραμμές. Λιτή χρωματική παλέτα. Αντίθετα – συμπληρωματικά χρώματα. Κεραμιδί + λαδοπράσινο</p> <p>Ποιότητες: Σχεδιαστική ευχέρεια.</p>
Ύφος Αισθητική	<p>Η αναζήτηση του ύφους</p> <p>Η κλασική απόδοση</p>

7.1.ii. Υφολογική ανάλυση στο έργο του Μιχαήλ Δαμασκηνού (ζωγράφος), «Η προσκύνηση των Μάγων» (θρησκευτική ζωγραφική), 1585-1591 (Μεταβυζαντινή ζωγραφική του δεύτερου μισού του 16ου αιώνα).

<p>ΟΠΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΦΗΓΗΣΗ – ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ</p>	<p>Μιχαήλ Δαμασκηνός (ζωγράφος – εικαστικός) Η προσκύνηση των Μάγων (θρησκευτική ζωγραφική) 1585-1591 (Μεταβυζαντινή ζωγραφική του δεύτερου μισού του 16^{ου} αιώνα). Υλικό: Αυγοτέμπερα σε ξύλο (υλικά Μεσαίωνα – Αναγέννηση). Διαστάσεις: 1,10 x 0.85 (ακαδημαϊκές διαστάσεις). Συλλογή: Αγία Αικατερίνη Σιναΐτων, Ηράκλειο Κρήτης. Περιγραφή: <u>Αφήγηση έντονη σε θρησκευτικό ιστορικό πλαίσιο.</u> Πρωταγωνιστής του έργου ο ολόφωτος Χριστός ως βρέφος στην αγκαλιά της Παναγίας ημίγυμνος. Με τα χέρια σε θέση ευλογίας προς τον ηλικιωμένο μάγο. Η Παναγία καθιστή, προσηλωμένη, με σταυρωμένα πόδια, το ένα χέρι συγκρατεί το βρέφος και το άλλο σε θέση ώστε να του δίνει ελευθερία κίνησης. Η φιγούρα του Ιωσήφ, που κρατάει ένα ραβδί κάθετα ήρεμος να παρατηρεί. Οι τρεις μάγοι μπροστά τους ντυμένοι με πολυτελή ρούχα, προσφέρουν τα δώρα. Συνοδοί τους και κοντά τους πάνοπλοι στρατιωτικοί και βοηθητικό προσωπικό για τις ανάγκες του ταξιδιού. Στο σύνολο άλογα και καμήλες. Στο βάθος ένα κτίσμα με συμπαγείς κολόνες αλλά και στέγη πρόχειρη. Στο κέντρο της εικόνας ένας τυπικός βράχος μεσαιωνικής ζωγραφικής. Δεξιά και αριστερά άγγελοι.</p>
<p>ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ</p>	<p>Η μορφολογική απόδοση των στοιχείων του έργου υπογραμμίζουν την επίδραση του Μανιερισμού και της Βενετσιάνικης ζωγραφικής μέσα στο βυζαντινής παράδοσης έργο του Δαμασκηνού στο πλαίσιο του 16^{ου} αιώνα, (Μπορμπουδάκης 1993, Πλάκα 1993). Ο εκλεκτικισμός: Το νέο πολιτιστικό ύφος. ΣΥΝΘΕΣΗ: Το έργο χτίζεται σε χιαστή σύνθεση. 2 άξονες διαγώνιοι διατρέχουν το έργο (Μανιεριστικό + Μπαρόκ χαρακτηριστικό). Η υπόθεση του έργου εξελίσσεται επάνω σε 2 λοξούς άξονες. Στον άξονα που ξεκινάει από αριστερά επάνω και καταλήγει δεξιά κάτω, αναγνωρίζεται η δυτική επιρροή του Δαμασκηνού από 1) τις μορφές των δυτικότροπα ζωγραφισμένων αγγέλων, 2) της αινιγματικής 3/4 μορφής του 1 μάγου (χαρακτηριστική στάση σε πόζα πλούσιου, στη βενετσιάνικη ζωγραφική, 3) τους βοηθούς της αποστολής με τις συστραμμένες φιγούρες, τη στάση του αλόγου, τη χαρακτηριστική Τιτσιάνικη, ή του Mantegna, αλλά και αρχαιοελληνικής αναφοράς στάση του βοηθού κάτω δεξιά (Τιτσιάν, Βερονέζ). Ο διαγώνιος άξονας φιλοξενεί τις μορφές της βυζαντινής παράδοσης, του Ιωσήφ, των αγγέλων. Ο Ιησούς και η Παναγία με δυτικές επιδράσεις και βυζαντινή παράδοση. Ανοιχτή σύνθεση. ΧΡΩΜΑ: Έντονα αντιθετικά χρώματα, μπλε + πορτοκαλιά + κόκκινα με πράσινα, χρησιμοποιούνται σαν εκφραστικό μέσο της έντασης. Χαρακτηριστικό του μανιερισμού. ΦΩΤΟΣΚΙΑΣΗ: Το βυζαντινό πλάσιμο στον άξονα του Ιωσήφ. Η έντονη φωτοσκίαση στον άξονα με τους βοηθούς. ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ: Το βάθος αναπτύσσεται προς τα επάνω μέρη του έργου, Μανιεριστικό χαρακτηριστικό (Θεοτοκόπουλος). Αίσθηση προοπτικά σχεδιασμένου χώρου.</p>

Υφος Αισθητική	Το νέο πολιτιστικό ύφος: ο εκλεκτικισμός
Βιβλιογραφία: Χατζηδάκης (1987), Μπορμπουδάκης (1993), Πλάκα (1993).	
Λεξιλόγιο: Μανιερισμός, μπαρόκ, χιαστή σύνθεση, contrapposto, βυζαντινό πλάσιμο, maniera latina, maniera greca, εκλεκτικισμός.	

7.1.iii. Λεξιλόγιο ενότητας και ορισμοί:

1. Μανιερισμός: Η κριτική τάση προς τις αυστηρά μετρημένες αρχές της Αναγέννησης (Μανιέρα: δεξιοτεχνία). Χαρακτηριστικά: η ποικιλία, το υπερβολικό, το αποσπασματικό, το εναλλακτικό. Πλαίσιο: Κρίση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, λεηλασία της Ρώμης από τους Ισπανούς (1524). Αβεβαιότητα των νέων καλλιτεχνών απέναντι στους μεγάλους δημιουργούς. Συμβολή: Νέες ερμηνείες της αρχαιότητας (Θεοτοκόπουλος, Δαμασκηνός)
2. Μπαρόκ: Το ακανόνιστο. 17ος – 18ος αιώνας. Η εκφραστική ελευθερία μη τηρώντας τους κανόνες αναλογίας. Εντυπωσιασμός, συγκίνηση, φαντασία, συναίσθημα. Χαρακτηριστικά: Ο χώρος πολύπλοκος, οι μορφές κινητικότητα και ροή, η αντιθετική σύνθεση, το κοίλο vs κυρτό, το φωτεινό vs σκοτεινό, τα αντιθετικά χρώματα, το υπερβολικό. Πλαίσιο: Η μεταρρύθμιση και αντιμεταρρύθμιση στον κόσμο της Δύσης. Η εποχή των νεωτερισμών, Γαλιλαίος, Καρτέσιος. Συμβολή: Η υπερβολή, η έξαρση, το αντικλασικό. (Ρέμπραντ, Καραβάτζιο, Ανάκτορο Βερσαλλιών)
3. Contrapposto, ο Χιασμός Η στάση του σώματος όταν το ένα πόδι είναι τεντωμένο και έχει όλο το βάρος του σώματος ενώ το άλλο λυγίζει και χαλαρώνει. Το ύψος των γλουτών αλλάζει, οι ώμοι είναι άνισοι, το κεφάλι γέρνει. Η στάση που χαρακτηρίζει όλη τη γλυπτική του ανθρώπινου σώματος στη κλασική εποχή. Ποιητική στάση vs πρόζα (λόγος πεζός, το κοινότυπο, το χωρίς φαντασία, το μονοεπίπεδο. Παραδείγματα: Παις του Κριτίου (490 – 480), Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης. Ο πολεμιστής του Riace (460 – 450 π.Χ.), Εθνικό Μουσείο Καλαβρίας, Δαβίδ Μιχαήλ Άγγελος (1501 – 1504), Φλωρεντία, Παλάτσο ντε Σινιορία, Θνήσκων δούλος (1513) Μιχαήλ Άγγελος, Λούβρο Παρίσι.
4. Maniera Latina Μαρμάρινοι θρόνοι, κεντημένα φωτοστέφανα, διακοσμητικά μοτίβα. Σειρές φραγκισκανών συμβόλων (JHS: Jesus Hominum Salvator), πλάγια βλέμματα, συγκεκριμένα προσωπογραφικά χαρακτηριστικά.

5. Maniera Greca Ο ελληνικός τρόπος εικαστικής γραφής. Συνήθως αφορά στο Βυζάντιο και στη βυζαντινή ζωγραφική. Το χαρακτηριστικό πλάσιμο, το χαρακτηριστικό φως, ο υπερβατικός χώρος.
6. Εκλεκτισμός Ύφος που χαρακτηρίζει τη σύνθεση τεχνοτροπικών δανείων από διαφορετικούς πολιτισμούς δημιουργικά, (16ος αιώνας, Χάνδακας, Δαμασκηνός), με έργα υψηλής ποιότητας τέχνης.
7. Μνημειακή ζωγραφική, Οι τοιχογραφίες Προσαρμογή των μεγάλων παραστάσεων στις κτιριακές επιφάνειες, ακαδημαϊκό πλάσιμο, πτυχολογία, δομή του χώρου.
8. Χαρακτηριστική Κρητικής Σχολής Ζωγραφικής του 16ου αιώνα: α. Οργανωμένη συγκρότηση στη σύνθεση, β. Σαφής τάση ευρυθμίας, γ. Σχέδιο σταθερό, δ. Πτυχολογία πιο σκληρή από την Παλαιολόγεια ζωγραφική του 14ου αιώνα, χρωματικά πλούσια, ε. Πλάσιμο ανάλογο με την ηλικία, ζ. Φωτοσκιάσεις απόκοσμες, όχι συγκεκριμένη πηγή φωτός, η• Ευγένεια: στις στάσεις, στις χειρονομίες, στις σοβαρές φυσιογνωμίες με εμβρίθεια και κύρος. **(Χατζηδάκης, 1987).**
9. Παλαιολόγεια ζωγραφική :Είναι αφηγηματική, ουμανιστική .Όγκος, κίνηση, χάρη. στις μορφές. Έμφαση στην ανθρώπινη υπόσταση των εικονιζόμενων. Πολυπρόσωπες συνθέσεις, τοπία, οικοδομήματα.
- 10.Κρητική σχολή: Ευγενικές μορφές, κινήσεις μετρημένες, πτυχολογία σκληρή, γραμμικότητα, οργανωμένη σύνθεση, αριστοτεχνική απόδοση ενδυμάτων, πλάσιμο επιμελημένο, λευκές ταινίες σε σκούρο προπλάσμο (Η Παλαιολόγεια κλασικότερη επιρροή).
- 11.Ευγενικός κλασικισμός: Χαρακτηρίζει τη κρητική σχολή του 16ου αιώνα. Έχει καταβολές στη παράδοση της ύστερης Παλαιολόγειας τέχνης.
- 12.Έργα του Μιχαήλ Δαμασκηνού : Μυστικός δείπνος, Θεοτόκος ή Βάτος, Εμφάνιση του Χριστού στις Μυροφόρες, Θεία, Λειτουργία.

7.1.iv. ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΦΟΥΣ. Το κλασικό/ το αντικλασικό

1.Το κλασικό είναι μια θεμελιώδης αισθητική θέση στις τέχνες, που εκφράζει την ιδέα του αιώνιου και ιδανικά ωραίου, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε και ορίστηκε, με τρόπο τέλειο, στην αρχαία ελληνική τέχνη της κλασικής περιόδου. Βασικά χαρακτηριστικά του κλασικού είναι το μέτρο, η καθαρότητα, η αρμονία και η ισορροπία στη σχέση μορφής και περιεχομένου, η λεπτότητα της έκφρασης τη; κίνησης, της πλαστικότητας. Παραδείγματα: Ο Ερμής του Πραξιτέλη, 4^ο; αι, π. Χ., Ο Ναός της Αθηνάς Νίκης στην Ακρόπολη Αθηνών, 5^{ος} αι. π. Χ.

2. Ο ρεαλισμός είναι η τάση απεικόνισης του κόσμου όπως τον βλέπουν τα μάτια μας, δηλαδή διατηρώντας τα βασικά χαρακτηριστικά όπως αναλογίες, πλαστικές χρωματικές αξίες, προϋποθέσεις φωτός, τοποθέτηση στο χώρο. Θα ήταν λάθος την απεικόνιση με πιστή αναπαραγωγή της πραγματικότητας να την ονομάσουμε ρεαλισμό, γιατί κάτι τέτοιο μάλλον παραπέμπει σε νατουραλισμό. Ο ρεαλισμός ερμηνεύει την πραγματικότητα με (δημιουργικό) προβληματισμό, Ο ρεαλισμός

έχει απασχολήσει την ιστορία της τέχνης σε διάφορες εποχές. Για παράδειγμα ο ρεαλισμός στη ζωγραφική των Μακεδονικών τάφων στην Ελληνιστική περίοδο. Ο φλαμανδικός ρεαλισμός του 17ου αιώνα, ο ρομαντικός ρεαλισμός των αρχών του 19ου αιώνα, στον οποίο φιλτράρεται η πραγματικότητα (Δες τη ρεαλιστική απεικόνιση στην Κοίμηση της Παναγίας, στην εκκλησία της Αγίας Τριάδας, στη Σοποτσάνη, Σερβία, 1265).

3. Ο ακαδημαϊσμός είναι το ύφος που καλλιεργείτε σύμφωνα με τις αρχές των ακαδημιών. Στον 20ο αιώνα ο ακαδημαϊσμός ταυτίστηκε με τον φορμαλισμό, απέκτησε δηλαδή αρνητικό πρόσημο, αφού θεωρήθηκε ότι απομονώνει τον ρεαλισμό σε ένα πλαίσιο μορφολογικής επεξεργασίας ανεξάρτητα από το περιεχόμενο. Υπό αυτή την ερμηνεία ο ακαδημαϊσμός ταυτίζεται με το «λογιστικά» υπολογισμένο και το τυποποιημένο.

4. Ο ιδεαλισμός στα εικαστικά εκφράζει τη διάθεση του δημιουργού να εξιδανικεύσει, να εξυψώσει την πραγματικότητα. Ο ρεαλισμός και ο ιδεαλισμός συνυπάρχουν ως ένα σημείο. Όμως ο ιδεαλισμός επιδιώκει να εναρμονίσει μορφή και περιεχόμενο. Στο ρεπερτόριο του ιδεαλισμού πρωταγωνιστούν, προσωποποιήσεις εννοιών, αλληγορίες, μορφοποιήσεις ιδανικών και εννοιών. (Η εις Άδου Κάθοδος, τοιχογραφία, Μονή της Χώρας, Κωνσταντινούπολη, 1320. Η βάπτιση του Χριστού, τοιχογραφία, Περίβλεπτος, Μυστράς, 1360-1370).

5. Ο εξπρεσιονισμός είναι μία τάση που εμφανίζεται σε διάφορες καλλιτεχνικές περιόδους, με έμφαση στην έκφραση ακόμα και σε βάρος οποιασδήποτε μορφολογικής ανατροπής. Στον εξπρεσιονισμό λοιπόν πρωταγωνιστεί το περιεχόμενο, που αποδίδεται εκρηκτικά, έναντι της μορφής (Σε μια αντίθετη τάση, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, όταν δηλαδή υπερέχει η φόρμα, έναντι του περιεχομένου, τότε πρωταγωνιστεί ο φορμαλισμός). Χαρακτηριστικά του εξπρεσιονισμού: Διαστρέβλωση και παραμόρφωση, αποδέσμευση από το φυσικό περιβάλλον, η υπερβολή, τα τονισμένα περιγράμματα, η μεγαλοποίηση, η ζοφερότητα. Εξπρεσιονιστικά εκφράστηκαν πρωτόγονες φυλές, λαϊκοί καλλιτέχνες, οι χριστιανοί καλλιτέχνες διάφορων περιόδων (το επείγον του μηνύματος στη πρωτοχριστιανική περίοδο, το ιερατικό ύφος της), οι καλλιτέχνες του μοντερνισμού, Ένσορ, Μουνχ, Βαν Κογκ, ο Μπουζιάνης στην Ελλάδα. (Ο Χριστός Παντοκράτορας από τη Μονή Δαφνίου, 11ος αι. Ο ενταφιασμός του Χριστού, τοιχογραφία στη Μονή Αγίου Παντελεήμονα, Νερεζί, 1164).

6. Το ύφος μπαρόκ (1600-1750) ανήκει στη ματιέρα της αντικλασικής έκφρασης. Προσδιορίζει το παράξενο, το αντικανονικό. Χαρακτηρίζεται για το πάθος, την έξαρση, την πληθωρικότητα, το μεγαλόσχημο, το υπερβολικό, το θεατρinίστικο. Ξεκίνησε από τη Ρώμη σαν έκφραση της αντιμεταρρύθμισης αλλά χρησιμοποιείται σαν όρος για να χαρακτηρίσει το ύφος έργων τέχνης ακόμα και προγενέστερων εποχών από την εμφάνιση του (Το σύμπλεγμα του Λαοκώοντα, ύστερη Ελληνιστική περίοδος, 1^{ος} αι. π. Χ., Μουσείο Βατικανού, Ρώμη). Το ύφος μπαρόκ, ως νεομπαρόκ εκφράστηκε και στον ρομαντισμό στα έργα του Ντελακρουά, (19^{ος} αι.).

7. Ο Ρομαντισμός περισσότερο αφορά σε πνευματική στάση, παρά σε στυλ. Είναι η ποιητική θέση του καλλιτέχνη απέναντι στον κόσμο. Προ – ρομαντικό εικαστικό αποτύπωμα διακρίνεται στα έργα του Γκόγια (18^{ος}; αι.).

8. Η αφηρημένη τέχνη είναι ένα κίνημα με ύφος ανεικονικό, μη παραστατικό. Αποδίδει το βίωμα άμεσα, ανεξάρτητα από τα σύμβολα, χωρίς αναφορά στα πρότυπα του κόσμου όπως αυτά βλέπονται από τα μάτια μας. Παρόλα αυτά μεταχειρίζεται

κλασικά εκφραστικά μέσα, δηλαδή την επιφάνεια, το χρώμα, τη γραμμή, το σχήμα. (Δες την αφαίρεση, στο ψηφιδωτό ο Άγιος με τα παιδάκια στον Άγιο Δημήτριο της Θεσσαλονίκης, 7ος αιώνας. Η εξαϋλωση).

ΚΛΑΣΙΚΟ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΛΑΣΙΚΟ ΥΦΟΣ

Το κλασικό στοιχείο είχε ανάγκη από το αντικλασικό για την ανανέωσή του. Το αντικλασικό μπορεί να αποτρέψει το κλασικό από το κίνδυνο να γίνει στεγνό και νεκρό.

Ενότητα 7. 2: ΕΚΘΕΣΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Κείμενο εργασίας: Η έκθεση θετικής τεκμηρίωσης γνωμάτευσης αυθεντικότητας του έργου «ΑΡΤΕΜΙΣ» του Νικόλαου Γύζη, ένα έργο 160 σελίδων, που διερευνήθηκε από το ερευνητικό κέντρο πιστοποίησης και αποκατάστασης έργων τέχνης ΝΙΚΙΑΣ (www.nikias.gr).

Μία έκθεση τεκμηρίωσης αυθεντικότητας περιέχει τα παρακάτω:

1. Ένα εισαγωγικό κείμενο. Στο εισαγωγικό κείμενο αναφέρονται οι μέθοδοι που βοηθούν στη γνωμάτευση.
2. Οπτικά χαρακτηριστικά του έργου
3. Έκθεση εργαστηριακών αναλύσεων Εδώ, εντοπίζονται σημεία προς εξέταση της εργαστηριακής ανάλυσης. Παράδειγμα:

- α. ανάλυση χρωμάτων
- β. ανάλυση του καμβά,
- γ. έκθεση αποτελεσμάτων ανά χρώμα,
- δ. ανάλυση φωτογράφισης

Στις παραπάνω αναλύσεις και για τη σύνταξη των πορισμάτων απαιτούνται και εξειδικευμένες γνώσεις χρωματολογίας, τεχνολογίας υλικών, ιστορίας της τέχνης. Η κατανόηση θεμάτων χρωματολογίας όπως οι διαφορές των κόκκινων καρμίν – βερμιγιόν και κόκκινο του μόλυβδου, οι προπλασμοί και πως δουλεύονται από διάφορες σχολές (θέμα ιστορίας της τέχνης), τα βερνίκια και τα κρακελαρίσματα (θέμα της τεχνολογίας υλικών της ζωγραφικής) είναι όλα θέματα που απασχολούν έναν μελετητή εκτιμητικής έργων τέχνης.

Τεχνολογική εξέταση

4. Η έκθεση συνεχίζει με το κεφάλαιο ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΑΛΛΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΜΕ ΤΟ ΥΠΟ ΕΞΕΤΑΣΗ ΕΡΓΟ. Σε αυτό το κεφάλαιο ο συντάκτης πρέπει να έχει γνώσεις που απαιτούνται για να αναλύσει μορφολογικά τα υπό σύγκριση έργα. Η σχολή ή το εικαστικό ρεύμα που υπηρετεί ο ζωγράφος και τι θα πει αυτό σε σχέση με τη δομή της σύνθεσης, τη χρήση του χρώματος, το στήσιμο της φιγούρας, τον τρόπο φωτοσκίασης, είναι όλα θέματα που ο εκτιμητής πρέπει να γνωρίζει σε βάθος.
5. Ακολουθεί η ενότητα Υφολογική ανάλυση στο έργο του. Για την υφολογική ανάλυση γίνεται αντιληπτό ότι ο συντάκτης πρέπει να μπορεί να χρησιμοποιεί κατάλληλα την ορολογία όπως: ακαδημαϊσμός, κλασικισμός, μπαρόκ, μανιερισμός, αντικλασικό στυλ, παραστατική – μη παραστατική ζωγραφική, ανθρωποκεντρική σύνθεση, προσωπογραφία, αισθητική στα κλασικά πρότυπα, ένταση στη σύνθεση, κιαροσκούρο, στήσιμο πόζας, άξονες σύνθεσης κ.α., όλα θέματα που πρέπει να γνωρίζει ένας εκτιμητής.

Το πόρισμα της θετικής ή της αρνητικής γνωμάτευσης, για την αυθεντικότητα του έργου, θα διαμορφωθεί σε συνδιασμό από τα πορίσματα της τεχνοτροπικής εξέτασης και της υφολογικής ανάλυσης.

Ενότητα 8: ΤΟ ΣΤΗΣΙΜΟ ΜΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Το στήσιμο μιας συλλογής: Συλλογή έργων τέχνης είναι η συγκέντρωση έργων τέχνης όταν μεταξύ τους τα έργα μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά (υλικά + νοηματικά).

ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ

<p>Ο ρεαλιστικός προϋπολογισμός:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Μην παίρνετε ρίσκα. • Διαλέξτε ένα εφικτό ποσό. • Δεν μπορείτε να είστε βέβαιοι ότι θα πάρετε πίσω τα χρήματά σας. • Αγοράστε μόνο ότι αντέχετε χωρίς πίεση. 	<p>Αναζητήστε και άλλα εικαστικά μέσα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εάν δεν μπορείτε να αγοράσετε ένα κλασικό έργο τέχνης γιατί δεν μπορείτε να ανταπεξέλθετε οικονομικά επιλέξτε άλλες εικαστικές μορφές της δουλειάς του που συχνά αξίζουν το 1/10. Παράδειγμα σχέδια σε χαρτί, αριθμημένα 	<p>Ενημέρωση από το internet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Χρησιμοποιείτε τα διαδικτυακά μέσα για ενημέρωση αν δεν μπορείτε να ταξιδεύετε. 	<p>Μακριά από τις τάσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Είναι σημαντικό να μην παρασύρεστε από τους άλλους όταν αγοράζετε, από τη μόδα δηλαδή. Μπορεί να παγιδευτείτε σε μια μόδα με ημερομηνία λήξης. 	<p>Επενδύστε σε λιγότερο γνωστούς καλλιτέχνες:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αγοράστε • Νέους • Ανερχόμενους • Άγνωστους <p>Επενδύετε και στηρίζετε τη δημιουργία.</p>
--	---	---	--	---

	αντίγραφα, φωτογραφίες, πολλαπλά (μεταξοτυπίες κ.α.).			
--	--	--	--	--

Ενότητα 9: ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΚΑΚΟΓΟΥΣΤΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ	
Κιτς: Το αναφομοίωτο και χωρίς σύνδεση με το περιβάλλον.	
Η δόμηση της αισθητικής πρακτικής του κιτς στην ελληνική εκκλησιαστική τέχνη	
1. Η ανάμειξη τεχνοτροπικών στοιχείων και υλικών αποτελεί ευδιάκριτη μορφή του κιτς.	<u>Παράδειγμα:</u> Η χρήση παλαιοχριστιανικών μοτίβων σε υλικό μεταβυζαντινού ύφους.
2. Η χωρίς όρους και όρια ανάμειξη καλλιτεχνικών μορφών και εκφράσεων, σχολών και τεχνοτροπιών μέσα στον ίδιο ναό, ανεξαρτήτως της ιστορίας και της γενικότερης φυσιογνωμίας του.	<u>Παράδειγμα:</u> Η συνύπαρξη ξυλόγλυπτων διαφορετικών τεχνοτροπιών σε μαρμάρινες συνθέσεις, παλαιοί πολυέλαιοι με νεώτερο φωτισμό.
3. Η χρήση των νέων υλικών και των νέων τεχνολογιών στην κατασκευή ειδών της ελληνικής	<u>Παράδειγμα:</u> α. Αλουμινένιες κατασκευές, μηχανισμοί, πολύχρωμο πλεξιγκλάς συχνά εντάσσεται στο “ντεκόρ” στον εσωτερικό ή και εξωτερικό χώρο των ναών. β. Ο σταδιακός εξοπλισμός και οι αισθητικές ασυνέχειες και αυθαιρεσίες.
4. Η έλλειψη αισθητικής παιδείας από τους ιθύνοντες στα πράγματα του ναού.	<u>Παράδειγμα:</u> Εκδηλώσεις εκκλησιαστικού κιτς και η κιτς αφιερωματική πρακτική με τα πλαστικά άνθη κ.α.
Ενότητα 10: ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΙΚΗ. ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ	
Εκκλησιαστικά ξυλόγλυπτα	
Η ξυλόγλυπτική είναι μια μορφή των <u>εφαρμοσμένων τεχνών</u> .	
Στην Ελλάδα η εκκλησιαστική ξυλόγλυπτική, γνώρισε τη βυζαντινή, μεταβυζαντινή και νεώτερη περίοδο ανάπτυξης με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Αμέσως, παρουσιάζονται έργα της εκκλησιαστικής ξυλόγλυπτικής, από τον 15 ^ο έως και τον 20 ^ο	

αιώνα.

10.1. Εκκλησιαστικά ξυλόγλυπτα της Βυζαντινής περιόδου.

Τα δύο αναλόγια , της Μονής Βατοπαιδίου, ξύλο, 117x48 εκ., 15ος αι.,

Από την Παλαιολόγεια εποχή, τα δύο αναλόγια, της Μονής Βατοπαιδίου, ξύλο, 117x48 εκ., 15^{ος} αι., αποτελούν κειμήλια από τα πιο σημαντικά της Μονής, υψηλής ποιότητας έργα, από τα ελάχιστα διασωθέντα βυζαντινά ξυλόγλυπτα.

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

-Οχταγωνικός κορμός με οχτώ πόδια

-Σε κάθε μία πλευρά υπάρχουν τρία επάλληλα διάχωρα με παραστατική ζωγραφική και διακοσμητικά μοτίβα. Υπάρχουν τρεις ζώνες που πλαισιώνονται από οριζόντια και κατακόρυφα διαχωριστικά στοιχεία με φυτική διακόσμηση κυρίως (ελισσόμενοι βλαστοί, χυμώδη φύλλα τα οριζόντια και τα κατακόρυφα ράβδο να περιτριγυρίζεται από φυλλοφόρο κλαδί με άνθη, καρπούς και λίγες μορφές ζώων. Οι πινακίδες στα διάχωρα είναι διαστάσεων περίπου 30 εκ. x 13 εκ. και είναι διακοσμημένες με παραστατικές σκηνές με θέματα από τον Οίκο της Θεοτόκου από τον εικονογραφικό κύκλο του Ακάθιστου Ύμνου και διακοσμητικά μοτίβα. Τα διακοσμητικά μοτίβα αφορούν κυρίως σε κύκλους τεμνόμενους ή εφαπτόμενους, σε παραλλαγές με ρόδακες, μικρά κομβία, κοσμήματα στις ακμές ή στα κενά.

Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής στην Παλαιολόγεια περίοδο

Η στενή σχέση της βυζαντινής ξυλογλυπτικής με τη γλυπτική σε μάρμαρο, τη μικροτεχνία, τη ζωγραφική.. Η χρήση χρωμάτων.

10.2. Εκκλησιαστική ξυλογλυπτική τον 16^ο αιώνα

Βημόθυρα, Μονή Αγίου Παύλου, 16^{ος} αι., ξύλο, αριστερό θυρόφυλλο 110x30 εκ., δεξιό 110x 31,5 εκ.

Το βημόθυρο πριν μεταφερθεί στη Μονή του Αγίου Παύλου βρισκόταν στην καλύβη του Αγίου Χαραλάμπους της Νέας Σκήτης

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

-Έχουν μικτή τεχνική (γλυπτή και ζωγραφιστή)

-Η τεχνική του επιπεδόγλυφου στα διάχωρα με το καρδιόσχημο μοτίβο.

- Η τεχνική του χαμηλού ανάγλυφου, το στρωτό με γλυφές ημικυκλικής τομής

Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής του 16^{ου} αι.

- Τα ξυλόγλυπτα της εποχής στο Άγιο Όρος είναι κυρίως τμήματα επιστυλίων και μεγάλοι Σταυροί από τέμπλα
- Η σχέση με τη γλυπτική στο μάρμαρο
- Το χαμηλό ανάγλυφο
- Η προς το έξεργο ανάγλυφο τεχνική που συνδέετε με τη Βενετία και γίνεται γνωστή από τους Κρητικούς καλλιτέχνες
- Η ανάπτυξη της ξυλογλυπτικής στη μεταβυζαντινή περίοδο συνδέεται άμεσα με τη χρήση ξύλινων εικονοστασίων στη θέση των μαρμάρινων τέμπλων. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο αποτελεί σπουδή στην αισθητική της ορθόδοξης Χριστιανικής τέχνης στη μεταβυζαντινή περίοδο.
- Οι μεγάλοι Σταυροί σε ύψος στην κορυφή των τέμπλων
- Το λιτό επιστήλιο (όχι μεγάλο ύψος επάνω από τις δεσποτικές εικόνες) του 16^{ου} αι (σε σχέση με το ύψος που θα ακολουθηθεί στα επιστήλια από τον 17^ο αι. και μετά.)

10.3. Εκκλησιαστική ξυλογλυπτική του 17^{ου} αι.

Τέμπλο του Πρωτάτου, 17^{ος} αι. Καρυές, Κτίριο Ιεράς Κοινότητας, ξύλο, Ιερομόναχος Νεόφυτος

Αποτελεί το πιο σημαντικό ξυλόγλυπτο του 17^{ου} αι. στο Άγιο Όρος. Δημιουργός του ο Μοναχός Νεόφυτος.

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

-Το ύψος που δημιουργείται, επάνω από τις δεσποτικές εικόνες, μετασχηματίζει το λιτό επιστήλιο του τέμπλου του 16^{ου} αι. σε έναν ψηλό θριγκό.

-Η απομάκρυνση από τη τεχνική της μαρμαρογλυπτικής. Αξιοποιούνται οι δυνατότητες του ξύλου και δημιουργείται ένα νέο ύψος. Τα μέρη του Τέμπλου του Πρωτάτου, η διακόσμηση και η τεχνική

A. Χαμηλά τα θωράκια

B. Η ζώνη των Δεσποτικών εικόνων

-κιονίσκοι με κορινθιάζοντα κιονόκρανα και κληματίδες που αναδύονται από αμφορίσκους

- τοξωτές επιστέψεις, κληματίδες με φύλλα, σταφύλια, κουκουνάρια, πουλιά, λουλούδια

-το επίθυρο της Ωραίας Πύλης με τη ΔΙΑΤΡΙΤΗ ΤΕΧΝΙΚΗ

Γ. Επιστύλιο και οι τρεις ζώνες. Στην κάτω , από μία μάσκα βγαίνουν κληματίδες και φύλα σε ΓΑΛΑΖΙΟ ΒΑΘΟΣ, σταφύλια, πουλιά.

Στην ενδιάμεση ΔΙΑΤΡΙΤΗ με ΚΟΚΚΙΔΩΤΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ πλοχοί και ζεύγη πουλιών. Στην Τρίτη με ΔΙΑΤΡΙΤΗ ΤΕΧΝΙΚΗ κατακόρυφα κλαδιά.

Η υποδειγματική μεταβυζαντινή σύνθεση σε τέμπλο με συνδυασμό ανατολικών μοτίβων (φύση), και αρχαιοελληνικών

μοτίβων , που αγαπήθηκαν πολύ από τη Δύση (μάσκες, αγγεία).

Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής του 17^{ου} αι.

-Οι μεγάλοι, έως και τέσσερα μέτρα Σταυροί , στην κορυφή των τέμπλων

- Η χρήση μαζί με το χαμηλό ανάγλυφο και του βαθιού ανάγλυφου.

-Το νέο ύφος

-Ο Κρητικός ξυλόγλυπτης στο Άγιο Όρος Θωμάς Μπενέτος

- Η σχέση με τη δύση και οι επιρροές από αυτήν που φέρνουν οι Κρητικοί καλλιτέχνες (δυτικά θέματα, έξεργο ανάγλυφο), προσαρμοσμένες όμως στην αισθητική της Κρητικής σχολής εισάγετε στο Άγιο Όρος και συνδυάζεται με ανατολικά στοιχεία, συνεχίζοντας πάντα την βυζαντινή παραδοσιακή κληρονομιά

- Ο υψηλός θριγκός με τις πολλές ζώνες

- Η διάτρητη τεχνική (επίθυρα της Ωραιάς Πύλης)

- Τα έγχρωμα, τα επιχρυσωμένα

-Γλυπτή και ζωγραφιστή διακόσμηση

- Τα τοξωτά πλαίσια στις εικόνες με τα κογχωτά τοξύλλια

-Διακοσμητικά θέματα με ΦΥΣΙΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ στα φύλλα αμπέλου και ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΜΕΝΑ στα ανθέμια, καρπούς,

10.4. Εκκλησιαστική ξυλόγλυπτα του 18^{ου} αι.

Βημόθυρα, Μονή Κουτλουμουσίου, έτος 1700 περίπου, ξύλο, αριστερό θυρόφυλλο 132x31 εκ., δεξιό 132x 31,5 εκ.

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

Έχουν μικτή: γλυπτή και ζωγραφιστή διακόσμηση. Τα θυρόφυλλα σχηματίζουν επάνω τόξο διπλής καμπυλότητας και διάτρητη επίστεψη με μορφή ημικυκλική. .

Ο διαχωριστικός σταθμός κοσμείται με στρεπτό φυλλοφόρο βλαστό και απολήγει σε δισκάριο με διάτρητη τεχνική σταυρό και σχηματοποιημένα τριαντάφυλλα.

Το κύριο τμήμα κάθε θυρόφυλλου συγκροτείται από τρία διάχωρα που πλαισιώνονται από ταινίες με κοκκιδωτό κόσμημα και στρεπτούς φυλόμορφους βλαστούς..

Τα κάτω διάχωρα με άνθη, και ανθοδοχεία.

Στο μέσο στρεπτοί κίονες με βαθμιδωτές βάσεις και σχηματοποιημένα κορινθιάζοντα κιονόκρανα, στηρίζουν ημικυκλικά τόξα.

Οι ζωγραφιστές μορφές

Τα εξώγλυφα γράμματα

Η τεχνική προαναγγέλλει έξεργες διατυπώσεις

Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής του 18^{ου} αι..

- Μεγαλοπρέπεια και επιβλητικότητα
- Επάνω από τα θωράκια ζώνη με ξυλόγλυπτα ΟΙ ΚΕΤΑΜΠΕΔΕΣ
- Επάνω από τις Δεσποτικές εικόνες ΚΕΤΑΜΠΕΔΕΣ και καμπύλες επιστέψεις ΤΑ ΚΕΜΕΡΙΑ
- Στην Τρίτη ζώνη (δηλαδή στο βυζαντινό επιστύλιο) η επιφάνεια είναι πλατιά, διάτρητη, εξέχει και γέρνει προς τα εμπρός το επιστύλιο
- Διάτρητα
- Βαθύ ανάγλυφο, μαζί με χαμηλό ανάγλυφο και διάτρητο.
- Οι σχηματοποιήσεις και το στιλιζάρισμα υποχωρούν
- Η φυσιοκρατική απόδοση
- Η πληθωρική διακόσμηση , πολλά στοιχεία Μπαρόκ

10.5. Εκκλησιαστική ξυλογλυπτική στο νεοελληνικό Μπαρόκ (τέλη 18^{ου} αι.)

Βημόθυρο από το τέμπλο της Μονής Σίμωνος Πέτρας .Κελί του Αγίου Γεωργίου του Καλαθά στις Καρυές, 1760

Προέρχεται από το κελί και μεταφέρθηκε στη Μονή, στην οποία και ανήκει. Βρίσκεται στο σκευοφυλάκιο.

Μορφολογικά χαρακτηριστικά

-Μικτή: ζωγραφική και γλυπτική, διακόσμηση

- Διάτρητο το επάνω μέρος , με πολύ-ελισσόμενους βλαστούς, φύλλα, σχηματοποιημένα τριαντάφυλλα, πουλιά και ζωγραφιστές εικόνες.

-Μία ζώνη με ελισσόμενο βλαστό και σχηματοποιημένα τριαντάφυλλα.

-Το κάτω μέρος: 4 διάχωρα με ανάγλυφα , τοξωτά πλαίσια

Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής του νεοελληνικού μπαρόκ

-Τα τέμπλα αποτελούν ένα αδιαπέραστο φράγμα ανάμεσα στον ναό και το ιερό, υψώνονται έως την κορυφή των τοίχων και γέρνουν προς τα εμπρός.

-Συχνά δεν είναι ευθύγραμμο αλλά κάμπτονται στα άκρα

- Το επιστύλιο είναι ένας βαρύς θριγκός από κυματοειδείς ζώνες

-Διάτρητη τεχνική

-Έξεργο ανάγλυφο που πλησιάζει το ολόγλυφο

-Ελλειπτικά σχήματα, διαγώνιες διατάξεις

-Έντονη αίσθηση βάθους

-Χρυσωμένη επιφάνεια

-Χρωματιστό φόντο

<ul style="list-style-type: none"> - Φυσιοκρατική απόδοση, ρεαλισμός, εκζήτηση - Στοιχεία Μπαρόκ και Ροκοκό, θέματα από την καθημερινή ζωή, με πλαστικότητα, σχεδόν ολόγλυφα -Μετάλλια, άγγελοι, ερωτιδείς, θυρεόμορφα εικονίδια -Δυτικότητες, λαϊκότητες αλλά και πρωτότυπες δημιουργίες.
<p style="text-align: center;">10.6. Εκκλησιαστική ξυλογλυπτική στον νεοκλασικισμό (19^{ου} αι.) Τέμπλο Άγιου Σπυρίδωνα Άρτας , 19^{ος} αι.</p> <p>Απλό σανιδένιο και με περιορισμένο γλυπτό διάκοσμο. Λείες χρωματιστές επιφάνειες στο επιστύλιο, στα θωράκια με μετάλλια .</p> <p>Χαρακτηριστικά της ξυλογλυπτικής στην περίοδο του νεοκλασικισμού</p> <ul style="list-style-type: none"> -Α΄ μισό του 19^{ου} αι., τα ξυλόγλυπτα με ροκοκό διακόσμηση, με θέματα μυθολογικά, εκκλησιαστικά και από την καθημερινή ζωή -Έντονη πλαστικότητα, ολόγλυφα -Οι λαϊκοί δημιουργοί -Β΄ μισό του 19^{ου} αι., -Έργα φτωχότερα -Ψυχρά και επίπεδα -Τέμπλα σανιδωτά με περιορισμένα ξυλόγλυπτα σε συγκεκριμένα μέρη (βημόθυρο, επίθυρο Ωραίας Πύλης, επιστύλιο) -Έλλειψη του επιχρυσώματος και του χρωματικού φόντου -Η αρχαιολατρία και ο νεοκλασικισμός σε δυσαρμονία με τη λαϊκή δημιουργική δύναμη
<p style="text-align: center;">10.7. Εκκλησιαστική ξυλογλυπτική τον 20^ο και 21^ο αι.</p> <p style="text-align: center;">Μελετήστε τα εκθέματα της έκθεσης του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη, Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, MVN Consultants (2018) «ΤΕΜΠΛΟΝ. Άγιες μορφές, αόρατες πύλες πίστης, 20ος και 21ος αιώνες» ,Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη</p>
<p>10.8. Άσκηση: Υφολογική ανάλυση στο παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο (τέλη του 18ου αι.) από το παρεκκλήσι της Παναγίας, δεξιό κλίτος Ιερού Ναού Προφήτη Ηλία Σκουτάρεως, Ιερά Μητρόπολη Χαλκηδόνος Βηθυνίας.</p> <p>(Η πόλη της Χαλκηδόνος, μικρή πόλη της επαρχίας Βιθυνίας, ιδρύθηκε από Μεγαρείς αποίκους το 865 π. Χ. και βρίσκεται στην Ασιατική πλευρά της θάλασσας του Μαρμαρά. Τόπος ιστορικός , είναι έδρα της ομώνυμης Μητρόπολης, της μοναδικής ζωντανής Μητρόπολης πάνω σε Ασιατικό έδαφος)</p>
<p>Λέξεις/Όροι</p> <p>1. Ξυλόγλυπτα εκκλησιαστικά έργα: α. Το τέμπλο. Η τριμερής διάταξη της σύνθεσης του, η ζώνη με τα θωράκια, η ζώνη με τις Δεσποτικές εικόνες, οι κεταμπέδες (η επάνω πλαισίωση των Δεσποτικών εικόνων), τα κεμέρια (οι ημικυκλικές αφίδες</p>

επάνω από τις Δεσποτικές εικόνες). η ζώνη του επιστύλιου.
 Το τέμπλο είναι το χώρισμα μεταξύ ιερού βήματος και κύριου ναού. Το παλαιοχριστιανικό τέμπλο ήταν γενικά χαμηλό και έφερε την ονομασία δρύφρακτα ή δρυφακτα, κάγκελα ή διάστυλά. Το ξύλινο τέμπλο μετά τον 10^ο αι. εισάγεται αντικαθιστώντας μερικώς ή ολικά αργότερα το μαρμάρινο. Στη μεταβυζαντινή περίοδο συνηθισμένα είναι τα ξυλόγλυπτα τέμπλα. β. .Οι ξυλόγλυπτοι δεσποτικοί θρόνοι, γ. Οι άμβωνες, δ. Τα προσκυνητάρια, ε. Τα αναλόγια, ζ. Τα μανουάλια, η. Οι επιτάφιοι, θ. Τα αρτοφόρια, ι. Τα ριπίδια-εξαπτέρυγα, κ. Η Αγία Τράπεζα- το Κιβώριο ή κουβούκλιο Αγίας Τράπεζας.

2. Τεχνικές

·Ανάγλυφο: Προεξέχει από την επίπεδη επιφάνεια στην οποία έχει δουλευτεί.
 ·Χαμηλό ανάγλυφο: Σε αυτή τη τεχνική χρησιμοποιούνται η τεχνική του εσώγλυφο (όταν το θέμα αποδίδεται με αβαθείς χαρακίες στην επιφάνεια του ξύλου) του εξώγλυφο (όταν το θέμα προβάλλεται βαθαίνοντας το φόντο) του επιπεδόγλυφο (τεχνική που συνδυάζει την τεχνική του εσώγλυφο και του εξώγλυφο).
 ·Ενθετική: Όταν ολοκληρωμένα διακοσμητικά θέματα σε τεμάχια ξύλου δουλεύονται και αφού τελειώσουν τοποθετούνται στις επιφάνειες των ξυλόγλυπτων έργων.
 ·Πρόστυπο: Όταν η ανάγλυφη επιφάνεια εξέχει ελαφρά. Χαμηλό ανάγλυφο.
 Βαθύ ανάγλυφο
 Έξεργο: Όταν η ανάγλυφη επιφάνεια προεξέχει αρκετά
 Έκτυπο: Συνώνυμο του έξεργου, το ανάγλυφο προεξέχει αρκετά.
 Διάτρητο: Γεμάτο κενά υλικό
 Ολόγλυφο: Όταν δουλεύονται όλες οι πλευρές του ξύλου.

ΤΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Σε αυτή την ενότητα εξετάζονται μέσα από πέντε παραδείγματα θρησκευτικών εικονογραφημένων χειρόγραφων των αιώνων 6^{ου} -10^{ου}, το περιεχόμενο της ταυτότητας και κάποια βασικά στοιχεία ορολογίας των μορφολογικών χαρακτηριστικών των θρησκευτικών εικονογραφημένων χειρόγραφων. Τα παραπάνω, είναι σημαντικά θέματα εξέτασης στη διαδικασία της συγγραφής της πραγματογνωμοσύνης και της αισθητικής εκτίμησης ενός θρησκευτικού χειρόγραφου. Τέλος στην ενότητα παρουσιάζονται εκκλησιαστικά χειρόγραφα που βρίσκονται στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών και στο Μουσείο Μπενάκη.

10.9 Ο ΚΩΔΙΚΑΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣΚΟΥΡΙΔΗ ΒΙΕΝΝΗ/ THE VIENNA DIOSKURIDES

Από τα πιο πολυτελή βυζαντινά επιστημονικά χειρόγραφα

ΧΡΟΝΟΣ	Γύρο στο 512
ΚΑΤΑΓΩΓΗ	Βυζαντινή(Κωνσταντινούπολη)

ΜΟΡΦΗ	380x310mm
ΕΚΤΑΣΗ	492 folios
ΓΛΩΣΣΑ	Ελληνικά
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Έργα ιατρικής. Φαρμακολογίας, πολυάριθμες μικρογραφίες, εικονογραφήσεις φυτών, εικόνες εντόμων, φιδιών, ζώων, πτηνών
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Μεταξύ άλλων, 392 ολοσέλιδες μινιατούρες, 66 εικόνες από δηλητηριώδη ζώα, 47 εικόνες από πουλιά
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ	Διοσκουρίδης
ΧΟΡΗΓΟΣ	Άγνωστος. Το βιβλίο αφιερωμένο στην Βυζαντινή πριγκίπισσα Ιουλιανή Ανικία (Δες τη σχετική εικονογράφηση με την Ιουλιανή Ανικία ένθρονη να ρίχνει χρυσό σε ένα αντίγραφο βιβλίου που το κρατάει ένας ερωτιδέας. Η πριγκίπισσα βρίσκεται ανάμεσα στις προσωποποιήσεις της Μεγαλοψυχίας και της Φρόνησης)
ΔΙΟΚΤΗΣΙΑ/ΣΗΜΑ	Βιέννη, Εθνική βιβλιοθήκη της Αυστρίας, Codex Vindobonensis Med. gr.1
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	Ο κώδικας αντιγράφηκε στα μέσα του 14 ^{ου} αι. από τον μοναχό Νεόφυτο. Μετά το 1453 πέρασε στην κατοχή ιατρών Ισραηλιτών. Ο γιός του Hamon, θεράπων ιατρός του Σουλεϊμάν ΙΙ, το 1569 πούλησε τον κώδικα στον αυτοκράτορα Μαξιμιλιανό ΙΙ (Η βασιλεία του: 1564-1576)
ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ	ADEVA, Graz, 1965-1970

10.10 ΓΕΝΕΣΙΣ ΒΙΕΝΝΗ/ΤΗΕ VIENNA GENESIS

ΧΡΟΝΟΣ	6 ^{ος} αιώνας
ΚΑΤΑΓΩΓΗ	Συρία, Αντιόχεια ή Συρία Παλαιστίνη
ΜΟΡΦΗ	307 με 333mm x250με 270mm
ΕΚΤΑΣΗ	24 folios έχουν διασωθεί
ΓΛΩΣΣΑ	Ελληνικά
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Το βιβλίο Γένεσης Παλαιά Διαθήκη
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Τουλάχιστον οχτώ εικονογράφοι φιλοτέχνησαν το βιβλίο. Σαράντα οχτώ μινιατούρες έχουν διασωθεί
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ/ΣΗΜΑ	Βιέννη, Εθνική βιβλιοθήκη της Αυστρίας, Codex Vindobonensis theol. Grec.31
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	Τον 14 ^ο αι. το βιβλίο βρισκόταν στην Βενετία. Το 1664 βρισκόταν στην Αυστρία , από τη συλλογή του Αρχιδούκα Leopold Wilhelm
ΧΟΡΗΓΟΣ	Άγνωστος
ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟ	INSEL Verlag, Frankfurtam Main, 1980

10.11 ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΡΟΣΑΝΟ/CODEX PURPUREUS ROSSANENSIS

ΧΡΟΝΟΣ	Αρχές ή μέσο του 6 ^{ου} αι.
ΚΑΤΑΓΩΓΗ	Μικρά Ασία ή Αντιόχεια
ΜΟΡΦΗ	307x260mm
ΕΚΤΑΣΗ	188 folios έχουν διασωθεί
ΓΛΩΣΣΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Τα τέσσερα Ευαγγέλια. Μόνο το κατά Μάρκον έχει διασωθεί ολόκληρο
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Δεκαπέντε σελίδες μινιατούρες
ΧΟΡΗΓΟΣ	Άγνωστος
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ/ΣΗΜΑ	Ροσάνο Καλαμπρό, Museo dell Arcivescovardo
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	Βρέθηκε μεταξύ 7 ^{ου} -9 ^{ου} αι. στην Ιταλία
ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟ	ADEVA, Graz, 1985/SalernoEditrice Rome, 1985-1987

10.12 BIBLE OF LEO THE PATRICIAN

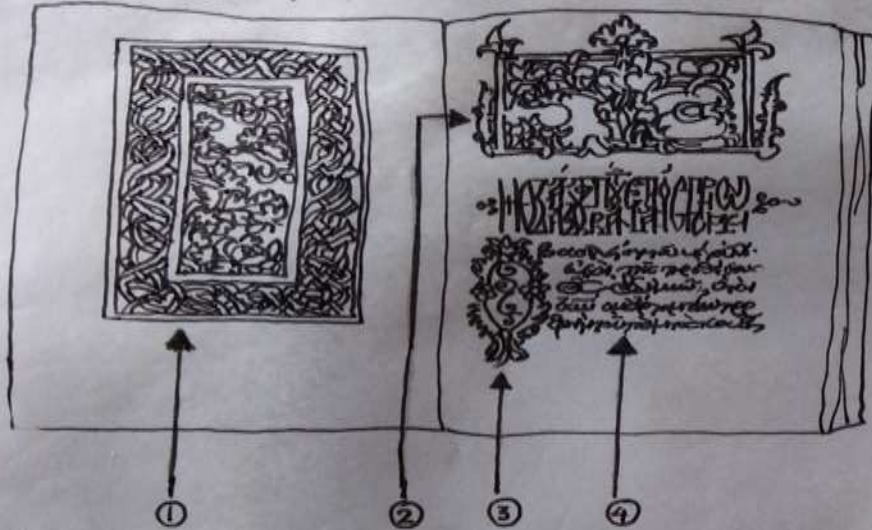
ΧΡΟΝΟΣ	Μεταξύ 925-950
ΚΑΤΑΓΩΓΗ	Κωνσταντινούπολη, αυτοκρατορικό εργαστήριο
ΜΟΡΦΗ	410x270 mm
ΕΚΤΑΣΗ	567 folios
ΓΛΩΣΣΑ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Η Βίβλος. Μόνο η Παλαιά Διαθήκη έχει διασωθεί
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Δεκατρείς σελίδες μινιατούρες
ΧΟΡΗΓΟΣ	Leo the Patrician
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ/ΣΗΜΑ	Ρώμη , Αποστολική Βιβλιοθήκη Βατικανού, Reg. Gr 1B
ΠΑΝΟΜΟΙΟΥΤΥΠΟ	Belser Verlag, Stuttgart, 1989

10.13 ΨΑΛΤΗΡΙ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ/ PARIS PSALTER

ΧΡΟΝΟΣ	Περίπου το 975
ΚΑΤΑΓΩΓΗ	Κωνσταντινούπολη
ΜΟΡΦΗ	370x265mm
ΕΚΤΑΣΗ	495 folios
ΓΛΩΣΣΑ	Ελληνικά
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕ	Ψαλμοί και ωδές

ΝΟ	
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Δεκατέσσερις ολοσέλιδες μινιατούρες
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ	Από το εργαστήριο Liuthard (Ο Liuthard ήταν στη Γαλλία τον 9 ^ο αι. καλλιγράφος και μινιατουρίστας. Δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον συνονόματό του Liuthard ο οποίος φιλοτεχνούσε βιβλίο στην Οθωνική περίοδο)
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ/ΣΗΜΑ	Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη Γαλλίας, MS. Gr.139
ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	Μεταξύ 1557-1559 ο κώδικας μεταφέρθηκε από την Κωνσταντινούπολη για το Παρίσι.

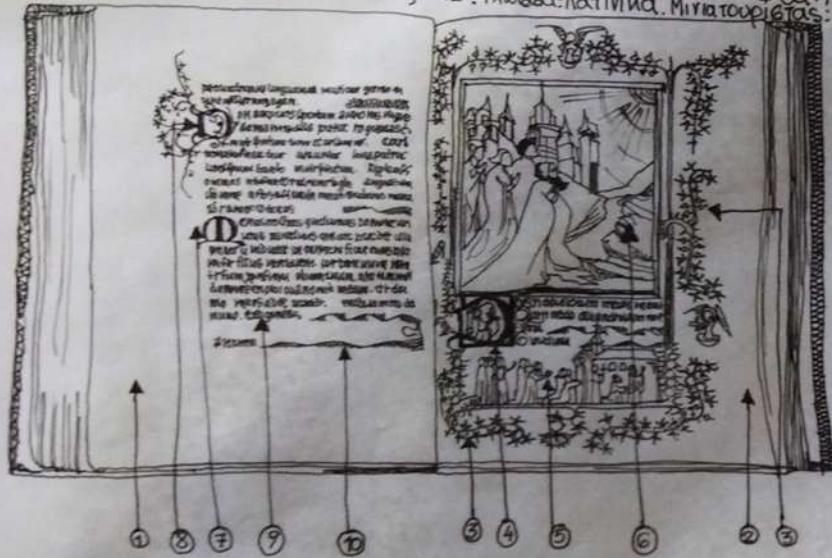
Οι τρεις λειτουργίες και ευχή του μέλλοντος μεταλαβείν
 17^{ος} αιώνας. Χάρτι. φ. 84, 24x17 εκ. Στάχωση δερματινή με επιπλέον χρυσά κοσμήματα.
 Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, κφ 85 (ΧΑΕ 6485)

- ① Ολοέλιδη προμετωπίδα, με χρυσή διαμορφωσή φωτιών δεκίτων, σε πλατό πλαίσιο από πλέγματα ταινιών σε βάζος.
- ② Επίτιτλα που φέρουν χρυσά κοσμήματα, με φύλλα, άνθη καρπούς, ταινιωτό πλέγμα σε βάζος
- ③ Πρωτόγραμμα με νόημα
- ④ Καλλιγραφική γραφή

Από το: Les Très Belles Heures de Notre-Dame du Duc Jean de Berry
 Typo 670 1380, 1404-1409, 1412. Γλώσσα: Λατινικά. Μινιατούρες:

Master of the Parment of Narbonne, Master of Holy Ghost,
 Master of John the Baptist. Patron: Duc Jean de Berry
 Owner: shelf mark Paris, Bibliothèque nationale de
 France. Folio 172 verso/173 recto.

- ①② Verso/recto. Η recto είναι η δεξιά σελίδα, verso η αριστερά σελίδα. Το μέγεθος δίνεται ύψος x πλάτος. 280x200 mm.
- ③ Η διακοσμητική πορδέλα-πλαισίο που διαχωρίζει το κείμενο/τη μινιατούρα από το πλαίσιο. Μπορεί στην πορδέλα να υπάρχουν και εικονίτσες ή ορθογώνια χρονογράμματα ή κελύμια. Εδώ έχουμε πτωχάρες αυραίνες ορθογώνια και η ονομαστική πορδέλα είναι αχνά και μικρά.
- ④ Ιστορημένο αρχικό γράμμα. Περιέχει μια μινιατούρα που εφεύρει ένα ιστορημένο επικόλιο.
- ⑤ Bas-de-page (bottom of the page). Μια εικονογραφημένη σκηνή κάτω από το κείμενο.
- ⑥ Μινιατούρα. Εδώ έχει το πλάτος μιας στήλης.
- ⑦ Αρχικό γράμμα. Μεγαλύτερο σε μέγεθος, σε τίτλο, σε χρώμα.
- ⑧ Αρχικό διακοσμημένο με άνθη (fleuronné initial, flowered initial). Συνήθως είναι ασημένιο ή κόκκινο κελύμιο.
- ⑨ Το κείμενο.
- ⑩ Μεσα στο κείμενο μια εικόνα γραφιστική που προσομοιάζει με γραφή, αλλά είναι μια διακοσμητική σκηνή με κελύμια ή ονομαστική πορδέλα.

10.15

Ἀναστάσιματῆρι Ἀναθολία Νιονῆ Ξενοφώντος Ἀποστόλου.
 Νοδ. 128. Τραπέζης Παλατιῆς Χρυσῆς οὐνοῦ καὶ πρωτογράφτης.
 ἔτος 1671

- ① Μικρογραφία
- ② Ποικίλματα στα πρωτογράμματα
- ③ Επίτιτλο
- ④ Πρωτογράμματα
- ⑤ κείμενο σε μια στήλη

ἄκουσιν τῶν προφητῶν ἰδοὺς τὸν ἀνατολῶν
 ἡ γὰρ ἐκείνη ἡμερὰ πνεύματι καὶ ἰσχύϊ
 ἰσχυρῶς ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε
 οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε
 οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε
 οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε
 οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε
 οὐκ ἐπισημασθεσ, ἵνα μὴ ἐξαρτῆσθε

- ②
- ③
- ④
- ⑤

10.16 ΜΟΥΣΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ

1. Μελετήστε τα οπτικά και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των παρακάτω εικονογραφημένων χειρόγραφων :

- Ευαγγελιστάριο, 11^{ος} αι. Περγαμινή, Φ 336.Διαστ.30x22 εκ . Στάχωση δερμάτινη με εμπίεστα κοσμήματα. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 145 (Κ. Πρ. 217) (10.17)
- Ευαγγελιστάριο, 12^{ος} αι. Περγαμινή, Φ 321.Διαστ.33,5x25,5 εκ , Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 142 (Κ. Πρ. 94) (10.18)
- Τετραευάγγελο. Αποκάλυψη του Ιωάννου, 13^{ος} αι. Περγαμινή, Φ.230.Διατ.22,5x16 εκ, Στάχωση δερμάτινη με εμπίεστα κοσμήματα. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 155 (BM 2779) (10.19)
- Οι τρεις λειτουργίες και ευχή του μέλλοντος μεταλαβείν, 17^{ος} αι. Χαρτί. Φ.84. Διαστ.24x17 εκ., Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 85 (ΧΑΕ 6485) (10.20)
- Προσκυνητάριον της Αγίας Πόλεως Ιερουσαλήμ. Τέλος 17^{ου} αι.. Χαρτί. Φ.32.Διαστ.15,5x10,5 εκ Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 121 (ΧΑΕ 4291) (10.21)
- Ωδαί. Φύλλο από τον κώδικα 49 της Μονής Παντοκράτορος. Περγαμινή από το Άγιο Όρος, 1084.,Διαστ. 160x110 χιλ.,φ.1.Μουσείο Μπενάκη, Μπ.66 (10.22)
- Ευαγγελιστάριο, 11^{ος} αι. Περγαμινή. Από την Κασταμονή της Μ. Ασίας. Διαστ.31x26 εκ., φφ.3.Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 315 (10.23)
- Τα τέσσερα Ευαγγέλια. Περγαμινή από το ναό του Αγ. Γεωργίου στην Αργυρούπολη του Πόντου, 13^{ος}- 14^{ος} αι. με αργυρό κάλυμμα του 1728. Διαστ.23,3x 17,9 εκ.,φφ.216 (10.24)

Θέματα προς μελέτη:

- (10.17). Η μικρογραφία του ευαγγελιστή. Αναζητήστε την επιρροή της Ελληνιστικής εικονογραφίας. Σύγκριση με το με το Xanthen , 6^{ου} αι. με το Aachen Gospel του 9^{ου} αι.
- (10.18). Η καλλιγραφημένη μικρογράμματη γραφή. Οι δύο στήλες. Τα μεγάλα ορθογώνια επίπιπλα ως το πλαίσιο του τίτλου. Ο, συνήθης σε χειρόγραφα του 12^{ου} αι., ανθικός διάκοσμος σε χρυσό βάθος από σύνθετα καλυκόμορφα άνθη πολύχρωμα με λευκό περίγραμμα. Τα κυκλικά και τα καρδιόσχημα πλαίσια. Τα επιμήκη επίπιπλα με τον πολύχρωμο ανθικό διάκοσμο σε χρυσό βάθος, τα πολύχρωμα ή χρυσά πρωτογράμματα.
- (10.19). Η μικρογραφία του ένθρονου ευαγγελιστή. Τα σύμβολά τους. Ο χώρος.
- (10.20). Η καλλιγραφική γραφή, οι προμετωπίδες, τα επίπιπλα, τα διακοσμητικά πρωτογράμματα με τα πολύχρωμα ή χρυσά κοσμήματα. Ο κολοφώνας, το ενυπόγραφο.

- (10.21). Οι «οδηγοί» για τους προσκυνητές. Τα χρυσά πρωτογράμματα, ο ανθικός διάκοσμος, οι επιγραφές, τα ενυπόγραφα.
- (10.22). Οι σχεδόν ολοσέλιδες μικρογραφίες. Χαρακτηριστικά Κωνσταντινουπολίτικου εργαστηρίου του 11^{ου} αι. : Τα αριστοκρατικά ψαλτήρια, η ψηλή ποιότητα των μικρογραφιών, η πλούσια χρωματική κλίμακα.
- (10.23). Το κείμενο σε δύο στήλες, το σχεδόν ολοσέλιδο επίτιπλο, ο γεωμετρικής σύνθεσης φυτικός διάκοσμος, Τα κειμήλια των προσφύγων της Μικράς Ασίας.
- (10.24). Εικονογραφική σύγκριση με τα: (10.17) και (10.19). Η πλούσια και ψηλής ποιότητας καλλιτεχνική παραγωγή των Ελλήνων χριστιανών του Πόντου.

Ενότητα 11: ΥΦΟΛΟΓΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ. ΜΕΛΕΤΗ ΥΦΟΛΟΓΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ

Μέρος πρώτο. Εισαγωγή

Η παρούσα μελέτη ασχολείται με την περιγραφή των υφολογικών χαρακτηριστικών εκκλησιαστικών κειμηλίων της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής περιόδου. Το δείγμα των εκκλησιαστικών κειμηλίων της μελέτης, αφορά σε **εξήντα-πέντε (65)** επιλεγμένα κειμήλια που βρίσκονται στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, στο Μουσείο Μπενάκη, στο Μουσείο Π.& Αλ. Κανελλοπούλου, στην Ιερά Μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας, στην Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων, στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας, στην Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου στη Πάτμο, στο Θησαυροφυλάκιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης, στην Ιερά Μονή Θεοτόκου Ολυμπιώτισσας στην Ελασσώνα, στην Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης στο Σινά, στην Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους στον Άθω: στο Πρωτάτο Ιερά Κοινότης Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Χιλανδαρίου Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Παντοκράτορος Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Σταυρονικήτα Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Διονυσίου Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Ιβήρων Άγιο Όρος Άθω, στην Ιερά Μονή Βατοπαιδίου Άγιο Όρος Άθω, στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης, Η.Π.Α.

Τα 65 εκκλησιαστικά κειμήλια που εξετάζει η μελέτη είναι τα ακόλουθα:

- (1)Στάχωση Ευαγγελισταρίου, 1645, Διαστ. 45x29,5x10,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 17(χφ 158)
- (2)Στάχωση Θείας Λειτουργίας, 17-5-(1705), Διαστ. 36x22x3,6 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ2 (χφ 183)
- (3)Στάχωση Βιβλίου, αρχές 18ου αι. Διαστ. 33,6x25,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2710
- (4)Σταθρός Αγιασμού, 1687, Ύψος 23,3 εκ. Διαμ. βάσης 8,3 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 388
- (5)Σταυρός Αγιασμού, 17ος αι. Ύψος 24,7 εκ. Διαμ. βάσης 5,4 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 374

- (6) Ξυλόγλυπτος Σταυρός, 17ος αι. Ύψος 50,5 εκ. Πλάτος 33 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, T1627
- (7) Σταυρός- Λειψανοθήκη, 14ος- 15ος αι. Ύψος 29,5 εκ. Πλάτος 16,3 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, T 463
- (8) Σταυρός Λιτανείας, 16ος -17ος αι. Ύψος 37,5 εκ. Πλάτος 18 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, T 484
- (9) Άγιο Ποτήριο Αργυρεπίχρυσο, 1710, Ύψος 25,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο T 1592
- (10) Αργυρός Λειτουργικός Δίσκος , 1668, Διάμ.41 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, T 847
- (11) Σταυρός-Εγκόλπιο, 13ος – 14ος αι. Χρυσός και lapis lazuli. Άγνωστη προέλευση. Ύψος: 4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 1853
- (12) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, 9^{ος} αι. Κράμα χαλκού, χυτό, με λεπτομέρειες εγχάρακτες και σικτικές. Προέλευση άγνωστη. Διαστ, 9,5x 5,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη. 21990-21991, Συλλογή Σταθάτου
- (13) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, Φύλλο ασημιού εγχάρακτο, με νιέλλο, 9ος – 10ος αι. Προέλευση: Κωνσταντινούπολη (;), Διαστ. 7,3x 4,4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11438
- (14) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, κράμα χαλκού, χυτό, με εγχάρακτη διακόσμηση και νιέλλο, 10ος -11ος αι. Προέλευση: Ταμείο Ανταλλαξίμων. Διαστ. 10x 5,7 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11412
- (15) Φορητός Σταυρός, 11ος-12ος αι. Ασήμι επίχρυσο, χυτό και εγχάρακτο. Προέλευση άγνωστη. Διαστ. 5,1x 3,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11426
- (16) Σταυρός Λιτανείας, Α΄ μισό 11ου αι. Προέλευση Κωνσταντινούπολη(;) Κράμα χαλκού χυτό, με εγχάρακτη διακόσμηση. Διαστ. 36x 30,2 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11442
- (17) Σταυρός Λιτανείας 11ος αι. Από την Αδριανούπολη. Ασήμι επίχρυσο και νιέλλο σε σιδερένιο πυρήνα, ύψος με λαβή 54,4 εκ. Πλάτος: 31 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 146, από το Ταμείο Ανταλλαξίμων
- (18) Δισκοπότηρο, τέλη 15ου- αρχές 16ου αι. Ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, σκαλιστό, διάτρητο, λακκωτό σμάλτο, ύψος: 19,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 181
- (19) Τάσι του Μητροπολίτη Λαυρεντίου, 1580-87, ασήμι επίχρυσο, χυτό, σκαλιστό, λακκωτό σμάλτο. Διάμετρος: 11 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 14074
- (20) Τάσι με Οθωμανικό Διάκοσμο, μέσα 16ου αι. Ασήμι επίχρυσο, χυτό, σκαλιστό, εγχάρακτο. Διάμετρος: 15,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 13772
- (21) Ευαγγέλιο από την Αδριανούπολη, έκδοση 1637, κάλλυμα 1676, ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, εμπίεστο, σκαλιστό. Ύψος: 29 εκ. Πλάτος: 21 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 499
- (22) Δισκοπότηρο, β΄ μισό 17ου αι. Ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, διάτρητο, εγχάρακτο, εμπίεστο, σκαλιστό, ύψος: 19,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 182, από το Γούρδουνο της Καππαδοκίας
- (23) Σταυρός Λιτανείας από την Κωνσταντινούπολη, 1689, ασήμι σφυρήλατο με επιχρυσώσεις, χυτά στοιχεία, νιέλλο, ύψος: 64,3 εκ. Πλάτος: 37,4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 632

- (24) Δίσκος με Προτομές Αποστόλων, β' μισό 17ου αι. Ασήμι σφυρήλατο, εγχάρακτο, σκαλιστό. Διάμετρος: 23, 8 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 22082
- (25) Ευαγγέλιο, έκδοση 1686, ασημένια στοιχεία 1702, ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, εμπίεστο, σκαλιστό, χυτά στοιχεία, ύψος: 36,5 εκ. Πλάτος: 25,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 529, από την Κίο της Βιθυνίας
- (26) Σταυρός από τη Μονή Χουτουρά, 1700, ασήμι, επίχρυσο, σμάλτο, ημιπολύτιμες και γυάλινες πέτρες, ξυλόγλυπτος πυρήνας, ύψος: 23, 9 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 185
- (27) Σταυρός Αγιασμού, ά μισό 18ου αι. Ασήμι επίχρυσο, σμάλτο, ξυλόγλυπτο πυρήνας, ύψος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 187, από την Αργυρούπολη του Πόντου
- (28) Σταυρός Αγιασμού, 18ος αι. Ασήμι επίχρυσο, σμάλτο, πέτρες, ξυλόγλυπτος πυρήνας, ύψος 23 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 197, από την Κερμίρα της Καππαδοκίας
- (29) Ευαγγέλιο από τις Σαράντα Εκκλησιές, έκδοση 1687, κάλλυμα 1710, ασήμι επίχρυσο, χυτό σφυρήλατο, σμάλτο, νιέλλο, πέτρες, ύψος: 33 εκ. Πλάτος: 23 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 493
- (30) Δισκοπότηρο, 1729, μεταγενέστερο κάλυμμα, ασήμι, σφυρήλατο με επιχρυσώσεις, χυτό, διάτρητο, εγχάρακτο, νιέλλο, ύψος: 30,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 180, από τη Μονή Ταξιάρχη Καππαδοκίας
- (31) Επιτραχήλιο, 1585, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 142 εκ. Πλάτος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9336
- (32) Επιτραχήλιο, 1600, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 138 εκ. Πλάτος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9337
- (33) Επιμάνικο, 16ος αι. Χρυσοκέντημα σε υποκίτρινο μεταξωτό, ύψος: 19 εκ. Πλάτος 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9323
- (34) Αντιμνήσιον, μέσα 16ου αι. Αργυροκέντημα σε γαλάζιο μεταξωτό, ύψος: 40 εκ. Πλάτος: 53 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 1025
- (35) Επιτάφιος, 1599, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό με επιζωγραφίες. Ύψος: 80 εκ. Πλάτος: 107 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9338
- (36) Αρχιερατικός Σάκκος, πριν το 1629, χρυσοφασμένο μεταξωτό, χρυσοκέντητος πόλος, ύψος: 130 εκ. Πλάτος: 120 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9349, από τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών
- (37) Επιτραχήλιο, 1666, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό με μαργαριτάρια, ύψος: 138 εκ. πλάτος: 25 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9351
- (38) Επιτάφιος της Δεσποινέτας, 1682, χρυσοκέντημα σε σκούρο μπλέ μεταξωτό, ύψος: 113 εκ. Πλάτος: 150 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 959 α, από την Άγκυρα
- (39) Επιγονάτιο της Δεσποινέτας, 1696, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 67,9 εκ. Πλευρά 48 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9357
- (40) Εικόνα του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης, τέλη 17ου αι. χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 62,5 εκ. Πλάτος: 42,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 40, από την Τραπεζούντα

- (41)Εικόνα- Λάβαρο του Αγίου Γεωργίου, 1731, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, μαργαριτάρια, ημιπολύτιμες και γυάλινες πέτρες, ύψος: 108 εκ. Πλάτος: 72 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 13, από την Αργυρούπολη του Πόντου
- (42)Χρυσό Αμφιπρόσωπο Εγκόλπιο, μέση βυζαντινή περίοδος, ύψος: 3,6 εκ. Πλάτος: 1,7 εκ. Πάχος: 0,8 χιλ. Αθήνα, Μουσείο Π. & Αλ. Κανελλοπούλου, αρ. ευρ. 86
- (43)Μίτρα, 1715, Χρυσοκέντημα σε σκούρο μπλέ βελούδο και κόκκινο μεταξωτό, πούλιες, μαργαριτάρια, σμαράγδια. Διάμετρος: 24 εκ. Ύψος: 20 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 7Α, από την Άγκυρα
- (44)Μεταξωτό Προύσας, πριν το 1583, μεταξωτό μπροκάρ, ύψος: 46,5, πλάτος: 35 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 3864
- (45) Αρχιερατικός σάκκος, 17ος αι. Ηπειρωτική τέχνη. Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών
- (46)Επιτάφιος, 1589-1590, Έργο κεντητή Αρσενίου μοναχού. Εργαστήριο Μετεώρων. Ιερά Μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας
- (47)Επιτάφιος, 14ος αι. Εργαστήριο Μετεώρων. Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων
- (48) Επιτραχήλιο του Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Ανθίμου, 1609. Εργαστήριο Αδριανουπόλεως. Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας
- (49)Επιτραχήλιο, αρχές 18ου αι. Κρητικό εργαστήριο. Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος
- (50) Επιτάφιος, 1685. Έργο της κεντήτριας Δεσποινέτας. Εργαστήριο Κωνσταντινουπόλεως. Ιερά Μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας
- (51) Επιμάνικο, 1730. Έργο της κεντήτριας Αγάθης μοναχής. Εργαστήριο Κωνσταντινουπόλεως. Θησαυροφυλάκιο Οικουμενικού Πατριαρχείου
- (52)Επιτάφιος, 1752. Έργο Χριστοφόρου Ζεφάρ. Εργαστήριο Βιέννης. Ιερά Μονή Θεοτόκου Ολυμπιώτισσας, Ελασσώνα
- (53)Μοναστικά επιτραχήλια, 17ος αι. Τέχνη Κωνσταντινουπόλεως. Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης, Σινά
- (54)Επιτραχήλιο, Παλαιολόγεια τέχνη. Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος
- (55)Δίπτυχο το λεγόμενο του Μιλούτιν, τέλη 13ου – αρχές 14ου αι. Ξύλο, επιχρυσωμένος άργυρος, ορεία κρύσταλλος, ημιπολύτιμοι λίθοι, ύαλος, μαργαριτάρια, σμάλτο και περγαμηνή. 30,5x 48 εκ., πάχος 2 εκ. Βενετία. Ιερά Μονή Χιλανδαρίου, Άγιο Όρος, Άθω
- (56) Σταυρός Μονής Παντοκράτορος, γύρω στα 1360-1380, ξύλο, αυγοτέμπερα, 183x134εκ.Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω
- (57) Σταυρός τέμπλου Μονή Σταυρονικήτα, ξύλο, αυγοτέμπερα, 189x169 εκ. Κρητική σχολή. Θεοφάνης ο Κρής, 1546. Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος, Άθω
- (58) Σταυρός Μονή Παντοκράτορος , ξύλο, 95x85 εκ. 1600 περίπου. Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω
- (59) Άγιο Ποτήριο, Μονή Διονυσίου, ασήμι επίχρυσο και σμάλτα, ύψος 22 εκ., διάμετρος κούπας 10 εκ. διάμετρος βάσης 13,2 εκ. Έτος 1594-1595, Ιερά Μονή Διονυσίου, Άγιο Όρος, Άθω
- (60)Σταυρός ευλογίας, Μονή Ιβήρων, ξύλο, ασήμι με επιχρυσώματα, σμάλτα, τουρκουάζ και μαργαριτάρια, 27,6x 10,5 εκ. Ιωάννης του Φράγγε, έτη 1593-1615, Ιερά Μονή Ιβήρων, Άγιο Όρος, Άθω

(61) Σταυρός Αγίας Τράπεζας- λιτανείας, Μονή Παντοκράτορος, ασήμι με επιχρυσώσεις και πέτρες από υαλόμαζα, 62,3x 36,8 εκ. έτος 1777, Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω

(62) Δίσκος , Πρωτάτο, ασήμι με επιχρυσώσεις, διάμετρος 45 εκ. έτος 1622, Ινδικτιών ε΄, Πρωτάτο Ιερά Κοινότης, Άγιο Όρος, Άθω

(63) Άγιο Ποτήριο, γνωστό ως «ίασπισ», Μονή Βατοπαιδίου, δεύτερο μισό του 14ου αι. ,ΐασπισ λαξευμένος, επιχρυσωμένος ανάγλυφος άργυρος, ύψος 19,5 εκ., διαμ. χείλους 20,5 εκ., με λαβές 32 εκ., διαμ. βάσεως 17 εκ. Ιερά Μονή Βατοπαιδίου, Άγιο Όρος, Άθω

(64) Σταυροθήκη της Κωνσταντινούπολης, αρχές 9ου αι., γνωστή ως Σταυροθήκη Fieschi Morgan. Υλικό: Cloisonné, ασήμι, χρυσό, νιέλο, σμάλτο. Διαστ. 3x10x7 cm/1x4x2 ¾ in. Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης. 17.190.715a, b

(65) Ζευγάρι χρυσά περικάρπια με περικλειστα σμάλτα του 10ου αι. Διαστ.:Ύψος 7 εκ., Διάμετρος 8,6x 6,6 εκ., υλικό κατασκευής: χρυσός και γυαλί, Προέλευση: Θεσσαλονίκη, του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη. Κωδικός: ΒΚΟ 262/2.

Για την καλύτερη κατανόηση στην ανάγνωση της μελέτης, το κείμενο χωρίζεται στις ενότητες:

α. Κατηγορίες εκκλησιαστικών κειμηλίων της μελέτης,

β. Σχολές- κέντρα δημιουργίας εκκλησιαστικών κειμηλίων, στη βυζαντινή και τη μεταβυζαντινή περίοδο,

γ, Επιρροές – επιδράσεις,

δ. Τεχνικές των εκκλησιαστικών κειμηλίων,

ε. Διακοσμητικά μοτίβο στα βυζαντινά και τα μεταβυζαντινά εκκλησιαστικά κειμήλια της μελέτης,

στ. Διακοσμητικά μοτίβο, ανά αιώνα, σε βυζαντινά και μεταβυζαντινά εκκλησιαστικά κειμήλια.

Επιπλέον, για τα μεταλλικά εκκλησιαστικά σκεύη, η παρακάτω ορολογία είναι προαπαιτούμενη για την κατανόηση του κειμένου. Τεχνικές – όροι

1.Η τεχνική cloisonné: η τεχνική του χρυσό-περίκλειστου σμάλτου, η κυψελώδη τεχνική είναι μια αρχαία τεχνική της μεταλλοτεχνίας όπου επισμαλτώνεται μια επιφάνεια αφού πρώτα κλειστεί σε μικρά «διαμερίσματα» τα cloisons, τα οποία συνθέτουν μια εικόνα.

2.Η επιπεδόγλυφη τεχνική, η τεχνική champrené: Στην τεχνική champrené τα σύρματα, που φτιάχνουν τα διαμερίσματα, τοποθετούνται σε εσώγλυφο σχέδιο σε αντίθεση με τα cloisonné. Η επιπεδόγλυφη τεχνική, με τον διεθνή όρο champrené, στα έργα τέχνης από μάρμαρο αναπτύσσετε χαράσσοντας πρώτα το σχέδιο και στη συνέχεια αφαιρώντας το βάθος, το οποίο συμπληρωνόταν με έγχρωμη κηρομαστίχη. Η επιπεδόγλυφη τεχνική εφαρμοζόταν και στα εκκλησιαστικά κεραμικά της

βυζαντινής περιόδου. Επίσης με επιπεδόγλυφη τεχνική έχει διακοσμηθεί και το Άγιο Ποτήριο, γνωστό ως «ίασπις» (63) του 14^{ου} αι. ένα από τα ωραιότερα έργα της Βυζαντινής τέχνης και πλέον αντιπροσωπευτικά της Παλαιολόγειας περιόδου.

3. Η τεχνική της κοκκίδωσης (Granulation): Είναι μια αρχαία μέθοδος διακόσμησης των μετάλλων. Την τεχνική δανείζονται και άλλες εφαρμοσμένες τέχνες όπως η ξυλογλυπτική στα εκκλησιαστικά κειμήλια. Στα μέταλλα η τεχνική απαντάται στην Μινωική Κρήτη, και στην αρχαία Αίγυπτο στον τάφο του Τουταγχαμών. Στη τεχνική της κοκκίδωσης μικρές συμπαγείς σφαίρες μετάλλου – διαμέτρου περίπου 1mm – οι γράνες, συγκολλούνται επάνω σε μεταλλική επιφάνεια (δες το έργο με τις μέλισσες στο Μουσείο του Ηρακλείου).

4. Η διάτρητη τεχνική (Openwork): Είναι μια αρχαία τεχνική όπου επάνω σε φύλλο μετάλλου σχηματίζεται μία εικόνα με τη διάνοιξη οπών (δες το χρυσό μενταγιόν ύψους 6,6 cm με τα ελαφάκια στο Μουσείο Vani της Γεωργίας, εύρημα της περιοχής του 330 π. Χ. Το Vani ταυτίζεται με την αρχαία Κολχίδα).

5. Η τεχνική ρεπουσέ (Repousse): Είναι μια αρχαία μεταλλουργική τεχνική επάνω σε λεπτό φύλλο μετάλλου, ένα ανάγλυφο - φουσκωμένο σχέδιο. Από τα παγκόσμιας φήμης έργα της τεχνικής η χρυσή μάσκα του Αγαμέμνονα (1600 π. Χ. – Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας).

6. Η τεχνική φιλιγκράν (Filigree): Η συρματερή τεχνική, είναι μια αρχαία τεχνική γνωστή την 3η προχριστιανική χιλιετία, όπου σύρματα στριμμένα σαν κοτσίδα μεταξύ τους κολλούνται επάνω σε ένα μοτίβο. Συρματερή τεχνική στα εκκλησιαστικά κειμήλια (δες εγκόλπιο, 1580, από την ηγουμένη Θεοφανώ στο Μουσείο Μπενάκη, το Δίπτυχο της Μονής Χιλανδαρίου, Άγιο Όρος, Άθω, το λεγόμενο του Μιλούτιν, τέλη 13ου- αρχές 14ου αι.).

Μέρος δεύτερο: Υφολογία μεταλλικών, ξυλόγλυπτων, υφαντών εκκλησιαστικών κειμηλίων

α. Κατηγορίες εκκλησιαστικών κειμηλίων της μελέτης

Οι αριθμοί, μέσα σε παρένθεση, στους παρακάτω καταλόγους, αναφέρονται σε αριθμήσεις εκκλησιαστικών κειμηλίων όπως αναγράφονται στην βιβλιογραφία.

Μεταλλικά, ξυλό-γλυπτα

- 1. Σταχώσεις ιερών βιβλίων: (1)/17^{ος} αι., (2)/18^{ος} αι., (3)/18^{ος} αι.*
- 2. Ευαγγέλια: (21)/17^{ος} αι., (25)/17^{ος} αι., (29)/17^{ος} αι. Δίπτυχο(55)/13^{ου} αι.-14^{ου} αι.*
- 3. Ιερά ποτήρια, δισκοπότηρα: (9)/18^{ος} αι., (18)/15^{ος} αι. – αρχές 16^{ου} αι., (22)/17^{ος} αι., (30)/18^{ος} αι., (42)/16^{ος} αι., (59)/16^{ος} αι., το Άγιο ποτήριο «ίασπις» (63)/14^{ου} αι.*
- 4. Δίσκοι: (10)/17^{ος} αι., (19)/16^{ος} αι., (20)/16^{ος} αι., (24)/17^{ος} αι., (62)/17^{ος} αι.*
- 5. Σταυροί Αγιασμού: (4)/17^{ος} αι., (5)/17^{ος} αι., (27)/18^{ος} αι., (28)/18^{ος} αι.*
- 6. Σταυροί Λιτανείας: (8)/16^{ος} αι.-17^{ος} αι., (16)/11^{ος} αι., (17)/11^{ος} αι., (23)/17^{ος} αι., (61)/18^{ου} αι.*
- 7. Σταυροί ξυλόγλυπτοι: (6)/17^{ος} αι., Σταυρός ξυλόγλυπτος (58)/ 17^{ος} αι.*

8. Σταυροί Λειψανοθήκες: (7)/14^{ος} αι.-15^{ος} αι., (13)/9^{ος}-10^{ος} αι., (12)/9^{ος} αι., (14)/10^{ος} αι.-11^{ος} αι.
9. Σταυρός Εγκόλπιο: (11)/13^{ος} αι.-14^{ος} αι.
10. Σταυρός φορητός: (15)/11^{ος} αι.-12^{ος} αι.
11. Σταυρός ευλογίας: (60)/τέλη 16^{ου} - αρχές 17^{ου} αι.
12. Σταυρός: (26)/18^{ος} αι., Σταυρός τέμπλου:(56)/14^{ος} αι., (57)/16^{ος} αι.

Υφαντά

1. Επιτραχήλια: (31)/16^{ος} αι., (32)/17^{ος} αι., (37)/17^{ος} αι., (48)/17^{ος} αι., (49)/18^{ος} αι., (53)/17^{ος} αι., (54)/Παλαιολόγεια τέχνη
2. Επιτάφιοι: (35)/16^{ος} αι., (38)/17^{ος} αι., (34)(Αντιμήνσιο)/16^{ος} αι., (46)/16^{ος} αι., (47)/14^{ος} αι., (52)/18^{ος} αι., (50)/17^{ος} αι.
3. Επιμάνικα: (33)/16^{ος} αι., (51)/18^{ος} αι.
4. Επιγονάτιο: (39)/17^{ος} αι.
5. Αρχιερατικός Σάκος: (36)/17^{ος} αι., (45)/17^{ος} αι.
6. Εικόνες λάβαρα: (40)/17^{ος} αι., (41)/18^{ος} αι.
7. Μίτρα: (43)/18^{ος} αι.
8. Μεταξωτά: (44)/16^{ος} αι.

β. Σχολές- Εργαστήρια- Κέντρα δημιουργίας εκκλησιαστικών κειμηλίων της βυζαντινής και της μεταβυζαντινής περιόδου

Μεταλλικά, ξυλόγλυπτα

- Εργαστήρια σε πόλεις της σημερινής Βουλγαρίας (2), (9)
- Εργαστήρια στη γενικότερη περιοχή των Βαλκανίων (3)
- Εργαστήρια της Βλαχίας (1),(25),(24), τα εργαστήρια χρυσοχοΐας της Τρανσυλβανίας (24) και ο φημισμένος χρυσοχόος του Βρασον της Τρανσυλβανίας George May II (GM, 1688-1712) με τα έργα του να αποτελούν πρότυπα για τους Έλληνες χρυσοχόους έως και το 19^ο αι.
- Οι φημισμένοι χρυσοχόοι του Πόντου που εργάζονταν στην Κωνσταντινούπολη (27)
- Μονή Χουτουρά, Επαρχία Χαλδίας στον Πόντου (26)
- Εργαστήρια της βυζαντινής αυτοκρατορίας με την βυζαντινή αυτοκρατορική αισθητική(63), της βυζαντινής Κωνσταντινούπολης, και της πρωτευουσιάνικης αισθητικής, και εργαστήρια της μεταβυζαντινής περιόδου (7), (17), (28),(23)
- Οι Καραμανλίδες χρυσοχόοι που δούλευαν στην Κωνσταντινούπολη (22)
- Ενετικά εργαστήρια του 13^{ου} αι. και η συνεργασία τους με τους Βυζαντινούς μικρογράφους, χρυσοχόους, σπιλωτές κρυστάλλου (55)
- Η Κρητική σχολή και τα έργα του Θεοφάνη του Κρη στο Άγιο Όρος (57).

- Τα εργαστήρια του 16^{ου} και 17^{ου} αι. με τα μικτά ύφη, ιταλικού και ισλαμικού κλίματος(59)
- Η αργυροχρυσοχοΐα στη Θεσσαλία του 17^{ου} αι. και οι αργυροχρυσοχόοι της περιοχής, Ιωάννης του Φράγγε από το Δομένικο, ο Φώτης Πέρπρας από την περιοχή της Αγιάς, ο Δήμος από τη Ρέτσανη (Μεταξοχώρι) (60). Μεγάλο κέντρο της περιοχής τα Τρίκαλα.

Υφαντά

- Πόντος. Αργυρούπολη, πόλη του νομού Τραπεζούντας, και το εργαστήριο της Θεοδοσίας του Κασημπούρη στην Τραπεζούντα. Εικόνα-Λάβαρο, (41)
- Κωνσταντινούπολη. Το εργαστήριο της Δεσποινέτας. Επιτάφιοι, (38), και (50). Το εργαστήριο της Αγάθης μοναχής, Επιμανίκιο, (51)/18^{ος} αι.
- Αδριανούπολη. Επιτραχήλιο, (48)/17^{ος} αι.
- Μετέωρα. Επιτάφιος, (47)/14^{ος} αι., Επιτάφιος,(46)/16^{ος} αι.
- Ήπειρος. Αρχιερατικός Σάκκος,(45)/17^{ος} αι.
- Κρήτη. Επιτραχήλιο,(49)/18^{ος} αι.

γ. Επιρροές – Επιδράσεις

- Η Βυζαντινή παράδοση της υψηλής αισθητικής (7), (13),(14),(15),(16),(17), (63)
- Η αρχαιοελληνική αρχαίζουσα και κλασική επίδραση στη διαμόρφωση του ύφους των βυζαντινών εκκλησιαστικών κειμηλίων(63)
- Η επιδεξιότητα των τεχνιτών του Πόντου (27)
- Η Γοτθική (63) και η υστερογοτθική παράδοση, τα Βενετσιάνικα πρότυπα του 13^{ου} -14^{ου} αι. (57), (63), τα Αναγεννησιακά πρότυπα (18),(23), (55), (61),η δυτικοευρωπαϊκή επιρροή, ο μανιερισμός (21) με το έντονο ανάγλυφο και την έκφραση του πάθους
- Η κρητική σχολή του 15^{ου} ,16^{ου} και 17^{ου} αι.(57), (62)
- Επιρροή των οθωμανικών Ιζνίκ στην εικονογραφία (19), (20)
- Η σύνθεση των διαφορετικών διακοσμητικών συστημάτων από τα τέλη του 15^{ου} αι. (59).

δ. Τεχνικές των εκκλησιαστικών κειμηλίων

Μεταλλικά- ξυλόγλυπτα

- Ξυλόγλυπτα, ξυλόγλυπτοι πυρήνες (4),(6),(5),(26)
- Οι ξυλόγλυπτοι σταυροί από επιστύλιο τέμπλου(58) με τα ξυλόγλυπτα ανθέμια και τα σχηματοποιημένα τριαντάφυλλα (58)

- Η με αυγοτέμπερα ζωγραφική επάνω στο ξύλο (57)
- Νιέλλο (17),(14)
- Ολόγλυφα (5),(27),(28)
- Ανάγλυφα (βαθύ/χαμηλό ανάγλυφο) (5),(8),(9),(10),(12),(18), (62). Η επιπεδόγλυφη τεχνική και το χαμηλό ανάγλυφο (63)
- Εγχάρακτα (10),(22),(24),(42),(4),(16),(12),(14),(15),(17), (59)
- Συρματερά (9),(5),(28),(8),(7), και συρματερά με σμάλτα (60), το βενετσιάνικης τεχνικής συρματερό opus venetum στο (55) του 13^{ου} αι., συρματερά κομβία (5)
- Ίασπις λαξευμένος(63)
- Ασημένια (17), (13)
- Αργυρό-επίχρυσοι σταυροί λιτανείας (8), (61)
- Αργυρό-επίχρυσα συρματερά πλαίσια (5)
- Εμπύεστα (22), η «φουσκωτή»gerousse τεχνική (22)
- Σκαλιστά μεταλλικά(18),(22)
- Χυτά ένθετα πλακίδια (8) ή κοσμήματα (61)
- Ένθετα μικρά ζωγραφισμένα κομμάτια περγαμηνής επάνω σε βυθισμένη ξύλινη επιφάνεια (55)
- Σφυρήλατα (18),(22),(10)
- Οι γλυφές πλατιές ή μικρές, τέχνασμα σαν διακοσμητικό μοτίβο(62)
- Με υποδοχές για στέλεχος (6), με ενώσεις (καβίλιες) (13),(12),(14), με κρίκους ανάρτησης (11)
- Διάτρητη τεχνική (5),(26),(22), (55), (59)
- Η τεχνική champleneé (59) και η τεχνική cloissone στα σμάλτα (4),(26),(27),(18),(2), (9), (29)
- Ημιπολύτιμες πέτρες (4),(7),(11),(28), (55)
- Η πλεκτή ταινία (5),(1), (60)
- Η πλοχμοειδής ταινία (9)
- Η σφαίρα στη λαβή (4),(9),(22),(28), (59)
- Το πολυγωνικό 'εξαρμα(63)
- Οι διπλές εγκάρσιες κεραίες (7), (8)
- Περίκλειστοι πολύτιμοι λίθοι (42)
- Πολυγωνικές και οι πολυλοβοτές απολήξεις (5),(9),(18), (59), (63). Οι πεντάφυλλες απολήξεις των κεραιών των Σταυρών με τα σύμβολα των ευαγγελιστών(57), (58)

- Η διασταύρωση των κεραιών που πλαταίνει με τέσσερις αναβαθμούς στους Σταυρούς τέμπλων (58)
- Η τεχνική της κοκκίδωσης (55), (58)
- Μεικτή τεχνική (55)
- Η τεχνική φιλιγκράν (55)

Υφαντά

- Σε επιτάφιους: το γαλάζιο μετάξι (38), και σε αντιμήνσιο το γαλάζιο μετάξι(34), το κόκκινο μετάξι σε επιτάφιους (35),(52), οι επιζωγραφίσεις και τα χρυσοκέντητα (35)
- Σε αρχιερατικούς σάκους: Ο βυζαντινός τύπος ραφής (ραφή στον ώμο και ένωση στο πλάι με κουδουνάκια) (36), Πολυτελείς, μεταξωτοί, χρυσοκέντητοι (36), χρυσοί σε πορφυρό (45)
- Σε αρχιερατικούς σάκους: Τα πολυτελή οθωμανικά υφαντά Seraser με τα ασημί και χρυσά νήματα (36)
- Σε επιτραχήλια: Χρυσό σε χρυσό (37) και στο Παλαιολόγειο επιτραχήλιο (54), χρυσά σε κόκκινο μετάξι (31),(32) και (49).

ε. Διακοσμητικά μοτίβο στα βυζαντινά και τα μεταβυζαντινά εκκλησιαστικά κειμήλια

Μεταλλικά- ξυλόγλυπτα

- *Ο συνδυασμός α. των Βυζαντινών εικονογραφικών πρότυπων (ο τύπος του Εσταυρωμένου με τα τέσσερα καρφιά) και β. των δυτικών εικονογραφικών πρότυπων (πολύπλοκα υστερογοτθικά κοσμήματα, ελαφρά ανάγλυφα ελικωτά φυτικά πλαίσια του Διεθνούς Γοτθικού στυλ)(1)*
- Η πλοχμοειδής ταινία (8), η πλεκτή ταινία (5)
- Άνθινος ελικωτός φυτικός διάκοσμος (25),(29),(9),(42),(21),(27),(8),(17),(26),(4), (55), (59), (60), (63)
- Οθωμανικού τύπου άνθινη και φυτική διακόσμηση (23),(28),(30),(42),(19),(20),(59) οι ολόγλυφες τουλίπες (110)
- Φυτό-μορφα κοσμήματα(4) και άνθινα μέταλλα στο κέντρο για το τίμιο ξύλο (17), γεωμετρικά κοσμήματα (60), (63)
- Η διακόσμηση με εναλλάξ μυθικά δρακοντόμορφα ζώα και σταυρόσχημους πλοχμούς (63)
- Η διακόσμηση σε μέταλλα με εναλλάξ σταυρόσχημα μονογράμματα και ημίσωμους ιεράρχες (63)
- Η παράσταση της αμπέλου (21) στις αργυρές σταχώσεις των Ευαγγελίων της Κρητικής ζωγραφικής και της Βενετσιάνικης αργυροχοΐας από τον 15^ο και 16^ο αι
- Μορφές Αγίων προσώπων (4),(5),(27),(28),(16),(17),(63) πλαίσια με μορφές, σταύρωση, σκηνές Δωδεκαόρτου, πολυπρόσωπα
- Παραδείσια σύμβολα (φολιδωτοί, φτερωτοί δράκοι, πουλιά, λωτό-σχήμα ανθέμια, τουλίπες, σφαίρα με στέμμα) (28), (6),(26), (60), οι λεοντόμορφοι δράκοντες, θέμα ιδιαίτερα αγαπητό στους βυζαντινούς (63), οι δρακοντόμορφες λαβές(63)

- Κυφελωτή διακόσμηση (10)
- Σμαλτωμένο βάθος (18), χρυσό βάθος (58), το χρυσό βάθος με μαργαριταρένια περιγράμματα στα ενδύματα και στα φωτοστέφανα (55), τα μαργαριτάρια σε εναλλαγή με τις πολύχρωμες πέτρες στα γεωμετρικά κοσμήματα (60)
- Βάθος (7) στις σκηνές, πλαστικότητα μορφών (7), πτυχολογία (7)
- Το μαλακό ζωγραφικό πλάσιμο στα ρούχα και στα πρόσωπα, η λεπτή μελαγχολική έκφραση, στα έργα του β' μισού του 14^{ου} αι. (56)
- Βάθος αρχιτεκτονικό (28)
- Λιτό τοπίο και αρχιτεκτονικό πλαίσιο (55)
- Ο τύπος του Εσταυρωμένου Χριστού κυρίως στα Παλαιολόγια έργα της ύστερης φάσης της περιόδου, με την έντονη ρυθμική αντικίνηση του σώματος, την έντονη προβολή της λεκάνης και τη προχωρημένη σχηματοποίηση ανατομικών λεπτομερειών(56)
- Στους Σταυρούς το γυμνό σώμα του Χριστού με το κοντό περίζωμα γύρω από την οσφύ(56).
- Δυτικής καταγωγής τεχνοτροπική διακόσμηση (22), (55). Η Βενετσιάνικη εικονογραφία του 13^{ου} αι.-14^{ου} αι. στους Σταυρούς με τον Χριστό εσταυρωμένο και τα σύμβολα των τεσσάρων ευαγγελιστών (58), (61) και η καθιέρωση της στους Σταυρούς της Κρήτης του 16^{ου} -17^{ου} αι. (57) . Επίσης οι τρίλοβες κεραίες με τα αναγεννησιακά χιτά κοσμήματα και τον ανάγλυφο κόμπο επιρροή της Ιταλικής τέχνης που από τον 15^ο αιώνα αποτελεί πρότυπο για τους καλλιτέχνες των λατινοκρατούμενων περιοχών (61)
- Στα Ιταλό-κρητικά έργα του τέλους του 15^{ου} αι. Ο Χριστός εσταυρωμένος στους ζωγραφικούς Σταυρούς με διαμορφωμένα νεύρα στους βραχίονες, στο στέρνο, στα πλευρά του στήθους (57)
- Ο Χριστός εσταυρωμένος, προσηλωμένος στον Σταυρό, με γερμένο το κεφάλι πάνω στον δεξιό ώμο και το σώμα να σχηματίζει σχήμα ανάστροφου “s”, γυμνό, με ένα περίζωμα δεμένο με κόμπο γύρω από την οσφύ (57)
- Το σχήμα του Σταυρού με την τρίλοβη διαμόρφωση στις άκρες των κεραιών και τα ξυλόγλυπτα άνθη στερεωμένα σε αυτές είναι στοιχεία ήδη γνωστά από τον 14^ο αι. που γενικεύονται στα τέμπλα των ορθόδοξων ναών τον 16^ο αι. (58).
- Υστερογοθικά και αναγεννησιακά πρότυπα (23)
- Οι σλαβικές επιγραφές (1),(25)
- Πολύχρωμα(7),(26), (28), (55)
- Η περίτεχνη Κωνσταντινουπολίτικη συρματερή τεχνική του 14^{ου}-15^{ου} αιώνα (7)
- Η κυματοειδής συρματερή ταινία (7)
- Επιγράμματα, επιγραφές (9),(18),(10)
- Το ένθετο στο κέντρο των λιτανικών σταυρών, τίμιο ξύλο (17)

- Οι απολήξεις μήλα (16) που πλαισιώνουν δίσκοι ενίοτε διάτρητοι (16),(17)
- Οι πολυγωνικές απολήξεις (18),(9), (59)
- Τα πολύλοβα (22)
- Η διαπλάτυση των κεραιών (13)
- Οι διπλές εγκάρσιες κεραίες (8),(7). Ο Σταυρός τύπου Αναστάσεως, με δύο οριζόντιες κεραίες, σαν αυτό που κρατάει ο Χριστός στις παραστάσεις της εις Άδου Καθόδου.
- Οι οπές στην οριζόντια κεραία για τα πεντέλια (16)
- Το έξεργο ανάγλυφο (8),(12), (21)
- Τα χυτά ένθετα επικολλημένα σταυρό-σχημα πλακίδια (8)
- Το ωειδές μέταλλιο πλαίσιο (8)

Υφαντά

- Σάκοι: Η άμπελος, οι πολυπρόσωπες σκηνές με ιερά πρόσωπα (45)
- Επιτραχήλια: Η μετωπική και η $\frac{3}{4}$ στάση (37), (31), (32) και (49)
- Επιτραχήλια: Άνθινος διάκοσμος (31), (32), (49)
- Επιτραχήλια: Σε μεταλλείο ο Χριστός, μετά οι άγγελοι, μετά η Παναγία και ο Πρόδρομος, μετά Άγιοι και Ιερείς (31),(32),(37)
- Επιτραχήλια: Η υπερίσχυση της διακοσμητικότητας χωρίς να απουσιάζουν τα πρόσωπα τον 19^ο αι. (49)
- Επιτραχήλια: Πολυπρόσωπα επεισόδια της Βίβλου (48)
- Επιτραχήλια: Μοτίβα διακοσμητικά από χειρόγραφα (37)
- Επιτραχήλια: Με μόνο διακοσμητικά μοτίβα σε μοναστικά επιτραχήλια του 17^{ου} αι. (53)
- Επιτάφιοι : Οι βυζαντινοί επιτάφιοι είναι μονοπρόσωποι, με Ευαγγελιστές και ουράνιες υπάρξεις (47)
- Επιτάφιοι: Οι μεταβυζαντινοί επιτάφιοι είναι πολυπρόσωποι και με δραματικότητα, με αφήγηση, διακοσμητικότητα, με δυτικές επιρροές (46), (50), (52)
- Επιτάφιοι: Οι επιτάφιοι από τα μετέωρα με την επιγραφή περιμετρικά (46), (47)
- Επιτάφιοι: Ενυπόγραφοι (35),(38)
- Επιτάφιοι; Στης Δεσποινέτας οι επιτάφιοι, καντήλια κρέμονται από το κουβούκλιο (50), (38)
- Επιμάνικα: Φυλλοφόροι βλαστοί με το κρινάνθημα του Ευαγγελισμού (33)
- Επιμάνικα: Το ανάγλυφο (51)
- Επιμάνικα: Με ιερά πρόσωπα (33), (51)
- Επιμάνικα: Το διπλό θέμα.

- Επιγονάτιο: Η κατά διαγώνιο άξονα εικονογράφηση, σε έργο της Δεσποινέτας (39)
- Επιγονάτιο: Τα ανάγλυφα διακοσμητικά μπαρόκ ύφους (39)
- Επιγονάτιο: Τα άνθη στις γωνίες από την αργυροχοΐα (39)
- Η δυτική εικονογραφία (39) σε έργο της Δεσποινέτας
- Μίτρα :Το ανάγλυφο, ο δικάφαλος αετός σε άνθινο διάκοσμο (43)
- Μεταξωτά: Με δάνεια από ψηφιδωτά (44), με την τουλίπα, με χριστιανικό κόσμημα (44)
- Συνδυασμός παραστατικής και μη παραστατικής εικονογράφησης, σαν μοτίβο (44).

στ. Διακοσμητικά μοτίβο και χαρακτηριστικά, ανά αιώνα, στα βυζαντινά και τα μεταβυζαντινά εκκλησιαστικά κειμήλια

Χαρακτηριστικά εκκλησιαστικών κειμηλίων της **Βυζαντινής περιόδου**

Μεταλλικά-ξυλόγλυπτα

- Το κομψό, το λιτό, το πολυτελές. 9^{ος} αιώνας (12)
- Το λιτό και το κομψό του 11^{ου} αιώνα (16), (17)
- Το αριστοτεχνικό. 11^{ος}-12^{ος} αιώνας. (15)
- Το naïve ,ως μόδα του 10^{ου}-11^{ου} αιώνα (14)
- Η πλαστικότητα στη φόρμα 13^{ος}-14^{ος} αιώνας (11), (56). Χαρακτηριστικά στον τύπο του Χριστού της ύστερης φάσης της Παλαιολόγειας τέχνης, του δεύτερου μισού του 14^{ου} αιώνα, η έντονη αντικίνηση του σώματος, η έντονη προβολή της λεκάνης, η προχωρημένη σχηματοποίηση ανατομικών λεπτομερειών.
- Το εκλεπτυσμένο, το αριστοτεχνικό, η αξιοθαύμαστη κομψότητα , η υψηλή ποιότητα της Παλαιολόγειας τέχνης (7) του 14^{ου} -15^{ου} αιώνα, τα κλασικίζοντα στοιχεία στη βυζαντινή τέχνη της Παλαιολόγειας αισθητικής του 14^{ου} αι. (63),
- Δάνεια από τη γοτθική τέχνη στην τέχνη της Παλαιολόγειας περιόδου(63)
- Το σχεδόν ακόσμητο μέρος με απολήξεις ημικυκλικές, μύτερες 15^{ος} -16^{ος} αιώνας (18)

Υφαντά

- Το κομψό, το λιτό, το αριστοτεχνικό (47)/14^{ος} , (54)/Παλαιολόγεια τέχνη το πολυτελές (55),

Χαρακτηριστικά και διακοσμητικά μοτίβο εκκλησιαστικών κειμηλίων της **μεταβυζαντινής περιόδου -16^{ος} αιώνας**

Μεταλλικά, ξυλόγλυπτα

- Ελικοειδής ανθοφόρος βλαστός (8)
- Διάτρητα φυτικά κοσμήματα (42), (59)

- Ο Οθωμανικού ύφους φυτικός διάκοσμος (19),(20),(42), (59), (60)
- Απολήξεις ημικυκλικές πολύφυλλες(57) και μυτερές (18), (59)
- Οι ένθετοι πυθμένες μετάλλια ύστερο-γοτθικής επίδρασης (20)
- Διάλιθα (42), (60)
- Τα σχεδόν ολόγλυφα ζώα (19)
- Σλαβονικές επιγραφές (8)
- Τα ανάμικτου ύφους διακοσμητικά μοτίβο (59)

Υφαντά

- Επιμάνικα: Τα δύο επεισόδια (33)
- Επιμάνικα: Η φυλλομορφική διακόσμηση των βλαστών με κρινάνθεμα (33)
- Επιμάνικα: $\frac{3}{4}$ μορφών (33)
- Επιτραχήλια: Μετωπική στάση (31)
- Επιτραχήλια: Κυκλικά μεταλλεία (31)
- Επιτραχήλια: Άνθινος κόσμημα διαχωριστικό ταινιών (31)
- Επιτραχήλια: Σύνθετοι ρόδακες (31)
- Επιτάφιοι: Αφηγηματική απεικόνιση (35)
- Επιτάφιοι: Πολυπρόσωποι (35)
- Επιτάφιοι: Με αγγέλους (35)
- Επιτάφιοι: Με μικρά δέντρα (35)
- Επιτάφιοι: Επιγραφή αφιερωτών (35)
- Επιτάφιοι: Η ιερατική προσέγγιση των δημιουργών από την ανατολή (35)
- Επιτάφιοι: Η αυστηρή συγκρατημένη θλίψη (35)
- Αντιμήνσιο: Ο δραματικός θρήνος των δυτικών (34)
- Αντιμήνσια: Τα μικρά πρόσωπα/ψηλές φιγούρες από παραδουνάβια εργαστήρια (34) δυτικών επιρροών
- Αντιμήνσια: Συμμετρική δομή της παράστασης (34)
- Αντιμήνσια: Ενσωμάτωση δυτικότερων, δραματικού χαρακτήρα στοιχείων (η ολοφυρόμενη γυναίκα από την Ιταλία) (34)
- Μεταξωτά: Λοβωτά μετάλλια διακοσμητικά (44), με ισοσκελής σταυρούς
- Μεταξωτά: Λεπτοί μίσχοι, τουλίπες, κρίνα οθωμανικά (44)

Χαρακτηριστικά και διακοσμητικά μοτίβο εκκλησιαστικών κειμηλίων της **μεταβυζαντινής περιόδου -17^{ος} αιώνας**

Μεταλλικά, ξυλόγλυπτα

- Γοτθικά τόξα (1), Διεθνές γοτθικό στυλ (1), Υστερογοτθικά πρότυπα (23)
- Αναγεννησιακά πρότυπα (23), (62)
- Ανάγλυφα (62), έντονο ανάγλυφο, μανιερισμός (21)
- Φουσκωτοί ρόδακες (22)
- Κυματό-μορφη ταινία (8)
- Μεγάλα ανοιχτά άνθη (22),(29),(4), (2), (58)
- Ο σταυρός με ανθοφόρους βλαστούς (1), (8), (58)
- Οθωμανικού τύπου άνθινα μοτίβο (29), (60)
- Η πυκνή ελισσόμενη άμπελος (21),(62) ελισσόμενος βλαστός (25)
- Η φυτική διακόσμηση (4), (60)
- Πολύλοβα (22), (58)
- Σφραγισμένα (10), οι χαραγμένες επιγραφές με τα ονόματα των δημιουργών και του αναθέτη (60), (62)
- Πρωτεουσιάνικης αισθητικής, πολυτελής, κομψό ύφος από την Κίο της Βιθυνίας(25)
- Κυψελωτή διακόσμηση (10)
- Τα ολόγλυφα (5), (58)
- Η πλεκτή ταινία στη λαβή (5), (60)
- Ο κόμπος στη λαβή (4), (60)
- Ξυλόγλυπτοι (6), σταυροί (4), ζωγραφισμένοι(58), με πυρήνα ξυλόγλυπτο (5), (60)
- Σμάλτα, ημιπολύτιμες πέτρες (4),(5), (60)

Υφαντά

- Επιγονάτιο: Η κατά διαγώνια άξονα εικονογράφηση στο επιγονάτιο (39)
- Επιγονάτιο: Η ικανότητα ανατολικής και δυτικής εικονογραφίας από την Δεσποινέτα (39)
- Επιγονάτιο: Τα ανάγλυφα λουλούδια του άνθινου μπαρόκ (39)
- Επιγονάτιο: Τα δάνεια εικονογράφησης από τις άλλες τέχνες (39)
- Επιγονάτιο: Η στενή σχέση της χρυσό-κεντητικής και χρυσοχοΐας στα τέλη 17^{ου} στη Δεσποινέτα
- Επιτραχήλια: Αυστηρές μορφές αγίων (32)
- Επιτραχήλια: Μετωπική αρχαϊκού και συντηρητικού χαρακτήρα στάση (32)

- Επιτραχήλια: Τα πολυπρόσωπα επεισόδια (48)
- Επιτραχήλια: Τοξοστοιχία (32)
- Επιτραχήλια: Μικρά κυπαρίσσια για βάθος (32)
- Επιτραχήλια: Χρυσό βάθος (37)
- Επιτραχήλια: Σχεδόν $\frac{3}{4}$ των μορφών (37)
- Επιτραχήλια: Μόνο διακοσμητική αφήγηση (53)
- Επιτραχήλια: Το γεωμετρικό, διαχωριστικό πλέγμα (37) από χειρόγραφα του 17^{ου} αι.
- Επιτάφιοι: Η συγκρατημένη θλίψη (38) της Δεσποινέτας
- Επιτάφιοι: Η ένταση στους επιτάφιους της Δεσποινέτας (38)
- Επιτάφιοι: Πολυπρόσωπα (38)
- Επιτάφιοι: Κοσμικά σύμβολα (38)
- Επιτάφιοι: Μικρά εξαπτέρυγα σεραφείμ (38)
- Επιτάφιοι: Το κουβούκλιο της Αγίας Τράπεζας στο βάθος με τις καντήλες (38) της Δεσποινέτας
- Επιτάφιοι: Άνθινη ζώνη (38) επίπεδου χαρακτήρα (από σχέδια χαρακτηριστικής)
- Επιτάφιοι: Έμμετρη αφιέρωση (38)
- Σάκοι: Πολυπρόσωπα (45)
- Σάκοι: Σχηματοποιημένα σύννεφα (36)
- Σάκοι: Οι ηλιακοί ρόδακες (36),
- Σάκοι: Τα πολυτελή οθωμανικά υφαντά Seraser με τα ασημί και χρυσά νήματα (36)
- Λάβαρα: Ανθοφόρα τόξα (40)
- Λάβαρα: Οι τουλίπες, από το λεξιλόγιο των τοπικών υφασμάτων (40).

Χαρακτηριστικά και διακοσμητικά μοτίβο εκκλησιαστικών κειμηλίων της **μεταβυζαντινής περιόδου -18^{ος} αιώνας**

Μεταλλικά, ξυλόγλυπτα

- Η οθωμανική επιρροή (3),(27) ως προς τις τουλίπες (28)
- Ο άνθινος (26), (27), (28) δαντελωτός διάκοσμος (9),(2)
- Τα θρησκευτικά επεισόδια (27)
- Τα σπάνια ενυπόγραφα (2)
- Τα ραμμένα ετερογενή ένθετα (3)
- Οι ιδιόρρυθμες φόρμες των κειμηλίων(30)

- Σμάλτα (26),(27),(28),(9)
- Ξυλόγλυπτα (26)
- Ημιπολύτιμες πέτρες (26),(28)
- Συρματερά (28)
- Διάτρητο αρχιτεκτονικό βάθος (28)
- Δράκοι (3), (28),(26)
- Οι ολόγλυφες τουλίπες (27)
- Αναγεννησιακά και ροκοκό κοσμήματα(61) δυτικής αισθητικής

Υφαντά

- Πλούσιος φυτικός άνθινος διάκοσμος (49)
- Δρακοντοκτονία (41)
- Γραμμή οριζόντια στη μέση της εικόνας (49)
- Δυτικές επιρροές, βάθος, με αφιερωματικές επιγραφές (41)
- Η εκκοσμίκευση της εκκλησιαστικής τέχνης (43)
- Πλούσιος διάλιθος, διάκοσμος, στοιχείο χαρακτηριστικό του Ποντιακού Ελληνισμού (41)
- $\frac{3}{4}$ και ανφάς στις μορφές (49)
- Οι δικέφαλοι αετοί (43)
- Άνθινα διάχωρα (43)
- Τα ιερά πρόσωπα με τα στρατιωτικά ρούχα (41)
- Φουσκωτός ανάγλυφος φυτικός διάκοσμος (51)
- Ανάγλυφος διάκοσμος (52)

Συμπεράσματα

Εξετάστηκαν οπτικά, μορφολογικά και αισθητικά χαρακτηριστικά, εκκλησιαστικών κειμηλίων, μεταλλικών, υφαντών, ξυλόγλυπτων, των αιώνων 9^{ου} μέχρι 18^{ου} της Ορθόδοξης Χριστιανικής εκκλησίας, Η μελέτη υπογράμμισε ότι οι καλλιτέχνες των εκκλησιαστικών κειμηλίων ανέπτυξαν ευρύ εικονογραφικό ρεπερτόριο για την εικονογράφηση των κειμηλίων μέσα σε «εδάφη» διάφορων υφών . Το εικονογραφικό ρεπερτόριο αφορά

α. Στη διακοσμητική ματιέρα, με αρχαιοελληνικές αναφορές , οθωμανικές αναφορές , άλλες ανατολικές αναφορές, με σχηματοποιημένα μοτίβα

β. Στην ανθρωποκεντρική ματιέρα, με αρχαιοελληνικές αναφορές αλλά και ύφος ρωμαϊκής προέλευσης, και με παραλλαγές κλασικού, ιερατικού, μανιερίστικου, μπαρόκ ύφους. Ενδιαφέρον για περαιτέρω ανάπτυξη παρουσίασαν

μέσα στην κατηγορία τα ζητήματα: i. της πλαστικότητας μέσα στο πλαίσιο της με κλασικό ιδίωμα εκκλησιαστικής εικονογραφίας, ii, ο προσωπογραφικός ρεαλισμός, τα ομαδικά πορτρέτα, οι, ρωμαϊκής συνήθειας, προτομές μετάλλια για τα Άγια πρόσωπα, iii. το αντικλασικό ιερατικό ύφος και η αφαίρεση σε σχέση με τη θέση που απέδωσε στη ανθρώπινη μορφή, οι μανιέρες.

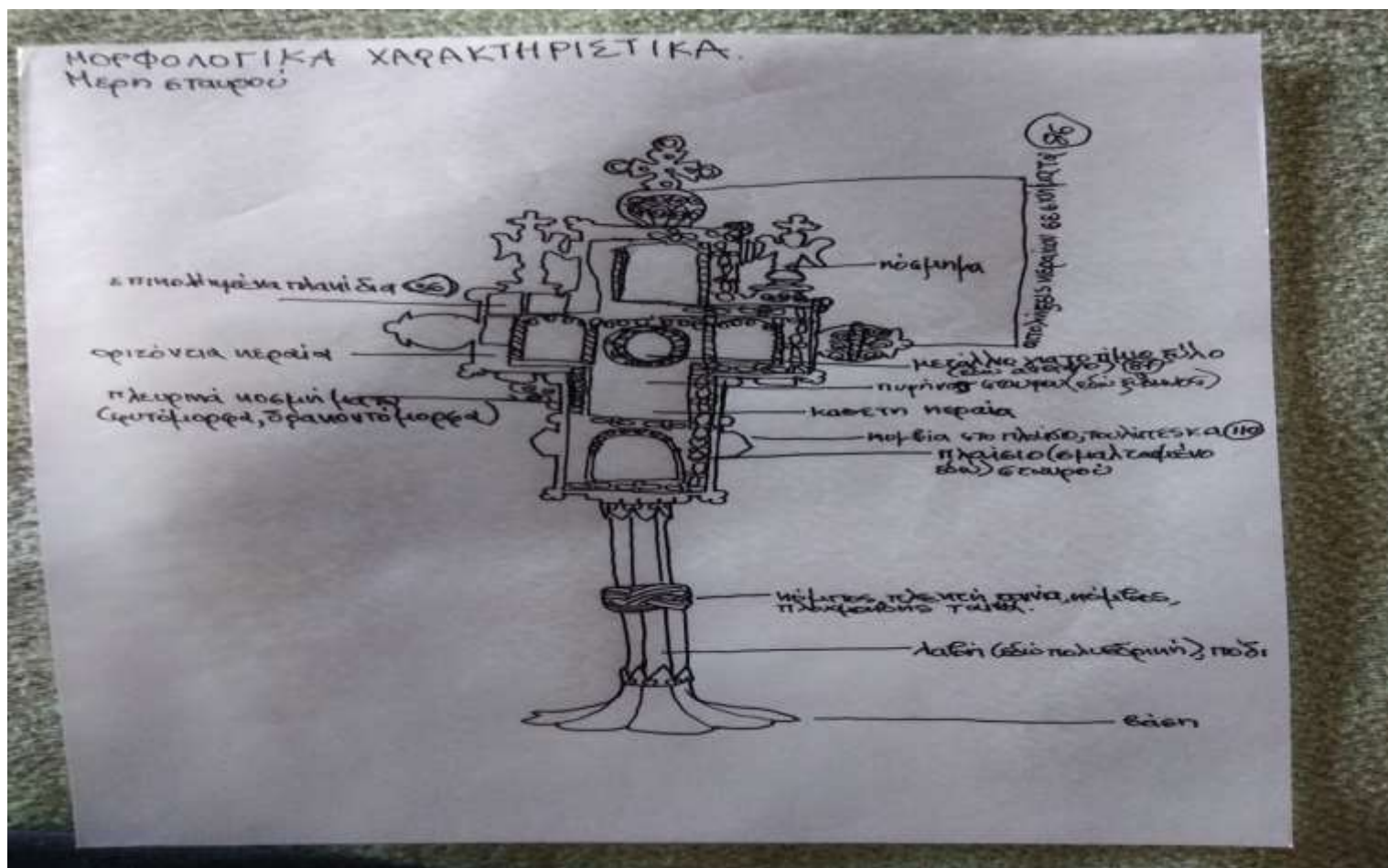
γ. Στη μυθικού περιεχομένου ματιέρα, με αναφορές αρχαιοελληνικής αλλά και ανατολικής προέλευσης.

δ Στη «γραφιστική» ματιέρα με επιγραφές, επιγράμματα.

Ως προς τα ύφη, ήδη έδινε αναφορά για το κλασικό και το αντικλασικό, δίπολο που απασχόλησε πρωταγωνιστικά την καλλιτεχνική αναζήτηση των δημιουργών.

Τέλος, η μελέτη υπογραμμίζει τα ζητήματα αξιών αισθητικού περιεχομένου που αναδύθηκαν με το ζήτημα της αυθεντικότητας της έκφρασης, του εκλεκτισμού.

Ορολογία μορφολογικών χαρακτηριστικών Σταυροί

Σχέδιο Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020), βασισμένο στο Σταυρό Αγιασμού, 17^{ου} αι., του Βυζαντινού Μουσείου Αθήνα, Τ374. (5)
ΙΕΡΑ ΠΟΤΗΡΙΑ

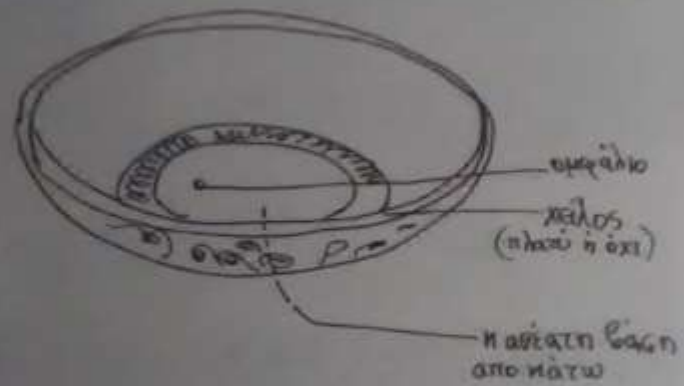
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Κέρη ποτίστρα

Σχέδιο Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020), βασισμένο στο δισκοπότηρο, β' μισό 17^{ου} αι. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 182 (22)

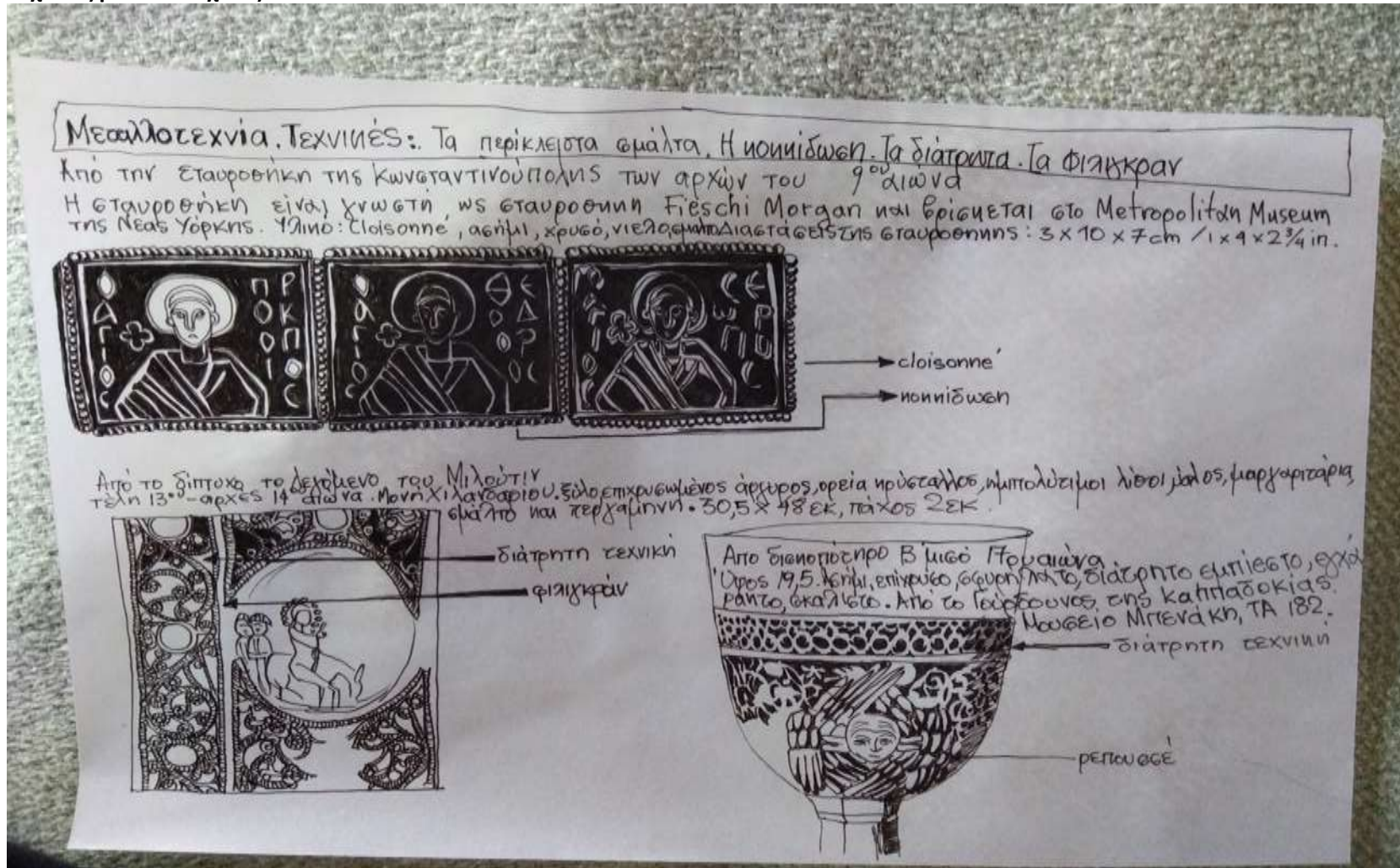
ΔΙΣΚΟΙ, ΤΑΣΙΑ

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
Δίσκοι, Τάσια

Σχέδιο Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020), βασισμένο στο Τάσι του Μητροπολίτη Λαυρέντιου, 1580-1587. Μουσείο Μπενάκη, 14074.(19)

Τεχνικές μεταλλοτεχνίας

Σχέδιο: Δρ Τσιμπουκίδου Ε. (2020), βασισμένο (στην άνω ζώνη) στη Σταυροθήκη της Κωνσταντινούπολης, αρχές 9^{ου} αι., γνωστή ως Σταυροθήκη Fieschi Morgan. Υλικό: Cloisonné, ασήμι, χρυσό, νιελωμένο, σμάλιτο. Διαστ. 3x10x7 cm/1x4x2 3/4 in. Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης.(64)

(στην κάτω ζώνη αριστερά), στο δίπτυχο το λεγόμενο του Μιλούτιν, τέλη 13ου – αρχές 14ου αι. Ξύλο, επιχρυσωμένος άργυρος, ορεία κρύσταλλος, ημιπολύτιμοι λίθοι, ύαλος, μαργαριτάρια, σμάλτο και περγαμινή. 30,5x 48 εκ., πάχος 2 εκ. Βενετία. Ιερά Μονή Χιλανδαρίου, Άγιο Όρος, Άθω(55)

(στην κάτω ζώνη δεξιά) στο Δισκοπότηρο, β' μισό 17ου αι. Ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, διάτρητο, εγχάρακτο, εμπίεστο, σκαλιστό, ύψος: 19,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 182, από το Γούρδουνος της Καππαδοκίας(22).

Τα χρυσά περικάρπια του 10 ου αι.

Σχέδιο: Δρ Τσιμπουκίδου Ε.(2020), βασισμένο στο ζευγάρι των χρυσών περικάρπιων με περίκλειστα σμάλτα του 10^{ου} αι. Διαστ. :Ύψος 7 εκ., Διάμετρος 8,6x 6,6 εκ. , υλικό κατασκευής: χρυσός και γυαλί, Προέλευση: Θεσσαλονίκη, του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη. Κωδικός: ΒΚΟ 262/2.

Κάθε περικάρπιο έχει 20 πλακίδια με πολύχρωμη διακόσμηση σμάλτου της περικλειστης τεχνικής, cloisonné. Τα πλακίδια απεικονίζουν εναλλάξ πτηνό που ραμφίζει φύλλο, φοίνικα και ρόδακα. Κάθε ένα πλακίδιο βρίσκεται μέσα σε ένα πλαίσιο κοκκιδωτής ταινίας. (65)

Ιερατικά άμφια

Σχέδιο: Δρ Τσιμπουκίδου Ε. (2020)

ΕΝΟΤΗΤΑ 12: Υφολογία φορητών εικόνων

Στην ενότητα δώδεκα εξετάζεται το ύφος φορητών εικόνων της Παλαιολόγειας σχολής και της Κρητικής Σχολής, μέσα από εικοσιπέντε (25) περιπτώσεις φορητών εικόνων, Βυζαντινής και μεταβυζαντινής προέλευσης, που βρίσκονται: στην Ιερά Μονή Ιβήρων Άγιο Όρος Άθως, στην Ιερά Μονή Διονυσίου, Άγιο Όρος Άθως, στην Ιερά Μονή Σταυρονικήτα Άγιο Όρος Άθως, στο Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, στο Μουσείο Μπενάκη.

Οι 25 φορητές εικόνες είναι οι παρακάτω:

- (1) Αγία Παρασκευή α΄ μισό του 14^{ου} αι. Αυγοτέμπερα σε ξύλο. Διαστ. 83x47,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 30261
- (2) Η φιλοξενία του Αβραάμ. Τελευταίο τέταρτο 14^{ου} αι. Διατ. 36x62 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 2973
- (3) Ο Άγιος Αντώνιος. Τελευταίες δεκαετίες 14^{ου} αι. Προέλευση : Άγνωστη. Ξύλο, αυγοτέμπερα, προετοιμασία σε ύφασμα. Διαστ. 73,5x46,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 31408
- (4) Άγιος Γεώργιος όρθιος δρακοντοκτόνος. Κρήτη, β΄ μισό 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 37,7x 28,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 3737
- (5) Ο Άγιος Μάρκος. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες, 1657. Διαστ. 66x54,1 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11198
- (6) Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα Κρήτη β΄ μισό 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 117x52 εκ. Μουσείο Μπενάκη (συλλογή Σταθάτου), αρ. ευρ. 21783
- (7) Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα και Άγιοι. Τρίπτυχο. Κρήτη, τέλος 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 20,7x 42,7 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 29537
- (8) Η Αγία Άννα με την Παναγία. Μέσα 15^{ου} αι. Αυγοτέμπερα σε ξύλο. Διαστ. 106x76 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 2998
- (9) Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων. Ζωγράφος Άγγελος, 15^{ος} αι. Διαστ. 122,8x70 εκ. Βυζαντινό Μουσείο, ΣΛ 285
- (10) Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος. Ζωγράφος Άγγελος. 15^{ος} αι. ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ
- (11) Ο λιθοβολισμός του πρωτομάρτυρα Στεφάνου. Ζωγράφος Μιχαήλ Δαμασκηνός. Διαστ. 46,5x36,5 εκ. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2122
- (12) Δέηση με τους Άγιους Άννα και Αντώνιο. Αρχές 17^{ου} αι. Διαστ. 78,5x62 εκ. με την κορνίζα 95,8x 80,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 7238
- (13) Προσκύνηση των μάγων. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες. 1667. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΑ
- (14) Αγία Θεοδώρα. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες, 1667. Διαστ. 85x60 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, ΣΛ 395-Λ 453
- (15) «ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ» Ζωγράφος Θεόδωρος Πουλάκης, β΄ μισό 17^{ου} αι. Διαστ. 142x80,5 εκ. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 1514
- (16) Ένθρονος Χριστός Αρχές 18^{ου} αι. Διαστ. 72,5x51,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο
- (17) Ένθρονη Θεοτόκος με Αρχαγγέλους Αρχές 18^{ου} αι. Διαστ. 72x51 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2095

- (18) Παναγία γλυκοφιλούσα με σκηνές Δωδεκαόρτου και Αγίους. Κωνσταντινούπολη (;) μέσα 14^{ου} αι. Διαστάσεις: 42x30x1 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 2972=
- (19) Άγιος Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία Οδηγήτρια . Ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος 1560-1567 Προέλευση: Ζάκυνθος. Διαστ.41x33 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11296
- (20) Η σταύρωση του Αγίου Ανδρέα. Ζωγράφος Μιχαήλ Δαμασκηνός. Διαστ.49x40 εκ. με το πλαίσιο. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2120
- (21) Χριστός Παντοκράτωρ του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 163x125 εκ. Κρητική σχολή
- (22) Παναγία Οδηγήτρια του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 162x125 εκ. Κρητική σχολή.
- (23) Χριστός Μεγάλης Δέησης, του Ευφρόσυνου, μέρος της μεγάλης Δέησης του εικονοστασίου τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Διονυσίου, Άγιο Όρος, έτος 1542. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 118x89 εκ. Κρητική σχολή.
- (24) Απόστολος Πέτρος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546. Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 62,5x51 εκ. Κρητική σχολή.
- (25) Απόστολος Παύλος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546, Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 61,5x 50 εκ. Κρητική σχολή.

i. Υφολογία σε φορητές εικόνες της Παλαιολόγειας σχολής

Υφολογικά χαρακτηριστικά από έργα των καλών εργαστηρίων της πρωτεύουσας Κωνσταντινούπολης τον 14^ο αιώνα.

- Η λιτή (1), κλασική ισορροπία της σύνθεσης (2), που αποτέλεσε κατόπιν πηγή έμπνευσης του ύφους της κρητικής σχολής
- Το λεπτοδουλεμένο ζωγραφικό πλάσιμο των σαρκωμάτων (2)
- Η κομψότητα των κινήσεων (2), ο λυρισμός (2)
- Η κλασικίζουσα ομορφιά των μορφών (2)
- Η αναβίωση των προτύπων από την αρχαία Ελληνική παράδοση, αρχαιοελληνικές αναφορές (2)
- Η χρωματικότητα, η ζωγραφικότητα (2)
- Το φώς που διαχέεται στο κέντρο της σκηνής (2)
- Η εξιδανικευμένη διαπραγμάτευση των ιερών προσώπων (2)
- Η πλαστικότητα τονικά και χρωματικά (θερμό ψυχρό, αντίθετο)

Υφολογικά χαρακτηριστικά από έργα των επαρχιακών εργαστηρίων της Παλαιολόγειας ζωγραφικής του 14ου αιώνα.

- Το αντικλασικό ύφος (3)
- Το ανάγλυφο φωτοστέφανο (3), το απτικό (3)
- Το εκφραστικό, το εξπρεσιονιστικό της μορφής (3)

Παλαιολόγεια τέχνη, Κωνσταντινούπολη. Περιεχόμενο του αριστοκρατικού ύφους της Παλαιολόγειας ζωγραφικής

- Το λιτό
- Το κλασικό
- Το όμορφο σύμφωνα με τα αρχαιοελληνικά πρότυπα
- Το χρωματικό πλάσιμο
- Το λεπτοδουλεμένο πλάσιμο
- Η εξιδανίκευση
- Ο λυρισμός
- Η κομψότητα
- Το κεντραρισμένο διάχυτο φώς.

Υφολογία σε φορητές εικόνες της Κρητικής σχολής.

Επιρροές της Κρητικής ζωγραφικής από την βενετσιάνικη ζωγραφική του 14ου αιώνα και γενικότερα από την ιταλική ζωγραφική της αναγέννησης

- Ο στικτός φωτοστέφανος, (4),(5) (ο στικτός διάκοσμος εντοπίζεται και σε έργο από επαρχιακό εργαστήριο, της Παλαιολόγειας τέχνης του 14^{ου} αιώνα)(3)
- Μαρμάρινοι θρόνοι σε προοπτική απόδοση (6), (7)
- Διακοσμητικά μοτίβα, δυτικότροπα κρινάνθημα, ανθέμια και χρυσογραφίες (6), και το (8)
- Οι χρυσογραφίες στα ενδύματα (6) και στον θώρακα των Αγίων (4), (9)
- Προοπτικά γεωμετρικά πατώματα (5)
- Η μορφή σε σώματα ιδιαίτερων ζώων (5)

Κρητική σχολή χαρακτηριστικά

Πηγή έμπνευσης της Κρητικής σχολής (7), (6), η κλασική, αριστοκρατική Παλαιολόγεια Κωνσταντινουπολίτικη σχολή του 14ου αιώνα με την χαρακτηριστική ευκρίνεια, ύφος, πτυχολογία, μνημειακότητα, σύνθεση (2)

- Στις δρακοντοκτόνες σκηνές ο ιδιαίτερος τύπος του αλόγου, η αμφίεση του αγίου, οι τριγωνικοί βράχοι, το χέρι του θεού που ευλογεί (10), (4), (9)
- Οι γωνίες των όγκων τονίζονται με ψιλές λευκές γραμμές – ψιμμιθιές – όπως τη χαλκογραφία
- Αδρά πλασίματα
- Όχι συγκεκριμένη πηγή φωτός
- Ευγενικές φιγούρες στάσεις χειρονομίες, η ήρεμη έκφραση των κρητικών μορφών (7),(6)
- Στενές φωτεινές λουρίδες πάνω στον σκοτεινό προπλασμό
- Ο όρθιος δρακοντοκτόνος άγιος (4), (9)

Ευγενικός κλασικισμός της κρητικής ζωγραφικής

- Χαρακτηριστικά κλασικιστικές αρχές, δάνεια από την αριστοκρατικού ύφους κλασική σχολή της Παλαιολόγειας Κωνσταντινούπολης
- Η αναζήτηση της συμμετρίας (7) (έμπνευση από την ισορροπία της κλασικής σχολής της Κωνσταντινούπολης του 14ου αιώνα (2)
- Σκιεροί χρωματισμοί
- Ευρυθμία
- Πτυχολογία
- Απαιτήσεις μνημειακής ζωγραφικής
- Λιτότητα, υποβλητικότητα (7)
- Ηρεμία, συγκρατημένες κινήσεις (7),
- Αρχαιοελληνικές στάσεις (11)
- Ισορροπία συνθέσεων (7) .

Διαφορές της Κρητικής ζωγραφικής από την Παλαιολόγεια

Η Κρητική σχολή με:

- Πιο κλειστή συγκρότηση σύνθεσης
- Πιο σταθερό σχέδιο
- Πτυχολογία πιο σκληρή αλλά και χρωματικά πλούσιοι
- Ανταύγειες φωτισμού απόκοσμου
- Πλούσια βλέμματα

- «Ανάγλυφη αναπαράσταση»
- Απότομη φωτοσκίαση
- Βίαιη αντίθεση
- Λιπή σύνθεση
- Ξηρό σχέδιο, σκούροι χρωματισμοί, μορφές τυπικές, ασκητικές, στεγνές.

Στοιχεία της Δυτικής ζωγραφικής γενικότερα και ειδικότερα της Ιταλικής ζωγραφικής

- Ιταλικά στοιχεία όπως η ξυλόγλυπτη διακόσμηση της εικόνας, τα verre englomisé (18), τα τρίλοβα τόξα, ο ακτινωτός φωτοστέφανος, ο σικτός φωτοστέφανος
- Ο μαρμάρινος θρόνος και η προοπτική του απόδοση, τα κρινάνθημα και οι χρυσογραφίες στη βενετσιάνικη ζωγραφική του 14^{ου} αι. (6), (9)
- Η δρακοντοκτονία προτίμηση της ρομανικής ζωγραφικής που αναβίωσε στη Δύση τον 14^ο και 15^ο αι. (9)
- Οι υστερογοτθικοί θρόνοι (7)

ii. Ασκήσεις υφολογίας

ΑΣΚΗΣΗ 1. Παλαιολόγεια ζωγραφική. Το κλασικό και το αντικλασικό ύφος του 14^{ου} αιώνα. Υφολογική διαπραγμάτευση στα 2 έργα του 14^{ου} αιώνα:

1. Άγιος Αντώνιος, τέλη 14^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη (3) και
2. Η φιλοξενία του Αβραάμ, τέλη 14^{ου} αι. Μουσείο Μπενάκη (2).

Θέματα εξέτασης: Το αντικλασικό, επαρχιακό, εκφραστικό, «ανάγλυφο» ύφος του 14^{ου} αιώνα μέσα στη Παλαιολόγεια ζωγραφική (3), το κλασικό αριστοκρατικό ύφος, η ισορροπία, οι αρχαιοελληνικές αναφορές, της Παλαιολόγειας ζωγραφικής του 14^{ου} αιώνα (2).

ΑΣΚΗΣΗ 2. Κρητική ζωγραφική. Υφολογική ανάλυση των έργων της Κρητικής σχολής:

1. Άγιος Γεώργιος Όρθιος Δρακοντοκτόνος, τέλη 15^{ου} αιώνα, Κρήτη, Μουσείο Μπενάκη (4),
2. Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα, τέλη 15^{ου} αιώνα, Κρήτη, Μουσείο Μπενάκη (6),
3. Τρίπτυχο Παναγία ένθρονη Βρεφοκρατούσα και Άγιοι, Κρήτη τέλος 15^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη (7),
4. Ο Άγιος Μάρκος, Εμμανουήλ Τζάνες, 17^{ος} αιώνας, Μουσείο Μπενάκη (5),
5. Άγιος Γεώργιος Έφιππος Δρακοντοκτόνος. Ζωγράφος Άγγελος, Κρήτη β' τέταρτο 15^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη (10).

Θέματα εξέτασης: Η ζωγραφική της Κρητικής σχολής και οι επιρροές της από την Παλαιολόγεια ζωγραφική, από την βενετσιάνικη ζωγραφική του 14ου αιώνα ειδικότερα, και από την ιταλική ζωγραφική της αναγέννησης γενικότερα.

ΑΣΚΗΣΗ 3. Υφολογική ανάλυση των έργων της Κρητικής σχολής του 16^{ου} αιώνα:

1. Χριστός Παντοκράτορας του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας), δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Μονής Ιβήρων, 16^{ος} αιώνας, ξύλο, αυγοτέμπερα (21),
2. Παναγία Οδηγήτρια του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας) δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Μονής Ιβήρων, 16^{ος} αιώνας, ξύλο, αυγοτέμπερα (22), και
3. Χριστός Μεγάλης Δέησης, του Ευφρόσυνου, μέρος της μεγάλης Δέησης του εικονοστασίου τέμπλου του Καθολικού της Μονής Διονυσίου, 16^{ος} αιώνας (23).

Θέματα εξέτασης: Τα ιδιαίτερα υφολογικά χαρακτηριστικά στο έργο του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας), σε σχέση με το ύφος της ζωγραφικής γενικότερα της Κρητικής σχολής. Η περίπτωση του ζωγράφου της Κρητικής σχολής, Ευφρόσυνου (16^{ος} αιώνας).

ΑΣΚΗΣΗ 4. Υφολογική ανάλυση των έργων της Κρητικής σχολής του 16^{ου} αιώνα:

1. Απόστολος Παύλος, του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας), Μεγάλη Δέηση, Μονή Σταυρονικήτα, ξύλο, αυγοτέμπερα, 61,5x 50 (25),
2. Απόστολος Πέτρος, του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας), Μεγάλη Δέηση, Μονή Σταυρονικήτα, ξύλο, αυγοτέμπερα, 62,5x51 (24).

Θέματα εξέτασης: Η ζωγραφικότητα, η πλούσια εύκαμπτη πτυχολογία, η μαλακή φωτοσκίαση, παρόλα τα γραμμικά φώτα, η πλαστικότητα, τα κλασικά με στοχαστική έκφραση πρόσωπα στο έργο του Θεοφάνη από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής, 16^{ος} αιώνας).

ΑΣΚΗΣΗ 5. Αναγνώριση υφολογικών δανείων από την Κρητική σχολή, σε μεταβυζαντινές αγιογραφίες του 18^{ου} αιώνα στα έργα:

1. Ένθρονος Χριστός, αρχές 18^{ου} αιώνα, 72,5x 51,5, Βυζαντινό Μουσείο (16)
2. Ένθρονη Θεοτόκος με Αρχαγγέλους, αρχές 18^{ου}, 72x51, Βυζαντινό Μουσείο (17)

Θέματα εξέτασης:

(16) ΑΠΟ ΚΑΛΟ ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ 18 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ (ΜΑΛΛΟΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ) -ΘΡΟΝΟΣ ΧΡΥΣΟΣ -ΠΛΟΥΣΙΟΣ -ΚΛΑΔΩΤΑ, ΑΝΘΟΣΤΟΛΙΣΤΑ ΣΧΕΔΙΑ	(17) ΑΠΟ ΚΑΛΟ ΒΟΡΕΙΟΕΛΛΑΔΙΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ 18 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ (ΜΑΛΛΟΝ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ) -ΠΛΟΥΜΙΣΤΟΣ ΜΕ ΑΝΘΗ ΘΡΟΝΟΣ -ΚΑΘΑΡΑ, ΛΑΜΠΕΡΑ, ΑΡΜΟΝΙΚΑ ΧΡΩΜΑΤΑ -ΕΝΤΟΝΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΟΤΗΤΑ -ΑΙΣΘΗΣΗ ΒΑΡΕΙΑΣ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑΣ
--	--

-ΛΥΘΟΚΟΣΜΗΤΗ ΤΑΙΝΙΑ ΣΤΟ ΚΑΘΙΣΜΑ -ΤΟΞΩΤΑ ΑΝΟΙΓΜΑΤΑ -ΧΡΥΣΟΚΕΝΤΗΜΑΤΑ ΣΤΑ ΜΑΞΙΛΑΡΙΑ -ΕΝΤΕΧΝΟ ΠΛΑΣΙΜΟ -ΜΑΛΑΚΕΣ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ ΦΩΤΟΣΚΙΑΣΗΣ	
--	--

iii. Κρητική σχολή ζωγραφικής

ΚΡΗΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ				
Ηράκλειο – Candia [Κέντρο εξαγωγικού εμπορίου] 15 ^{ος} -16 ^{ος} -17 ^{ος} αι. μ. Χ. Το 1669 η πτώση του Χάνδακα. Οι Βενετοί μεταφέρουν, ύστερα από συμφωνία με τους Τούρκους, φορητές εικόνες στην Βενετία.				
Έργα	Θέμα	Επιρροή	Μέσο	Χαρακτηριστικά
Παραγγελίες από το εξωτερικό, κυρίως Βενετία και άλλες καθολικές Μητροπόλεις άλλων Βενετοκρατούμενων περιοχών, και Ορθόδοξα μοναστήρια όπως Σινά, Πάτμο, Μετέωρα. Παραγωγή εκτεταμένη για πελατεία, με διαφορετικές καλαισθητικές προτιμήσεις λόγω της γεωγραφικής,	Απομάκρυνση από τον στενό δογματικό κύκλο και ανανέωση της εικονογραφίας εισάγοντας νέες σκηνές (ιδίως το δωδεκάορτο: Ευαγγελισμός, Γέννηση, Υπαπαντή, Βάφτιση, Μεταμόρφωση, Ανάσταση του Λαζάρου, Βαΐοφόρο, Σταύρωση, Ανάσταση, Πεντηκοστή, Κοίμηση της Θεοτόκου). Εικονογραφική σειρά	<u>Ευγενικός κλασικισμός της κρητικής ζωγραφικής.</u> <u>Κωνσταντινουπολίτικη παράδοση</u> Ανανεώνει την επαρχιώτικου τύπου ζωγραφική. Επιρροή κυρίως από την τελευταία φάση της Παλαιολόγιας ζωγραφικής. Λιτότητα, ηρεμία, ισορροπία των συνθέσεων <u>Διαφορές από την Παλαιολόγια ζωγραφική</u> -πιο οργανωμένη συγκρότηση σύνθεσης -σαφή τάση προς την ευρυθμία	φορητές εικόνες αυγοτέμπερες σε ξύλο τοιχογραφίες	Κρητική ζωγραφική Γενικότερα: -Οι γωνίες των όγκων τονίζονται με φιλές λευκές γραμμές – ψιμμιθιές – όπως τη χαλκογραφία - Αδρά πλασίματα - Πλαστικότητα -Όχι συγκεκριμένη πηγή φωτός -Ευγενικές φιγούρες στάσεις χειρονομίες, η ήρεμη έκφραση των κρητικών μορφών -Στενές φωτεινές λουρίδες πάνω στον σκοτεινό προπλάσμο. Ευγενικός κλασικισμός της κρητικής ζωγραφικής -Κλασικιστικές αρχές: -σκιεροί χρωματισμοί -πτυχολογία -απαιτήσεις μνημειακής

<p>θρησκευτικής, εθνικής διαφορετικότητας.</p> <p>Εικόνες καθαρά βυζαντινού τύπου αλλά και άλλες στις οποίες ενσωμάτωσαν, διακριτικά, στους βυζαντινούς τύπους επί μέρους στοιχεία Ιταλικής τέχνης.</p>	<p>στρατιωτικών αγίων (9), συχνά δρακοντοκτόνων στα εργαστήρια της κρητικής ζωγραφικής του 15^{ου} αιώνα (Η δρακοντοκτονία αγαπημένο θέμα της Ρομανικής ζωγραφικής).</p> <p>Ανάπτυξη της αίσθησης του χρώματος και του διακοσμητικού γούστου.</p> <p>Οι Ιταλοκρητικές εικόνες (αναπροσαρμογές έργων παλαιών Ιταλικών για την κάλυψη των θρησκευτικών αναγκών της Καθολικής παροικίας στην Κρήτη).</p>	<p>-πιο σταθερό σχέδιο -πτυχολογία πιο σκληρή αλλά και χρωματικά πλούσια -ανταύγειες φωτισμού απόκοσμου -πλούσια βλέμματα «ανάγλυφη αναπαράσταση» -απότομη φωτοσκίαση -βίαιη αντίθεση -λιτή σύνθεση.</p> <p>Οι διάφορες σκηνές στις τοιχογραφίες χωρίζονται με κόκκινες κάθετες ταινίες με τέτοιο τρόπο ώστε να εμφανίζονται ως φορητές εικόνες μέσα σε ερυθρά πλαίσια.</p> <p>-ξηρό σχέδιο, σκούροι χρωματισμοί, μορφές τυπικές, ασκητικές, στεγνές.</p> <p><u>Ιταλική Τέχνη</u> Μαρμάρινοι θρόνοι, κεντημένα, στικτά φωτοστέφανα, ακτινωτά φωτοστέφανα για τον Χριστό, διακοσμητικά μοτίβα, (Maniera Latina) Σειρές φραγκισκανών συμβόλων</p>		<p>ζωγραφικής -λιτότητα, υποβλητικότητα -ηρεμία, συγκρατημένες κινήσεις, -αρχαιοελληνικές στάσεις(11), -ισορροπία συνθέσεων.</p>	
---	---	---	--	--	--

		π.χ. JHS: Jesus Hominum Salvator		
ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ 15^{ος} αιώνας, 16^{ος} αιώνας, 17^{ος} αιώνας				
15^{ος} αιώνας Δημιουργός	ΘΕΜΑ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ		ΠΟΥ
Άγγελος	Ο Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος (ενυπόγραφη) (10)	Στις δρακοντοκτόνες σκηνές, ο ιδιαίτερος τύπος του αλόγου, η αμφίεση του αγίου, οι τριγωνικοί βράχοι, το χέρι του θεού που ευλογεί (10). Επιρροή από την Παλαιολόγεια κλασική σχολή της Κωνσταντινούπολης και την Βενετσιάνικη ζωγραφική. Γενικά χαρακτηριστικά του Άγγελου: πλάσιμο μορφών με ξεχωριστή ευαισθησία στη χρήση του χρώματος, λεπτές διαβαθμίσεις στα ροδαλά σαρκώματα και στις λαδοπράσινες σκιές, μικρογραφική επιδεξιότητα. Παραμένει κοντά στα πρότυπα της Παλαιολόγειας ζωγραφικής, έντονη αίσθηση της ζωγραφικότητας.		Αθήνα Μουσείο Μπενάκη
Άγγελος	Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων (9)	Ενυπόγραφο και αυθεντικό μετά από καθαρισμό. Διακοσμημένα ενδύματα. Η σειρά των στρατιωτικών αγίων (9).		Αθήνα Βυζαντινό Μουσείο
	Παναγία Ένθρονη Βρεφοκρατούσα (6)	Μαρμάρινοι θρόνοι, σε προοπτική απόδοση, κοσμημένοι με διακοσμητικά μοτίβα, κρινάνθεμα και χρυσογραφίες.		Μουσείο Μπενάκη

16^{ος} αιώνας (πρώτο μισό του 16 ^{ου} αιώνα) Δημιουργός Θεοφάνης από την Κρήτη (Θεοφάνης ο Κρής). Ο ευγενικός κλασικισμός του	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ (25 και 24) -ζωγραφικότητα, - πλούσια ρευστή εύκαμπτη πτυχολογία, -μαλακή εναλλαγή φωτοσκίασης, παρόλα τα γραμμικά φώτα, -σωματικό εύρος, πλαστικότητα,	ΠΟΥ -Μετέωρα Καθολικό του αγίου Νικολάου Αναπαυσα (Σώματα όχι με φυσικές αναλογίες, πνευματικότητα. Νεανικό έργο: Αναζητήσεις του με συνθέσεις λεπτοδουλεμένες λόγω του μικρού χώρου. Ιταλικά δάνεια σε διακοσμητικά. Πτυχολογία
--	--	--

<p>Θεοφάνειου κύκλου</p>	<p>-γαλήνια κλασικά πρόσωπα, στοχαστική έκφραση, (21 και 22) -λευκά γραμμική φώτα, με επίπεδες πλατιές πτυχές στο στήθος (22) -διαστικτός διακοσμημένος με ελισσόμενο βλαστό φωτοστέφανος (22) - άψογης εκτέλεσης χρυσογραφίες στα ενδύματα (21)</p>	<p>σύμφωνα με τις απαιτήσεις τη μνημειακής ζωγραφικής. Λίγες ιταλικές επιδράσεις από τις Ιταλικές χαλκογραφίες) -Άγιο Όρος</p>
<p>Μιχαήλ Δαμασκηνός (δεύτερο μισό 16^{ου} αιώνα) Νέα εικαστική κοσμοθεωρία Ο ΕΚΛΕΚΤΙΣΜΟΣ</p>	<p style="text-align: center;">ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ</p> <p>-<u>Εκλεκτισμός</u>: Νέο πολιτιστικό ύφος -Η διείσδυση της αναγεννησιακής ζωγραφικής στη παράδοση της μεταβυζαντινής κρητικής αγιογραφίας -Ικανότητα σύνθεσης των αναγεννησιακών δανείων στη μεταβυζαντινή ζωγραφική -Πιστός στη αντιρεαλιστική αντίληψη της βυζαντινής ορθοδοξίας -Ελληνοκεντρικά ιδανικά της αστικής τάξης της Βενετοκρατούμενης Κρήτης. -Ο προβληματισμός του Δαμασκηνού πάνω στις κατακτήσεις της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης :ανοιχτή σύνθεση, άμεση αίσθηση του προοπτικά σχεδιασμένου χώρου</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η σταύρωση του Αγίου Ανδρέα (20) Βυζαντινό Μουσείο Αθήνα (ενυπόγραφο, χρυσό κάμπο, φυσική απόδοση χαρακτηριστικών). 2. Ο λιθοβολισμός του πρωτομάρτυρα Στέφανου (11), Βυζαντινό Μουσείο Αθήνα (ο αρχαιοελληνικός σφαιροβόλος, αυθεντικό μετά την αποκάλυψη της πρώτης πλαστής υπογραφής μετά από καθαρισμό), η δυσμορφία του προσώπου, ενώ στην εικονογραφία ο Στέφανος εύμορφος).

<p>ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ Ευφρόσυνος</p>	<p>ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ Το διαφορετικό ύφος του Ευφρόσυνου, από τον Θεοφάνη, στη ρεαλιστικότερη διάθεση των μνημειακών μορφών, επιρροή από την Παλαιολόγεια ζωγραφική. Γλυκύτητα έκφρασης, Μαλακή εναλλαγή φωτοσκίασης, ζωγραφική λειτουργία των γραμμικών φώτων (23)</p>		<p>ΠΟΥ Χριστός Μεγάλης Δέησης, 1542, Μονή Διονυσίου Άγιο Όρος (23)</p>
<p>16ος αιώνας Δομήνικος Θεοτοκόπουλος</p>	<p>Ο άγιος Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία Οδηγήτρια (19)</p>	<p>Ο άγγελος δυτικός, η αναγεννησιακή πολυθρόνα ύστερο-γοθικού τύπου, τρίποδας για την παλέτα του ζωγράφου, σύνθεση ενταγμένη στη βυζαντινή παράδοση</p>	<p>Μουσείο Μπενάκη Αθήνα</p>
<p>17^{ος} αιώνας</p>	<p>Δέηση με τους Αγίους Άννα και Αντώνιο (12), συγγένεια με έργα του Θωμά Μπαθά</p>	<p>Προοπτική σύνθεση</p>	<p>Βυζαντινό Μουσείο Αθήνας</p>
<p>Εμμανουήλ Τζάνες Εμμανουήλ Τζάνες</p>	<p>Η προσκύνηση των μάγων (13), ο Άγιος Μάρκος (5) Αγία Θεοδώρα (14)</p>	<p>Δυτικά ζωγραφικά πρότυπα Δυτικά ζωγραφικά πρότυπα</p>	<p>Βυζαντινό Μουσείο Αθήνας Βυζαντινό Μουσείο Αθήνας</p>
<p>Θεόδωρος Πουλάκης</p>	<p>Επί σοι Χαίρει (15)</p>	<p>Δάνεια από φλαμανδικές χαλκογραφίες με πρόδηλη την τάση για μπαρόκ ύφος</p>	<p>Βυζαντινό Μουσείο Αθήνας</p>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ενότητα 1

Βιβλία/Τόμοι:

- Θησαυροί του Άγιου Όρους (1997) Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους Άθω, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997. Θεσσαλονίκη
  - Κατάλογος της έκθεσης « Θεοφάνης Ο Κρής» Εθνική Πινακοθήκη, 1993
- Άρθρα:
- Περιοδικό Ζυγός, τ.4-Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1973
  - Χυδους Ε. (2014). Short but explosive. Rics Property Journal, March/April 2014
  - Ντούρου Α. (2018). Εκτιμητική έργων τέχνης, Τι περιλαμβάνει η εκτιμητική διαδικασία. Archaeology & arts, 6/8/2018.
- Πηγές από το διαδίκτυο:
- Αρχείο του τέως Ταμείου Ανταλλαξίμων, κωδικός αναγνώρισης: GRGSA-CSA_PAO593, χρονολογίες 1323-1930, στο Γενικά Αρχεία του Κράτους, @ρχειομνήμων, arxheimnimon.gak.gr
  - EDUJOB eMentoring. www.edujob.gr/ Εκτιμητής Έργων Τέχνης
  - Εταιρία Ελλήνων Ιστορικών Τέχνης, EEIT, eeit.org
  - Υπουργείου Οικονομικών .www.minfin.gr,/Γ.Γ. Οικονομικής Πολιτικής/ Μητρώο Πιστοποιημένων Εκτιμητών/ Νομοθεσία.
  - International Foundation for Art Research, IFAR
  - International Society of Appraisers ISA
  - International Fine Art Appraisers (ifaa)
  - The International Group of Valuers Associations TEGOVA
  - The Wildenstein Plattner Institute, Inc
  - Εταιρία Ελλήνων ιστορικών τέχνης
  - Hellenic Auctions (2020). 30^η Ελλήνων Τέχνη. Επίλεκτα έργα Ελληνικής Τέχνης 19ου & 20ου αιώνα. Hellenic Auctions, Διαδικτυακή Ζωντανή Δημοπρασία, Θεσσαλονίκη 2020.
  - Σύλλογος Εκτιμητών Ελλάδος (Σ.ΕΚ.Ε)
  - Fake or Fortune , BBC One/U.K.
- Ενότητα 2**
- Η Biennale των Antiquaires, στη Φλωρεντία, Περιοδικό Ζυγός, τ.29, Νοέμβριο;- Δεκέμβριος 1977.
  - Nauro F. Campos, Renata Leite Barbosa (2008): Paintings and numbers: An investigation of sales rates, prices and returns in Latin American Art Auctions. Discussion Paper Series, No.3445, April 2008, IZA DP No.3445.
  - Σώκου Κατερίνα (2008), Τα μυστικά των δημοπρασιών. Το Βήμα online, 24 Νοεμβρίου 2008.

- Σωματείο Αρχαιοπωλών & Εμπόρων Έργων Τέχνης της Ελλάδας. www.hada.gr
- Εταιρία BOTSIS AUCTIONS
- Οίκος Christies. https://www.christies.com/icons-and-artefacts-from-21941.aspx?saletitle=#lot_5152440
- <https://www.kathimerini.gr/323969/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/erga-texnhs-pws-ka8orizontai-oi-times-toys-sthn-agera>

Ενότητα 3

- Catalogue Raisonne Scholars Association CRSA
- Gaunt W. (1926) .The Etchings of Frank Brangwyn, RA. A Catalogue Raisonne. The Studio, London
- International Catalog Raisonne Association <https://.icra>. Art
- International Foundation for Art Research, IFAR

Ενότητα 4

- European Group of Valuers Associations. www.tegova.org

Ενότητα 5

- Κυριαζόπουλος Κ. (1993). Προστασία πολιτιστικών αγαθών και θρησκευτική ελευθερία, Εκδόσεις Σάκκουλα, ISBN 9789603011200
- Θεοχάρη Μ. (1986) Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα. Αθήνα, Αποστολική διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος
- Μιχαηλίδης Γ. (2005). Οι εικόνες, ο νόμος, και ο παράνομος. Περιοδικό ΟΝΑΡ, τεύχος 7, Νοέμβριος 2005.
- Σύνταγμα της Ελλάδος 1975, ΦΕΚ Α 111-09-6-1975
- Νόμος 5351/1932, ΦΕΚ 275/Α΄/24.8.1932, άρθρα 1-2 Περί κωδικοποίησης των διατάξεων του Νόμ. 5351 ως και των εν ισχύι σχετικών διατάξεων των Νομ. ΒΧΜΣΤ΄, 2447, 491, 4823 και του Ν.Δ. της 12/16 Ιουν. 1926 εις εν ενιαίον κείμενο νόμου, φέρον τον αριθμ.5351 και τον τίτλον περί αρχαιοτήτων
- Νόμος 590/1977, ΦΕΚ Α΄146/31.5.1977 Περί του καταστατικού Χάρτου της Εκκλησίας της Ελλάδος
- Νόμος 3028/2002 ΦΕΚ Α-153/28-6-2002 Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς:
- Νόμος 4254/2014, ΦΕΚ Α΄85/7-4-2014 Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο εφαρμογής του ν. 4046/2012 και άλλες διατάξεις
- Ποινικός κώδικας, άρθρο 374, παράγραφος 1
- Κανονισμός Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας της Ελλάδος 9/1971- ΦΕΚ 28/ Α/8-2-1971
- Centre International d' Etudes Textiles Anciens cieta.fr
- International Council of Museums ICOM
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO

Ενότητα 6

- Μαργαρίτωφ Τ. (1973). Πώς ελέγχεται ή αυθεντικότητα ενός πίνακος. Περιοδικό Ζυγός, τεύχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1973

Ενότητα 7

- Ερευνητικό κέντρο πιστοποίησης και αποκατάστασης έργων τέχνης ΝΙΚΙΑΣ (www.nikias.gr) Έκθεση θετικής τεκμηρίωσης γνωμάτευσης αυθεντικότητας του έργου «ΑΡΤΕΜΙΣ» του Νικόλαου Γύζη,
- Λυδάκης Σ., Βογιατζής Τ.(1990)Σύντομο Λεξικό Όρων της Ζωγραφικής. ΜΕΛΙΣΣΑ, Αθήνα
- Θησαυροί του Άγιου Όρους (1997) Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους Άθω, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997. Θεσσαλονίκη
- Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας.
- Κατάλογος της έκθεσης « Θεοφάνης Ο Κρής. Εικόνες από τον Ιερό Ναό του Πρωτάτου Άγιον Όρος» Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου,1993
- Περιοδικό Ζυγός, τ.4-Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1973
- Χατζηδάκης (1987), Μπορμπουδάκης (1993), Πλάκα (1993).

Ενότητα 8

- Χατζηνάσιου Α. (2018). Το στήσιμο μιας συλλογής. Στο: Τα νέα της τέχνης, No. 241, Νοέμβριος 2018 – Ιανουάριος 2019

Ενότητα 9

- Βαρβούνης Μ. Γ. (2008). Προσκυνηματικός τουρισμός και Ελληνική λαϊκή τέχνη. Erytheia. Revista de Estudios Bizantinos y Neogriegos 29, σ. 217- 228
- Βαρβούνης Μ.Γ.(2012) Το “κιτς” στη σύγχρονη Ελληνική εκκλησιαστική και λαϊκή θρησκευτική τέχνη. Θεολογία 1/2012.

Ενότητα 10

- Θησαυροί του Αγίου Όρους (1997). Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους, Άθω. Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997, Θεσσαλονίκη 1997.
- Καριωτογλου Α. (1996). Χαλκηδών .Η ιστορική Μητρόπολη της Βιθυνίας. Εκδόσεις Μίλητος, Αθήνα
- Σιούλης Τ. (2002). Η εκκλησιαστική ξυλογλυπτική τέχνη των λαϊκών τεχνιτών. Στο: Εικαστική Παιδεία, No. 18, 2002
- Ερωτόκριτος Νικόλας& Μιχαηλίδης Περικλής (2013). Εφαρμογή Σύγχρονων Τεχνικών Σχεδίασης Σε Εκκλησιαστικά Ξυλόγλυπτα, Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Σχεδιασμού και Τεχνολογίας Ξύλου και Επίπλου, ΤΕΙ Θεσσαλίας
- Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, MVN Consultants (2018) Έκθεση «ΤΕΜΠΛΟΝ. Άγιες μορφές, αόρατες πύλες πίστης, 20^{ος} και 21^{ος} αιώνας» ,Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη
- Ingo F. Walther, Norbert Wolf (2001). Codices illustres. The world's most famous illuminated manuscripts. 400 to 1600.Taschen.
- Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας.

Τα έργα εκκλησιαστικής ξυλογλυπτικής που αναφέρονται στην ενότητα και η πηγή του 10.7.είναι:

10.1. Δύο αναλόγια, 15ος αι., ξύλο, 117x48 εκ., Ιερά Μονή Βατοπαιδίου, Άγιο Όρος, Άθω

10.2. Βημόθυρα, 16ος αι., ξύλο, αριστερό θυρόφυλλο 110x30 εκ., δεξιό 110x 31,5 εκ., Ιερά Μονή Αγίου Παύλου,. Άγιο Όρος, Άθω

10.3. Τέμπλο του Πρωτάτου, 17ος αι., ξύλο, Ιερομόναχος Νεόφυτος, Καρυές, Κτίριο Ιεράς Κοινότητας, Άγιο Όρος, Άθω

10.4. Βημόθυρα, έτος 1700 περίπου, ξύλο, αριστερό θυρόφυλλο 132x31 εκ., δεξιό 132x 31,5 εκ. Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου, Άγιο Όρος, Άθω

10.5. Βημόθυρο, 1760, από το τέμπλο της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας. Κελί του Αγίου Γεωργίου του Καλαθά στις Καρυές. Άγιο Όρος, Άθω

10.6. Τέμπλο Αγίου Σπυρίδωνα Άρτας, 19ος αι.

10.7. Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, MVN Consultants (2018) Έκθεση «ΤΕΜΠΛΟΝ. Άγιες μορφές, άορατες πύλες πίστης, 20ος και 21ος αιώνας» ,Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη <http://www.laskaridisfoundation.org/ekthesi-templon-agies-morfes-aorates-piles-pistis-20os-ke-21os-eonas/>.

10.8. Παλαιό ξυλόγλυπτο τέμπλο, τέλη 18^{ου} αι. στο παρεκκλήσι της Παναγίας, από τον Ιερό Ναό Προφήτη Ηλία Σκουτάρεως, Χαλκηδόνα, Μητρόπολη της Βιθυνίας

Τα εικονογραφημένα χειρόγραφα που αναφέρονται στην ενότητα είναι:

10.9. Wiener Dioskurides, 6ος αι., Vienna, Osterreichische National-bibliothek

10.10 Wiener Genesis, 6^{ος} αι., Vienna, Osterreichische National-bibliothek

10.11 Codex Purpureus Rossanensis, 6^{ος} αι., Rossano Calabro, Museo dell Arcivescova

10.12 Bible of Leo the Patrician, 10^{ος} αι., Rome, Biblioteca Apostolica Vaticana

10.13 Paris Psalter, 10^{ος} αι., Paris, Bibliotheque nationale de France, MS. Gr. 139

10.14 Το σχέδιο του εικονογραφημένου χειρογράφου με την αρίθμηση 10.14, είναι σχέδιο της Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020) και είναι βασισμένο στο εικονογραφημένο χειρόγραφο: Οι τρεις λειτουργίες και ευχή του μέλλοντος μεταλαβείν, 17^{ος} αι. Χαρτί. Φ.84, Διαστ. 24x17 εκ. Στάχωση δερμάτινη με εμπίεστα χρυσά κοσμήματα. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, γφ 85(ΧΑΕ 6485), από το βιβλίο Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας.

10.15 Το σχέδιο του εικονογραφημένου χειρογράφου με την αρίθμηση 10.15 είναι σχέδιο της Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020) και είναι βασισμένο στο εικονογραφημένο χειρόγραφο: Les Tres Belles Heures de Notre-Dame du Duc de Berry, 1380-1412, Folio 76 verso//77 recto, από το βιβλίο Ingo F. Walther, Norbert Wolf (2001). Codices illustres. The world's most famous illuminated manuscripts. 1400 to 1600. Taschen.

10.16 Το σχέδιο του εικονογραφημένου χειρογράφου με την αρίθμηση 10.16 είναι σχέδιο της Δρ Τσιμπουκίδου Ε (2020) και είναι βασισμένο στο μουσικό εικονογραφημένο χειρόγραφο: Αναστασιματάριο Ανθολογία της Ιεράς Μονής Ξενοφώντος , κωδ. 128, έτους 1671. Γραφέας: Παναγιώτης Χρυσάφης ο νέος και πρωτοψάλτης. Χάρτης, 18,5x 13,6 εκ., φφ.251, από το βιβλίο Θησαυροί του Αγίου Όρους (1997). Ιερά Κοινότητα Αγίου Όρους, Αθω. Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997, Θεσσαλονίκη 1997.

10.17 Ευαγγελιστάριο, 11^{ος} αι. Περγαμηνή, Φ 336.Διαστ.30x22 εκ . Στάχωση δερμάτινη με εμπίεστα κοσμήματα. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 145 (Κ. Πρ. 217)

10.18 Ευαγγελιστάριο, 12^{ος} αι. Περγαμηνή, Φ 321.Διαστ.33,5x25,5 εκ , Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 142 (Κ. Πρ. 94)

10.19 Τετραευάγγελο. Αποκάλυψη του Ιωάννου, 13^{ος} αι. Περγαμηνή, Φ.230.Διατ.22,5x16 εκ, Στάχωση δερμάτινη με εμπίεστα κοσμήματα. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 155 (BM 2779)

10.20 Οι τρεις λειτουργίες και ευχή του μέλλοντος μεταλαβείν, 17^{ος} αι. Χαρτί. Φ.84. Διαστ.24x17 εκ., Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 85 (ΧΑΕ 6485)

10.21 Προσκυνητάριον της Αγίας Πόλεως Ιερουσαλήμ. Τέλος 17^{ου} αι.. Χαρτί. Φ.32.Διαστ.15,5x10,5 εκ Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, χφ 121 (ΧΑΕ 4291)

10.22 Ωδαί. Φύλλο από τον κώδικα 49 της Μονής Παντοκράτορος. Περγαμηνή από το Άγιο Όρος, 1084,.Διαστ. 160x110 χιλ.,φ.1.Μουσείο Μπενάκη, Μπ.66

10.23 Ευαγγελιστάριο, 11^{ος} αι. Περγαμηνή. Από την Κασταμονή της Μ. Ασίας. Διαστ.31x26 εκ., φφ.3.Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 315

10.24 Τα τέσσερα Ευαγγέλια. Περγαμηνή από το ναό του Αγ. Γεωργίου στην Αργυρούπολη του Πόντου, 13^{ος}- 14^{ος} αι. με αργυρό κάλυμμα του 1728. Διαστ.23,3x 17,9 εκ.,φφ.216

Ενότητα 11

Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας.

Θεοχάρη Σ. Μ. (1986). Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδας, Αθήνα, 1986.

Θησαυροί του Αγίου Όρους (1997). Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους, Αθω. Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997, Θεσσαλονίκη 1997.

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκη. www.mbp.gr

Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης Νέα Υόρκη. The Met. www.metmuseum.org

Τσιμπουκίδου Ε. (2020) Εισηγήσεις καλών τεχνών στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθήνας .(Υπό έκδοση)

Οι αριθμήσεις εντός παρένθεσης που εμφανίζονται μέσα στο κείμενο της ενότητας 11, αφορούν στα εκκλησιαστικά κειμήλια όπως αυτά αναγράφονται παρακάτω:

(1)Στάχωση Ευαγγελισταρίου, 1645, Διαστ. 45x29,5x10,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 17(χφ 158)

(2)Στάχωση Θείας Λειτουργίας, 17-5-(1705), Διαστ. 36x22x3,6 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ2 (χφ 183)

(3)Στάχωση Βιβλίου, αρχές 18^{ου} αι. Διαστ. 33,6x25,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2710

(4)Σταθρός Αγιασμού, 1687, Ύψος 23,3 εκ. Διαμ. βάσης 8,3 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 388

(5)Σταυρός Αγιασμού, 17^{ος} αι. Ύψος 24,7 εκ. Διαμ. βάσης 5,4 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 374

(6)Ξυλόγλυπτος Σταυρός, 17^{ος} αι. Ύψος 50,5 εκ. Πλάτος 33 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ1627

(7)Σταυρός- Λειψανοθήκη, 14^{ος}- 15^{ος} αι. Ύψος 29,5 εκ. Πλάτος 16,3 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 463

(8)Σταυρός Λιτανείας, 16^{ος} -17^{ος} αι. Ύψος 37,5 εκ. Πλάτος 18 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 484

(9) Άγιο Ποτήριο Αργυρεπίχρυσο, 1710, Ύψος 25,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο Τ 1592

(10) Αργυρός Λειτουργικός Δίσκος , 1668, Διάμ.41 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 847

(11) Σταυρός-Εγκόλπιο, 13^{ος} – 14^{ος} αι. Χρυσός και lapis lazuli. Άγνωστη προέλευση. Ύψος: 4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 1853

(12) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, 9^{ος} αι. Κράμα χαλκού, χυτό, με λεπτομέρειες εγχάρακτες και σικτικές. Προέλευση άγνωστη. Διαστ, 9,5x 5,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη. 21990-21991, Συλλογή Σταθάτου

(13) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, Φύλλο ασημιού εγχάρακτο, με νιέλλο, 9^{ος} – 10^{ος} αι. Προέλευση: Κωνσταντινούπολη (;), Διαστ. 7,3x 4,4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11438

(14) Φορητός Σταυρός- Λειψανοθήκη, κράμα χαλκού, χυτό, με εγχάρακτη διακόσμηση και νιέλλο, 10^{ος} -11^{ος} αι. Προέλευση: Ταμείο Ανταλλαξίμων. Διαστ. 10x 5,7 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11412

(15) Φορητός Σταυρός, 11^{ος}-12^{ος} αι. Ασήμι επίχρυσο, χυτό και εγχάρακτο. Προέλευση άγνωστη. Διαστ. 5,1x 3,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 11426

(16) Σταυρός Λιτανείας, Α΄ μισό 11^{ου} αι. Προέλευση Κωνσταντινούπολη(;) Κράμα χαλκού χυτό, με εγχάρακτη διακόσμηση. Διαστ. 36x 30,2 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11442

(17) Σταυρός Λιτανείας 11^{ος} αι. Από την Αδριανούπολη. Ασήμι επίχρυσο και νιέλλο σε σιδερένιο πυρήνα, ύψος με λαβή 54,4 εκ. Πλάτος: 31 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 146, από το Ταμείο Ανταλλαξίμων

(18) Δισκοπότηρο, τέλη 15^{ου}- αρχές 16^{ου} αι. Ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, σκαλιστό, διάτρητο, λακκωτό σμάλτο, ύψος: 19,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 181

(19) Τάσι του Μητροπολίτη Λαυρεντίου, 1580-87, ασήμι επίχρυσο, χυτό, σκαλιστό, λακκωτό σμάλτο. Διάμετρος: 11 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 14074

(20) Τάσι με Οθωμανικό Διάκοσμο, μέσα 16^{ου} αι. Ασήμι επίχρυσο, χυτό, σκαλιστό, εγχάρακτο. Διάμετρος: 15,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 13772

(21) Ευαγγέλιο από την Αδριανούπολη, έκδοση 1637, κάλυμα 1676, ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, εμπίεστο, σκαλιστό. Ύψος: 29 εκ. Πλάτος: 21 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 499

(22) Δισκοπότηρο, β΄ μισό 17^{ου} αι. Ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, διάτρητο, εγχάρακτο, εμπίεστο, σκαλιστό, ύψος: 19,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 182, από το Γούρδουνο της Καππαδοκίας

(23) Σταυρός Λιτανείας από την Κωνσταντινούπολη, 1689, ασήμι σφυρήλατο με επιχρυσώσεις, χυτά στοιχεία, νιέλλο, ύψος: 64,3 εκ. Πλάτος: 37,4 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 632

(24)Δίσκος με Προτομές Αποστόλων, β' μισό 17^{ου} αι. Ασήμι σφυρήλατο, εγχάρακτο, σκαλιστό. Διάμετρος: 23, 8 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 22082

(25)Ευαγγέλιο, έκδοση 1686, ασημένια στοιχεία 1702, ασήμι επίχρυσο, σφυρήλατο, εμπίεστο, σκαλιστό, χιτά στοιχεία, ύψος: 36,5 εκ. Πλάτος: 25,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 529, από την Κίο της Βιθυνίας

(26)Σταυρός από τη Μονή Χουτουρά, 1700, ασήμι, επίχρυσο, σμάλτο, ημιπολύτιμες και γυάλινες πέτρες, ξυλόγλυπτος πυρήνας, ύψος: 23, 9 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 185

(27)Σταυρός Αγιασμού, ά μισό 18^{ου} αι. Ασήμι επίχρυσο, σμάλτο, ξυλόγλυπτο πυρήνας, ύψος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 187, από την Αργυρούπολη του Πόντου

(28)Σταυρός Αγιασμού, 18^{ος} αι. Ασήμι επίχρυσο, σμάλτο, πέτρες, ξυλόγλυπτος πυρήνας, ύψος 23 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 197, από την Κερμίρα της Καππαδοκίας

(29)Ευαγγέλιο από τις Σαράντα Εκκλησιές, έκδοση 1687, κάλλυμα 1710, ασήμι επίχρυσο, χιτό σφυρήλατο, σμάλτο, νιέλλο, πέτρες, ύψος: 33 εκ. Πλάτος: 23 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 493

(30)Δισκοπότηρο, 1729, μεταγενέστερο κάλυμμα, ασήμι, σφυρήλατο με επιχρυσώσεις, χιτό, διάτρητο, εγχάρακτο, νιέλλο, ύψος:30,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 180, από τη Μονή Ταξιάρχη Καππαδοκίας

(31)Επιτραχήλιο, 1585, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 142 εκ. Πλάτος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9336

(32) Επιτραχήλιο, 1600, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 138 εκ. Πλάτος: 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9337

(33)Επιμάνικο, 16^{ος} αι. Χρυσοκέντημα σε υποκίτρινο μεταξωτό, ύψος: 19 εκ. Πλάτος 27 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9323

(34)Αντιμνήσιον, μέσα 16^{ου} αι. Αργυροκέντημα σε γαλάζιο μεταξωτό, ύψος: 40 εκ. Πλάτος: 53 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 1025

- (35)Επιτάφιος, 1599, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό με επιζωγραφίσεις. Ύψος: 80 εκ. Πλάτος: 107 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9338
- (36)Αρχιερατικός Σάκκος, πριν το 1629, χρυσοφασμένο μεταξωτό, χρυσοκέντητος πόλος, ύψος: 130 εκ. Πλάτος: 120 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9349, από τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σερρών
- (37)Επιτραχήλιο, 1666, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό με μαργαριτάρια, ύψος: 138 εκ. πλάτος: 25 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9351
- (38)Επιτάφιος της Δεσποινέτας, 1682, χρυσοκέντημα σε σκούρο μπλέ μεταξωτό, ύψος: 113 εκ. Πλάτος: 150 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 959 α, από την Άγκυρα
- (39)Επιγονάτιο της Δεσποινέτας, 1696, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 67,9 εκ. Πλευρά 48 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 9357
- (40) Εικόνα του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης, τέλη 17^{ου} αι. χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, ύψος: 62,5 εκ. Πλάτος: 42,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 40, από την Τραπεζούντα
- (41)Εικόνα- Λάβαρο του Αγίου Γεωργίου, 1731, χρυσοκέντημα σε κόκκινο μεταξωτό, μαργαριτάρια, ημιπολύτιμες και γυάλινες πέτρες, ύψος: 108 εκ. Πλάτος: 72 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 13, από την Αργυρούπολη του Πόντου
- (42)Χρυσό Αμφιπρόσωπο Εγκόλπιο, μέση βυζαντινή περίοδος, ύψος: 3,6 εκ. Πλάτος: 1,7 εκ. Πάχος: 0,8 χιλ. Αθήνα, Μουσείο Π. & Αλ. Κανελλοπούλου, αρ. ευρ. 86
- (43)Μίτρα, 1715, Χρυσοκέντημα σε σκούρο μπλέ βελούδο και κόκκινο μεταξωτό, πούλιες, μαργαριτάρια, σμαράγδια. Διάμετρος: 24 εκ. Ύψος: 20 εκ. Μουσείο Μπενάκη, ΤΑ 7^Α, από την Άγκυρα
- (44)Μεταξωτό Προύσας, πριν το 1583, μεταξωτό μπροκάρ, ύψος: 46,5, πλάτος: 35 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 3864
- (45) Αρχιερατικός σάκκος, 17^{ος} αι. Ηπειρωτική τέχνη. Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών
- (46)Επιτάφιος, 1589-1590, Έργο κεντητή Αρσενίου μοναχού. Εργαστήριο Μετεώρων. Ιερά Μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας

- (47)Επιτάφιος, 14^{ος} αι. Εργαστήριο Μετεώρων. Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Μετεώρων
- (48) Επιτραχήλιο του Μητροπολίτη Αδριανουπόλεως Ανθίμου, 1609. Εργαστήριο Αδριανουπόλεως. Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας
- (49)Επιτραχήλιο, αρχές 18^{ου} αι. Κρητικό εργαστήριο. Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος
- (50) Επιτάφιος, 1685. Έργο της κεντήτριας Δεσποινέτας. Εργαστήριο Κωνσταντινουπόλεως. Ιερά Μονή Ταξιαρχών Αιγιαλείας
- (51) Επιμάνικο, 1730. Έργο της κεντήτριας Αγάθης μοναχής. Εργαστήριο Κωνσταντινουπόλεως. Θησαυροφυλάκιο Οικουμενικού Πατριαρχείου
- (52)Επιτάφιος, 1752. Έργο Χριστοφόρου Ζεφάρ. Εργαστήριο Βιέννης. Ιερά Μονή Θεοτόκου Ολυμπιώτισσας, Ελασσώνα
- (53)Μοναστικά επιτραχήλια, 17^{ος} αι. Τέχνη Κωνσταντινουπόλεως. Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης, Σινά
- (54)Επιτραχήλιο, Παλαιολόγεια τέχνη. Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου, Πάτμος
- (55)Δίπτυχο το λεγόμενο του Μιλούτιν, τέλη 13^{ου} – αρχές 14^{ου} αι. Ξύλο, επιχρυσωμένος άργυρος, ορεία κρύσταλλος, ημιπολύτιμοι λίθοι, ύαλος, μαργαριτάρια, σμάλτο και περγαμηνή. 30,5x 48 εκ., πάχος 2 εκ. Βενετία. Ιερά Μονή Χιλανδαρίου, Άγιο Όρος, Άθω
- (56) Σταυρός Μονής Παντοκράτορος, γύρω στα 1360-1380, ξύλο, αυγοτέμπερα, 183x134εκ.Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω
- (57) Σταυρός τέμπλου Μονή Σταυρονικήτα, ξύλο, αυγοτέμπερα, 189x169 εκ. Κρητική σχολή. Θεοφάνης ο Κρής, 1546. Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος, Άθω
- (58) Σταυρός Μονή Παντοκράτορος , ξύλο, 95x85 εκ. 1600 περίπου. Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω

(59) Άγιο Ποτήριο, Μονή Διονυσίου, ασήμι επίχρυσο και σμάλτα, ύψος 22 εκ., διάμετρος κούπας 10 εκ. διάμετρος βάσης 13,2 εκ. Έτος 1594-1595, Ιερά Μονή Διονυσίου, Άγιο Όρος, Άθω

(60) Σταυρός ευλογίας, Μονή Ιβήρων, ξύλο, ασήμι με επιχρυσώματα, σμάλτα, τουρκουάζ και μαργαριτάρια, 27,6x 10,5 εκ. Ιωάννης του Φράγγε, έτη 1593-1615, Ιερά Μονή Ιβήρων, Άγιο Όρος, Άθω

(61) Σταυρός Αγίας Τράπεζας- λιτανείας, Μονή Παντοκράτορος, ασήμι με επιχρυσώσεις και πέτρες από υαλόμαζα, 62,3x 36,8 εκ. έτος 1777, Ιερά Μονή Παντοκράτορος, Άγιο Όρος, Άθω

(62) Δίσκος , Πρωτάτο, ασήμι με επιχρυσώσεις, διάμετρος 45 εκ. έτος 1622, Ινδικτιών ε΄, Πρωτάτο Ιερά Κοινότης, Άγιο Όρος, Άθω

(63) Άγιο Ποτήριο, γνωστό ως «ιάσπις», Μονή Βατοπαιδίου, δεύτερο μισό του 14^{ου} αι. ,ΐασπις λαξευμένος, επιχρυσωμένος ανάγλυφος άργυρος, ύψος 19,5 εκ., διαμ. χείλους 20,5 εκ., με λαβές 32 εκ., διαμ. βάσεως 17 εκ. Ιερά Μονή Βατοπαιδίου, Άγιο Όρος, Άθω

(64) Σταυροθήκη της Κωνσταντινούπολης, αρχές 9ου αι., γνωστή ως Σταυροθήκη Fieschi Morgan. Υλικό: Cloisonné, ασήμι, χρυσό, νιέλο, σμάλτο. Διαστ. 3x10x7 cm/1x4x2 ¾ in. Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης. 17.190.715a, b

(65) Ζευγάρι χρυσά περικάρπια με περικλειστα σμάλτα του 10ου αι. Διαστ.:Ύψος 7 εκ., Διάμετρος 8,6x 6,6 εκ., υλικό κατασκευής: χρυσός και γυαλί, Προέλευση: Θεσσαλονίκη, του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη. Κωδικός: ΒΚΟ 262/2.

Ενότητα 12

1. Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας.
2. Θησαυροί του Αγίου Όρους, συλλογικό έργο, 1997, Έκδοση Ιερά Κοινότης Αγίου Όρους, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997 .
3. Οι αριθμήσεις: 1,2, 3,4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, εντός παρενθέσεων, μέσα: i. στο κείμενο «Υφολογία σε φορητές εικόνες της Παλαιολόγιας σχολής» και «Υφολογία σε φορητές εικόνες της Κρητικής σχολής», ii. στις ασκήσεις υφολογίας, iii. στον πίνακα «Κρητική σχολή ζωγραφικής», αναφέρονται σε εικόνες εκκλησιαστικών κειμηλίων από το βιβλίο Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου (1994). Θησαυροί της

Ορθοδοξίας από την Ελλάδα Οι Πύλες του Μυστηρίου. Εκδόσεις Μπάστας- Πλέσσας. Οι τίτλοι αυτών των έργων είναι:

- (1) Αγία Παρασκευή α΄ μισό του 14^{ου} αι. Αυγοτέμπερα σε ξύλο. Διαστ. 83x47,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 30261
- (2) Η φιλοξενία του Αβραάμ. Τελευταίο τέταρτο 14^{ου} αι. Διατ.36x62 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 2973
- (3) Ο Άγιος Αντώνιος. Τελευταίες δεκαετίες 14^{ου} αι. Προέλευση : Άγνωστη. Ξύλο, αυγοτέμπερα, προετοιμασία σε ύφασμα. Διαστ. 73,5x46,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 31408
- (4) Άγιος Γεώργιος όρθιος δρακοντοκτόνος. Κρήτη, β΄ μισό 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 37,7x 28,5 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 3737
- (5) Ο Άγιος Μάρκος. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες, 1657. Διαστ.66x54,1 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11198
- (6) Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα Κρήτη β΄ μισό 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 117x52 εκ. Μουσείο Μπενάκη (συλλογή Σταθάτου), αρ. ευρ. 21783
- (7) Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα και Άγιοι. Τρίπτυχο. Κρήτη, τέλος 15^{ου} αι. Διαστάσεις: 20,7x 42,7 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 29537
- (8) Η Αγία Άννα με την Παναγία. Μέσα 15^{ου} αι. Αυγοτέμπερα σε ξύλο. Διαστ.106x76 εκ. Μουσείο Μπενάκη,2998
- (9) Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων. Ζωγράφος Άγγελος, 15^{ος} αι. Διαστ.122,8x70 εκ. Βυζαντινό Μουσείο, ΣΛ 285
- (10) Άγιος Γεώργιος έφιππος δρακοντοκτόνος. Ζωγράφος Άγγελος. 15^{ος} αι. ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ
- (11) Ο λιθοβολισμός του πρωτομάρτυρα Στεφάνου. Ζωγράφος Μιχαήλ Δαμασκηνός. Διαστ. 46,5x36,5 εκ. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2122
- (12) Δέηση με τους Άγιους Άννα και Αντώνιο. Αρχές 17^{ου} αι. Διαστ. 78,5x62 εκ. με την κορνίζα 95,8x 80,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 7238
- (13) Προσκύνηση των μάγων. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες. 1667. ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΑ

- (14) Αγία Θεοδώρα. Ζωγράφος Εμμανουήλ Τζάνες, 1667. Διαστ.85x60 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, ΣΛ 395-Λ 453
- (15) «ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ» Ζωγράφος Θεόδωρος Πουλάκης, β' μισό 17^{ου} αι. Διαστ. 142x80,5 εκ. Αθήνα. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 1514
- (16) Ένθρονος Χριστός Αρχές 18^{ου} αι. Διαστ. 72,5x51,5 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο
- (17) Ένθρονη Θεοτόκος με Αρχαγγέλους Αρχές 18^{ου} αι. Διαστ. 72x51 εκ. Αθήνα, Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2095
- (18) Παναγία γλυκοφιλούσα με σκηνές Δωδεκαόρτου και Αγίους. Κωνσταντινούπολη (;) μέσα 14^{ου} αι. Διαστάσεις: 42x30x1 εκ. Μουσείο Μπενάκη, αρ. ευρ. 2972=
- (19) Άγιος Λουκάς ζωγραφίζει την Παναγία Οδηγήτρια . Ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος 1560-1567 Προέλευση: Ζάκυνθος. Διαστ.41x33 εκ. Μουσείο Μπενάκη, 11296
- (20) Η σταύρωση του Αγίου Ανδρέα. Ζωγράφος Μιχαήλ Δαμασκηνός. Διαστ.49x40 εκ. με το πλαίσιο. Βυζαντινό Μουσείο, Τ 2120

4. Οι αριθμήσεις: 21, 22, 23, 24, 25, στις ασκήσεις 3 και 4, και στον πίνακα Κρητική σχολή ζωγραφικής, αναφέρονται σε φωτογραφίες φορητών εικόνων από το βιβλίο Θησαυροί του Αγίου Όρους, συλλογικό έργο, 1997, Έκδοση Ιερά Κοινότητας Αγίου Όρους, Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης Θεσσαλονίκη 1997. Οι τίτλοι αυτών των έργων είναι:

- (21) Χριστός Παντοκράτωρ του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 163x125 εκ. Κρητική σχολή
- (22) Παναγία Οδηγήτρια του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 162x125 εκ. Κρητική σχολή.
- (23) Χριστός Μεγάλης Δέησης, του Ευφρόσυνου, μέρος της μεγάλης Δέησης του εικονοστασίου τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Διονυσίου, Άγιο Όρος, έτος 1542. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 118x89 εκ. Κρητική σχολή.

(24) Απόστολος Πέτρος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546. Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 62,5x51 εκ. Κρητική σχολή.

(25) Απόστολος Παύλος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546, Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 61,5x 50 εκ. Κρητική σχολή.

5. Οι τίτλοι των φορητών εικόνων που εξετάζονται στις υφολογικές ασκήσεις, είναι, ανά άσκηση,:

ΑΣΚΗΣΗ 1.

(3) Άγιος Αντώνιος, τέλη 14^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη

(2) Η φιλοξενία του Αβραάμ, τέλη 14^{ου} αι. Μουσείο Μπενάκη

ΑΣΚΗΣΗ 2.

(4) Άγιος Γεώργιος Όρθιος Δρακοντοκτόνος, τέλη 15^{ου} αιώνα, Κρήτη, Μουσείο Μπενάκη

(6) Παναγία ένθρονη βρεφοκρατούσα, τέλη 15^{ου} αιώνα, Κρήτη, Μουσείο Μπενάκη

(7) Τρίπτυχο Παναγία ένθρονη Βρεφοκρατούσα και Άγιοι, Κρήτη τέλος 15^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη

(5) Ο Άγιος Μάρκος, Εμμανουήλ Τζάνες, 17^{ος} αιώνας, Μουσείο Μπενάκη

(10) Άγιος Γεώργιος Έφιππος Δρακοντοκτόνος. Ζωγράφος Άγγελος, Κρήτη β' τέταρτο 15^{ου} αιώνα, Μουσείο Μπενάκη

ΑΣΚΗΣΗ 3.

(21) Χριστός Παντοκράτωρ του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 163x125 εκ. Κρητική σχολή

(22) Παναγία Οδηγήτρια του Θεοφάνη Κρητός, δεσποτική εικόνα του τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Ιβήρων, Άγιο Όρος. Ανάμεσα στα 1535-1545, ξύλο, αυγοτέμπερα, 162x125 εκ. Κρητική σχολή.

(23) Χριστός Μεγάλης Δέησης, του Ευφρόσυνου, μέρος της μεγάλης Δέησης του εικονοστασίου τέμπλου του Καθολικού της Ιεράς Μονής Διονυσίου, Άγιο Όρος, έτος 1542. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 118x89 εκ. Κρητική σχολή.

ΑΣΚΗΣΗ 4.

(24) Απόστολος Πέτρος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546. Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 62,5x51 εκ. Κρητική σχολή.

(25) Απόστολος Παύλος, του Θεοφάνη του Κρητός, έτος 1546, Μεγάλη Δέηση, Ιερά Μονή Σταυρονικήτα, Άγιο Όρος. Ξύλο, αυγοτέμπερα, 61,5x 50 εκ. Κρητική σχολή.

ΑΣΚΗΣΗ 5.

(16) Ένθρονος Χριστός, αρχές 18^{ου} αιώνα, 72,5x 51,5, Βυζαντινό Μουσείο

(17) Ένθρονη Θεοτόκος με Αρχαγγέλου, αρχές 18^{ου}, 72x51, Βυζαντινό Μουσείο

6.Κόρδης Γιώργος (2007). Ο χαρακτήρας και ο λόγος των αφαιρετικών τάσεων της βυζαντινής ζωγραφικής. Εκδόσεις Αρμός

7. Εικόνες της Κρητικής τέχνης. Από τον Χάνδακα ως τη Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη (1993) Κατάλογος της έκθεσης εικόνες της Κρητικής τέχνης, Εθνική Πινακοθήκη.

Δρ ΤΣΙΜΠΟΥΚΙΔΟΥ ΕΙΡΗΝΗ (2020). ΘΕΜΑΤΑ ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ.ΑΘΗΝΑ